

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PRÁVNÍ POSTAVENÍ HANZOVNÍCH MĚST A JEHO
SPECIFIKA**

Mgr. Stanislav Labský

Plzeň 2020

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Stanislav LABSKÝ
Osobní číslo:	R14M0127P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Právní postavení hanzovních měst a jeho specifika
Zadávací katedra:	Katedra právních dějin

Zásady pro vypracování

Úvod – záměr práce – Historické pozadí vzniku hanzy, hanza měst – Postavení hanzovních měst v rámci organizace hanzy – Právní režim hanzovních měst – Závěr – Resumé v cizím jazyce – Seznam použité literatury a pramenů – Seznam příloh – Přílohy

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

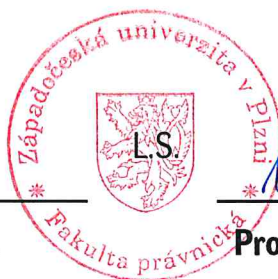
- FRIEDLAND, K. (1991) Die Hanse. Stuttgart Berlin Köln: Kohlhammer. ISBN 3-17-010529-9 – Die Hanse. Lebenswirklichkeit und Mythos: Textband zur Hamburger Hanse-Ausstellung von 1989 (1998) Lübeck: Schmidt-Römhild. ISBN 3-7950-1219-8 – DOLLINGER, P. (2012) Die Hanse. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag. ISBN 978-3-520-37106-5 – ZIMÁK, A. (2002) Hanza. Obrazy z dějin severského námořního obchodu. Praha: Libri. ISBN 80-7277-107-8 – KAN, A.S. (1983) Dějiny skandinávských zemí. Praha: Nakladatelství Svoboda

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. et Mgr. Vendulka Valentová, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **28. března 2019**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2020**

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

Prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová,
DSc.
vedoucí katedry

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a všechny citace a prameny řádně vyznačil v textu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze, dne 31.3.2020

Poděkování

Děkuji JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové, PhD. za vedení mé práce. Rád bych jí tímto poděkoval za odbornou pomoc, cenné rady, laskavý přístup a čas, který mi při psaní této práce věnovala.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Vznik hanzovních měst	9
2.1	Okolnosti vzniku Hanzy	9
2.2	Zakládání měst.....	12
2.2.1	Na východě	13
2.2.2	Na západě	15
2.3	Obchodnické spolky.....	18
2.4	Rozkvět měst.....	20
2.5	Emancipace měst.....	24
2.5.1	Městské ligy	24
3	Postavení hanzovních měst v rámci organizace hanzy	26
3.1	Členství v Hanze	26
3.2	Vnitřní vztahy v Hanze měst	32
3.3	Kontrola Hanzy nad městy.....	38
3.4	Diplomatické možnosti Hanzy.....	41
3.4.1	Právní postavení členů Hanzy v zahraničí.....	44
3.5	Vztah hanzovních měst a šlechty	49
3.6	Právní regulace obchodu	52
3.6.1	Obchodní společnosti	53
3.6.2	Gästerecht.....	55
3.6.3	Eliminace konkurence.....	56
3.7	Měnová unie mezi hanzovními městy	57
3.8	Společná úprava vybraných institutů v rámci Hanzy	59
3.8.1	Námořní právo	59
3.8.2	Obchodní právo	67
4	Právní režim uvnitř měst a městské právo v Německu.....	71
4.1	Vznik a prameny městského práva	71
4.1.1	Magdeburské právo	72
4.2	Způsoby šíření městského práva	81
4.3	Vnitřní právní režim ve středověkém městě.....	82
5	Závěr	85
6	Seznam použité literatury.....	87
6.1	Monografie	87
6.2	Sborníky a příspěvky	89
6.3	Internetové zdroje	90
6.4	Další zdroje.....	90

7	Seznam příloh	91
8	Přílohy	92
9	Summary	94

1 Úvod

Tématem této diplomové práce je právní postavení hanzovních měst a jeho specifika. Hanza byla unikátní obchodní organizace působící přibližně od poloviny 12. století do druhé poloviny 17. století primárně v oblasti Baltského moře, ale její vliv se postupně rozšířil západním směrem až do Nizozemí a Anglie, na východě pak její obchodní zájmy dosahovaly až na území dnešního Ruska. Jádrem této organizace tvořili zpočátku jednotliví cestující obchodníci, ale s úpadkem moci císaře Svaté říše římské a šlechty obecně, asi od 20. let 13. století, německá města převzala jejich úlohu a začala tak ochranu svých kupců na cestách a obchodních zájmů v zahraničí zajišťovat sama. Postupem času se takovéto volné sdružení měst přetransformovalo v sofistikovanou obchodní organizaci s pozoruhodně silnou obchodní i politickou pozicí jak v Německu, tak v zahraničí. Města, která byla jejími členy se tak musela vyrovnat s dvojím právním režimem, a sice se svou pozicí uvnitř organizace Hanzy spojené s určitými povinnostmi vůči obchodnickému spolku, ale pak také se vztahem vůči šlechtě, ať už šlo o místní knížata nebo samotného císaře, jakožto svému vládci. Tyto dvě role nebylo vždy lehké skloubit, zvláště proto, že šlechta často žárlila na nezávislé postavení měst a jejich majetek. Ve své práci jsem se proto rozhodl popsat tyto dvě právní reality.

V první kapitole práce popisuji okolnosti, které vedly ke vzniku nejvýznamnějších obchodních středisek na pobřeží Baltského moře, tedy obchodní cesty a jejich křižovatky, kde byly zakládány trhy, německé obchodnické osady a později velká města. Německá „kolonizace“ se ubírala dvěma směry, na západ a na východ. Rozkvět obchodu vedl ke sdružování obchodníků do kupeckých karavan, jejichž organizaci později převzala jejich mateřská města.

V druhé kapitole se zabývám organizací samotné Hanzy a místem, které v ní města zaujímal. Jednotlivé podkapitoly pak rozebírají odlišné aspekty členství v Hanze, a nakonec i mezinárodní přesah fungování spolku. V poslední části druhé kapitoly pak přibližují určité instituty, jejichž úprava byla v oblasti působení Hanzy jednotná a společná pro všechna členská města, respektive jejich měšťany cestující za obchodem.

Předmětem třetí kapitoly je pak právní režim uvnitř města, který byl společný všem městům na daném území v této době, ať už se jednalo o hanzovní města nebo ne. Vzhledem k tomu, že v členských městech na území Německa bylo nejprominentnější právní rodinou městského práva Magdeburské právo, tak i já se mu ve své práci blíže věnuji a rozhodl jsem se zařadit i oddíl pojednávající o tom, jak tato právní větev ovlivnila území dnešních Čech a Moravy, ačkoliv zdejší města členy Hanzy nebyla. Tam, kde to bylo možné, jsem se snažil zmínit události, kde se historie Hanzy protнула s naší vlastní.

Tématu Hanzy a historických okolností její existence jsem se věnoval již v minulosti, avšak v této práci se pokouším vyzdvihnout spíše úlohu jednotlivých měst než organizaci jako celek. Ze stejného důvodu se tato práce také nezabývá historickým vývojem Hanzy, od počátku až po úpadek, ale spíše její vnitřní strukturou a postavením měst uvnitř i vně Hanzy.

2 Vznik hanzovních měst

2.1 Okolnosti vzniku Hanzy

Prvotní vývoj obchodního systému, který povede ke vzniku raných hanz, můžeme pozorovat již od počátku prvního tisíciletí. Již od raných římských dob byli v jižní a jihovýchodní Evropě žádaným zbožím kovy a otroci z lesů severní a severovýchodní Evropy. Postupem doby tato poptávka stabilně rostla, jak ve Franské říši, tak v muslimských územích okolo Středozemního moře. V karolínském období se přidala ještě poptávka po kožešinách. Podle archeologický zdrojů¹ se přímé obchodní cesty obchodníků z pobřeží Baltského moře v pozdním 9. století posunuly a obchod začal procházet skrz říční systém Ruska do Byzance a odtud do Chalífátu. Avšak Skandinávci (Vikingové) tento posun nezpůsobili – základy obchodní cesty byly položeny Araby a Chazary. Nicméně skandinávský obchod s otroky směřující na jihozápad, trvající celé století, umožnil asi 50–100 miliónům dirhamů (arabských stříbrných mincí) vstup do Baltského regionu. Tyto dirhamy sloužili jako měna v hospodářství, kde se hodnota mince odvíjela od její váhy ve stříbře, které se rozšířilo od Islandu a Irska na západě, přes Skandinávii, pobaltské státy, až do Ruska na východě. Navíc toto hospodářství bylo díky dirhamům přinejmenším dočasně svázáno s Chalífátem prostřednictvím měny. S dirhamem, jakožto klíčovou součástí, tento hospodářský systém umožnil obchod v takto rozsáhlé ekonomické oblasti. Není zcela jasné, proč se příliv stříbra do Evropy zpomalil ve 40. letech 10. století, a nakonec zcela zastavil okolo roku 970. Zdá se, že zde bylo více důvodů, mezi kterými byla snižená produkce stříbra z dolů v západní Asii a zhroucení Samanidské říše² v Chorásánu a Transoxánii (jižně a jihovýchodně od Aralského jezera). Navíc úspěch křesťanských misíí ve Švédsku a Norsku mohl značně ovlivnit obchod mezi Pobaltím a jihovýchodem, vzhledem k zákazu katolické církve obchodovat s otroky. V reakci na tyto události se obchodníci z Baltského regionu začali obracet na západ. Ve stejné době byly objeveny zásoby stříbra v pohoří Harz, Schwarzwald a Vogézách, což umožnilo nakupujícím ze střední a západní Evropy disponovat tímto kovem.

¹ Hammel-Kiesow, R. The Early Hanses. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 17 s.

² Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 339 loc.

V 11. století byly obchodní cesty po pobřeží Baltského moře v rukou tradičních severovýchodních království, jmenovitě Dánska a Švédské říše, knížat Kyjevské Rusi a jejich vazalů, knížat z Novgorodu. V té době, až do smrti krále Boleslava III. v roce 1138, se navíc polské království aktivně podílelo na politice v regionu. Obchodníci ze střední a západní Evropy, kteří se chtěli podílet na výnosném obchodu s východem, tak museli činit v souladu s nařízeními místních vládců nebo vládnoucích elit. Obchod v Baltském regionu musel být skutečně výnosný, protože počínaje začátkem 10. století se miliony středo – a západoevropských mincí dostali do rukou obchodníků a vládců této oblasti. Obchodní cesty lze vypátrat pomocí původu těchto mincí, a způsob, jakým s nimi bylo zacházeno poskytuje informace o různých ekonomických zónách a jejich postupných změnách. Lze tedy rozlišit tři cesty baltského obchodu používané v 11. století: první mířila do dánských a švédských teritorií a lze zde nalézt mince z Kolína a Franské říše, které sem dorazily na lodích po Rýnu a Severním moři; druhá obchodní cesta vedla do pobaltských států a Novgorodu, okolo východního pobřeží Švédska, Alandských ostrovů, severního pobřeží Finského zálivu k řece Nevě a pak do Ruska, a v těchto oblastech lze nalézt fríské mince; třetí cestou, po jižním pobřeží Baltského moře a po řece Visle, se do západních slovanských regionů dostávaly mince italské, ale jinak se zde objevují především mince domácí. Především dolnosaští obchodníci cestovali po pevnině do obchodních center na pobřeží Baltského moře, ale existovala i mořská cesta podle jižního pobřeží Baltského moře, ze Šlesviku nebo Oldenburgu, přes ostrov Volyň, do Novgorodu. Nejzápadnější slovanská říše Wagrie, kde se nacházel Starý Lübeck, se dala dosáhnout oběma způsoby.

Nejdůležitějším obchodním uzlem této doby bylo město Šlesvik, protože právě zde se mince dovezené ze západu směňovali pro účely „váhového“ hospodářství baltského regionu. Němečtí obchodníci, kteří měli zájem obchodovat v této oblasti, zvláště ze Saska, Vestfálska, Fríska a z oblasti dolního Rýna, také směřovali do tohoto města. Mnoho z nich se tu dokonce usadilo a již v roce 974 se zde hovoří o saské kolonii (*colonia Saxonum*), kde lze nalézt nejen obchodníky, ale i válečníky a řemeslníky, a v roce 1080 kronikář Adam z Brém píše o *civitas Saxonum*³. Nejvíce etablovanou skupinou obchodníků v říši byli Frísové⁴, a i v tomto městě

³ Hammel-Kiesow, R. The Early Hanses. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 21 s.

⁴ Pagel, K. (1983) *Die Hanse*. Braunschweig: Georg Westerman Verlag. 9 s.

tvořili nejmocnější vrstvu. Zakládací listina města Šlesvik z 12. století uděluje obchodníkům ze Saska a Fríska významná privilegia oproti jiným cizincům. Veškeré historické zdroje poukazují na úzké obchodní vztahy mezi povodím Rýna (zvláště Kolínem) a Šlesvikem. Tyto obchodní vztahy sahaly až na jih Francie na západě a zcela určitě daleko za Šlesvik na východě.

Na jižním pobřeží Baltského moře se Sasové usadili v důležitých slovanských obchodních centrech Volyni a Štětíně a Starém Lübecku.

V poslední čtvrtině 11. století se zdá, že ekonomický rozvoj baltského regionu zrychlil. Nasvědčuje tomu i rozvoj Šlesviku jakožto přístavu a založení permanentní obchodnické kolonie ve Starém Lübecku, který byl, s výjimkou Prahy, jediným hradním městem ve slovanském regionu, trvale obývaným zahraničními obchodníky. Štětín se na úkor Volyně rozrostl v důležité obchodní centrum na řece Odře.

Ve 12. a 13. století se v baltském regionu střetávaly tři skupiny: římsko-katolická církev, obchodníci (především z dolního Německa) a šlechta. Od 12. století německá knížata začala projevovat větší zájem o baltský region a začala éra neustálých bojů o nadvládu nad ním. Svědčí o tom i expanze západoslovanských obchodníků v oblasti, když vybudovali opevněnou obchodní stanici na Gotlandu a usadili se v Rize a dánských městech, kde jejich přítomnost zaručovala neustálý přísun zboží (především kožešin, vosku a medu), kterým naopak Dánové uspokojovali poptávku německých obchodníků. Slované se stali významnou mocností a jejich flotily čítaly stovky lodí. Císař Svaté říše římské Lothar III. převzal v této době kontrolu nad Starým Lübeckem, nechal zde postavit hrad Segeberg a v roce 1134 udělil obchodníkům z Gotlandu významná obchodní privilegia. Západní Slované v tom správně rozpoznali hrozbu pro své vlastní obchodní zájmy a téměř okamžitě po smrti Lothara III. v roce 1138 srovnali Starý Lübeck se zemí. Tím, že zničili staré město ovšem otevřeli cestu k založení německého města Lübeck, které obdrželo zakládající městské listiny již v roce 1143⁵.

⁵ King, W. (1914) *Chronicles of Three Free Cities. Hamburg, Bremen, Lübeck*. New York: E.P. Dutton. 306 s.

2.2 Zakládání měst

Zhruba v této době je možné hledat počátky historie hanzy. Němečtí obchodníci usazení v Lübecku poprvé představili západoevropský model městské společnosti na pobřeží Baltského moře a přihlásili se k obchodním tradicím zničeného Starého Lübecku, od kterého si převzali i jméno. Nejsilnějšími důvody pro založení města byla potřeba větší právní jistoty pro německé obchodníky, kratší cesta k Baltskému moři (ve srovnání s cestou přes Šlesvik) pro vestfálské a dolnosaské obchodníky a přímý přístup k soli a sledům – důležitým obchodním komoditám. Lübeck se tedy stal centrem obchodu se sledi a solí, a navíc sloužil jako obchodní uzel na pomezí moře a pevniny. V roce 1159 převzal kontrolu na Lübeckem saský vévoda Jindřich III. Lev a město, které zasáhl požár, dal znovu vystavět. Jeho pozornost primárně upoutala právě vzrůstající obchodní důležitost města. Nicméně jeho rozvoj zůstával poměrně pomalý, což bylo způsobeno především tím, že němečtí obchodníci neměli vlastní lodě. V roce 1159 kupci z Lübecku žádali po vévodovi, aby „zaslal posly do hlavních měst a království na severu, Dánska, Švédska, Norska a Ruska a nabídl jim mír a přístup k volnému obchodu ve městě Lübecku“⁶. Mimo jiné to znamenalo osvobození od cla pro Rusy, Normany, Švédy, obchodníky z Aland a Gotlandu, Livonce (obyvatele oblasti dnešního Estonska a Lotyšska). Tato výjimka byla stále v platnosti v době, kdy bylo sepsáno první městské právo v letech 1226–1234. Tyto výjimky ve vztahu k jejich pobaltským sousedům mohly již být pokusem konkurovat prominentnějšímu obchodnímu centru Šlesviku a odklonit tak větší podíl zboží do Lübecku. Vzájemná obchodní organizace *gilda communis*⁷, sestávající z gotlandských a německých obchodníků, se pravděpodobně vyvinula právě z této spolupráce.

Němečtí obchodníci ovládali nová území pokojnou cestou, nedocházelo zde k žádným anexím či křížovým výpravám. Po založení Lübecku se jejich postup téměř zastavil. Až po roce 1164 se začali opět usazovat v nových oblastech, místech, která se nacházela blízko k existujícím přístavům, např. v roce 1189 je v Rostocku zaznamenán trh a kostel. Avšak tyto kolonie brzy rozvojem předběhly existující přístavy a již ve 13. století se většina z nich stala městy. Většina těchto

⁶ Bosau, H. v. (1973) *Slawenchronik. Neu ubertragen und erlautert von Heinz Stoob*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. 86 s.

⁷ Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 766 loc.

osadníků dorazila z Lübecku po moři, ale např. slovanské město Štětín bylo zcela zastíněno německou osadou, jejíž obyvatelé sem dorazili po souši z okolí Magdeburku.

2.2.1 Na východě

V další se fázi se němečtí obchodníci zaměřili na Gotland, aby se jim tak otevřela cesta do Novgorodu a na pobaltská pobřeží, jednalo se o pokračování v obchodní tradici založené Starým Lübeckem. I když individuální němečtí obchodníci prokazatelně cestovali na Gotland již v karolínské době, důkaz o živějším obchodním ruchu mezi oběma skupinami obyvatel představuje mírová dohoda z Artlenburgu z roku 1161⁸, kdy vévoda Jindřich III. Lev dojednal mír mezi obyvateli Gotlandu a Němci poté, co došlo ke krvavým potyčkám, resp. k napadení Gotlandanů na území vévodství. Mořeplavci z Gotlandu byli pro Lübeck velice důležití, protože jeho obyvatelům zprostředkovávali tolik potřebný přístup k lodím, a proto by jejich případné stažení z německých území mělo pro obchod katastrofické následky.

Obchod s Novgorodem je v 2. pol. 12. století již dobře zdokumentován – došlo k dohodě, která zaručovala kupcům a vyslancům právo plavit se do Novgorodu, Německa a na Gotland bez omezení, a je tedy jasné, že zde již dávno existovali obchodní vztahy.

Ve 12. století také začala christianizace dnešních pobaltských států, první misionář tam dorazil právě ve společnosti kupců, a ti, kteří přišli po něm, se tam dopravovali z Lübecku. V roce 1201 vzniklo město Riga na místě dřívějšího osídlení. Jednalo se o druhé německé město založené v pobaltské oblasti a, jak bylo pro toto období typické, fungovalo zároveň jako základna pro křesťanské misie a zároveň jako další rozšíření obchodní sféry pro obchodníky.

Ve stejné době se němečtí obchodníci usadili na Gotlandu a založili německou kolonii ve Visby, ze které se v roce 1288 stalo město. Němečtí obchodníci ze Smolenska se dostávali přes obchodní centra Polotsk a Vitebsk na Dunaji

⁸ Hammel-Kiesow, R. The Early Hanses. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 29 s.

v dnešním Bělorusku, do Kyjeva a dalších částí Ruska, které se obchodně orientovaly na Konstantinopol. V roce 1229 uzavřeli tito kupci obchodní dohodu s Rigou⁹. Touto cestou se v raných dobách hanzy dostávalo orientální zboží do ekonomických center severní a západní Evropy.

Ve 12. století se také začali rozvíjet obchodní vztahy s Dánskem a Švédskem. Jindřich III. Lev již dříve uzavřel obchodní dohodu se Švédskem, pravděpodobně ve formě volného obchodu, privilegia, které již dříve udělil Švédům v Lübecku. Ve 13. století pak začala migrace německých obchodníků, řemeslníků a horníků do Švédska, kde byly otevřeny měděné doly¹⁰. Němečtí obchodníci se usadili v Kalmaru okolo roku 1220 a podíleli se i na založení Stockholmu v roce 1251¹¹. Halland, Skánie a Blekinge v této době patřily Dánsku, stejně jako úžiny Öresund a Belt, které představovali bránu z a do Baltského moře, což bude mít v dalších obdobích historie Hanzy obrovský politický význam. Skánie a její trh se sledi se stali extrémně důležitou pro ekonomii hanzovních měst na východě Německa. Šlesvik ztratil své význačné postavení jakožto klíčový trh na východo-západní obchodní cestě, která nyní vedla přes Skánii. Němečtí obchodníci z Lübecku pluli rovnou na trhy na Skánii, na které přivezli sůl z Lüneburgu, a vraceli se s nákladem sledů, po kterých byla poptávka jakožto po postním jídle. Skánie byla pro Lübeck natolik důležitá, že byl nucen podřizovat se dánskému králi, který dle potřeby zadržoval německé obchodníky i lodě na Skánii a používal je jako prostředky k vyjednávání.

Ve 13. století se německým obchodníkům podařilo vystrnadit anglické a flanderské kupce z Norska, čehož dosáhli uspokojováním norské poptávky po obilí, které bylo ve velkém pěstováno v Holštýnsku, Lauenbursku a Meklenbursku. Navíc kupci, kteří původně pocházeli z východoněmeckých měst se na zimu stěhovali do norského Bergenu, aby mohli na druhou stranu kontrolovat obchod se sušeným tresčím masem.

V roce 1231 započal Řád německých rytířů své dobytí Pruska výpravou přímo do srdce této země a ve stejném roce bylo založeno město Toruň, v roce 1237 pak

⁹ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 30. s.

¹⁰ Pagel, K. (1983) *Die Hanse*. Braunschweig: Georg Westerman Verlag. 42 s.

¹¹ Kan, A. S., (1983) *Dějiny skandinávských zemí*. Praha: Nakladatelství Svoboda. 47 s.

město Elblag, když dosáhli pobřeží. Když bylo založeno město Königsberg¹² (Kaliningrad) v roce 1255, resp. 1286, protože první město na tomto místě bylo zničeno, byla založena prakticky všechna budoucí hanzovní města v pobaltské oblasti¹³. Se založením měst začalo i osidlování vnitrozemí německými zemědělci a brzy bylo možné najít jejich sídla až na východní hranici Pruska. Stali se tak produkční oblastí zásobující hanzovní obchod zbožím.

Poslední kapitolou v německé expanzi do Pobaltí představovalo získání tranzitních privilegií lübeckými kupci od polského krále¹⁴. V Polsku se kupci drželi trasy podle řeky Visly a zřídili si obchodní stanice v Krakově, pro jeho měděná ložiska (později se mu přezdívalo měděný důl Hanzy), a v Maďarsku. Odtud pak obchodní vztahy sahaly až do Slezska a Čech. Ve Slezsku lákaly kupce zlaté doly, z Čech pak dováželi vosk, cín a stříbro. Nicméně hlavním cílem Němců zde pravděpodobně byla možnost dostat se pomocí trasy tvořené řekami Vislou a Západním Bugem, přes historickou oblast Červené Rusy, do italských kolonií u Černého moře. V roce 1240 totiž Kyjev, který do té doby sloužil jako středisko obchodu s orientálním zbožím, padl do rukou Mongolů, a zmizel tak z obchodních tras mezi Orientem a východem Střední Evropy.

2.2.2 Na západě

Druhá linie vývoje Hanzy se ubírala západním směrem, kde obchodníci z Kolína sehráli podobnou roli jako lübeckí kupci na východě. Hanzovní region si tedy lze představit jako elipsu, v jejímž středu leží města Lübeck a Kolín. Kolín reprezentoval celý dolní Rýn, se kterým měla blízké vztahy města Ijssel a Zuidersee. Mezi touto oblastí a oblastí Saského vévodství (silně spojenou s baltským regionem) se rozkládalo Vestfálsko. Obchodníci z Vestfálska zde měli až do 15. století důležitou úlohu jakéhosi obchodního mostu mezi západem a východem.

V západní Evropě se Flandry rozvinuly v produkční oblast a centrum obchodu s vlněnými látkami. Již na začátku 12. století založila flanderská knížata první trhy

¹² Město Königsberg bylo pojmenováno po českém králi Přemyslu Otakarovi II., který se v roce 1255 zúčastnil křížové výpravy. Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 35 s.

¹³ Hammel-Kiesow, R. The Early Hanses. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 33 s.

¹⁴ Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 532 loc.

s tímto artiklem v severní Evropě. Ve stejné době byla otevřena nová obchodní trasa z Kolína, přes Brabantsko až do Gentu a Brugge. Tato cesta znamenala zvýšení důležitosti Flander jakožto tranzitní země pro zboží z Anglie a Francie, které mířilo na trhy v Brabantsku a Německu. Obchodní systém Vlámů, zvláště obchodníků z Gentu, podporovaných císařem Fridrichem I., nutil Kolín, nejlidnatější a ekonomicky nejmocnější město v říši, přijít s protiopatřeními. Tato opatření zahrnovala omezení obchodu s určitým zbožím v roce 1169, zaměřená především na nákup vína vlámskými obchodníky jižně od Kolína. Pak na zvláštní žádost císaře byla vlámským obchodníkům potvrzena jejich dřívější privilegia kolínským arcibiskupem, která jim dovozovala volný pohyb a obchod na řece Rýnu a v okolí města Kolín. Kolínští obyvatelé našli na druhou stranu spojence v anglickém králi, kterému se nelíbila silná pozice vlámských obchodníků na anglickém trhu s vlnou, ještě posílená obchodem s jejich novou komoditou – rýnským vínem. Dávala Vlámům kompletní kontrolu nad anglickým obchodem, kdy přiváželi rýnské víno do Anglie, anglickou vlnu do Flander a plátno z Flander do Anglie. Aby tomu král Jindřich II. zabránil, udělil v letech 1175-1176 kolínským obchodníkům zatím nejširší privilegia v německém zahraničním obchodě ve 12. století. Ve 13. století se tato privilegia stala základem, na kterém byla postavena privilegia baltských měst a ze kterého se vyvinula asociace dolnoněmeckých obchodníků neboli *hansa Alemanie*¹⁵ (Londýn, 1282). V Anglii se obchodníci z pobaltských měst setkali s obchodníky z Vestfálska a dolního Rýna, kteří zde již nějakou dobu obchodovali. Setkání neproběhlo hladce. Osobní zájmy jednotlivých skupin ve městě převážili jejich společný původ, takže skupiny kolínských obchodníků z oblasti dolního Rýna a obchodníků z oblasti Baltského moře zůstali zcela odděleny. Pobaltští obchodníci, včetně těch hamburských, dominovali obchodu s východním pobřežím Anglie z Lynnu do Newcastlu. Kolínští a vestfálští obchodníci se soustředili na Steelyard v Londýně, a Ipswich a Colchester. Steelyard sloužil jako *gildhalla* pro kolínské obchodníky od roku 1175 nebo 1176. Obě skupiny obchodníků se, alespoň v obchodních zájmech, propojily až v polovině 13. století.

V Říši byl v 1. polovině 13. století obchod s vlámským plátnem pořád v rukou Vlámů, zvláště těch z Gentu. V roce 1262 byla vlámským kupcům udělena výjimka z platby cel v okolí Brunšviku a Magdeburku, a v roce 1268 obdrželi obchodníci

¹⁵ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 40 s.

z Gentu rozsáhlá privilegia v Hamburku, kde prodávali plátno a francouzské víno a cestou zpět nakupovali obilí z Holštýnska a Altmarku. V 1273 obchodovali Vlámové v Kielu, Wismaru, u a Greifswaldu¹⁶. Mezitím obchodníci Stralsundz pobřeží Baltu byli aktivní ve Flandrech od poloviny 13. století a úspěšně se jim dařilo bránit Vlámům v nákupu zboží v pobaltských oblastech a ti se tak museli vracet domů bez nákladu. Zdá se tedy, že pouze v raném období hanzy profitovali němečtí obchodníci z výnosného východního obchodu s Flandry. Po roce 1270 ztratili vlámské obchodníci nadvládu také nad obchodem v Anglii (i když i jejich podíl v něm byl relativně malý ve srovnání s italskými obchodníky) a němečtí kupci zvládli převzít dokonce i obchod s anglickou vlnou ve Flandrech. Konečně v roce 1294 byl vlámským lodím zamezen přístup do Baltského moře a od 14. století se vlámské obchodníci, zvláště ti v Bruggách, soustředili pouze na vnitrostátní obchod a funkci prostředníků v obchodování jiných, či poskytování ubytování cizincům. Tento ústup z aktivního mezinárodního obchodu, však rozhodně nebyl krokem zpátky, naopak umožnil Bruggám stát se „kolébkou kapitalismu“.

Tedy přibližně od poloviny 13. století se začal formovat hanzovní model obchodu. Obchodníci z měst mezi dolním Rýnem a Labem obchodovali jak na východ, tak na západ. Na východě především do Visby, Novgorodu a po Dunaji až do Smolenska. Na západě byli klíčové Flandry. Kupci pak zase prodávali zboží, které zde nakoupili ve svých domácích městech nebo na velkých trzích na dolním Rýnu. Obchodníci z nových měst na pobřeží Baltského moře se přepravovali přímo do cílových zemí na západě. Obchodní cesty v Pobaltí vedly primárně po moři, nicméně vnitrozemská cesta na západ z Lübecku vedoucí přes Vestfálsko byla velmi vytiženou vzhledem k silnému vzájemnému obchodu mezi kupci z dolního Rýna a Vestfálska. Z Hamburku pak cesta vedla už i po moři. Nicméně nesmíme podceňovat ani objem obchodu v jižních městech Braniborska, Almarku a dolního Saska. Ta poskytovala důležité obchodní komodity a také odbyl pro zboží pocházející z obchodních stanic v zahraničí. Koncem 14. století byli již obchodníci prakticky všech ostatních zemí vypuzeni z tradičních obchodních cest.

¹⁶ Hammel-Kiesow, R. The Early Hanses. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 37 s.

2.3 Obchodnické spolky

Ve středověku se obchodníci cestující po Evropě spolčovali do dobrovolných asociací za účelem ochrany svých zájmů prostřednictvím společného obchodování. Tyto společnosti měly také sociální a náboženskou funkci. Tyto organizace měly zpravidla pravomoc rozhodovat, rozhodovat o dalším postupu nebo trestat porušování pravidel. Takovéto obchodnické organizace měly dvě pobočky, a sice pobočku obchodníků v jejich domovském městě (která se dále dělila na skupinu domácích obchodníků a skupinu obchodníků ze zahraničí) a pobočku v cílových destinacích obchodníků. Toto se dalo pozorovat zvláště ve velkých městech, jejichž obyvatelé obchodovali velmi daleko od domova. *Kore*¹⁷, neboli právo samosprávy, dovoľovalo obchodníkům řešit své záležitosti bez potřeby soudce. Základem *kore*, bylo právo obchodníků (*ius mercatorum*), jehož kořeny se dají vysledovat až do starověku. Tato schopnost samovlády byla součástí volného společenství (něm. *Einung*), základní formy organizace středověké společnosti. Takováto volná společenství se často vytvářela v dobách sociální či politické nejistoty a byla dobrovolným spolčením jednotlivých osob za účelem vzájemné pomoci, založeným na principu všeobecné dohody a shody. Členové asociace se zavázali dodržovat regulativy svého společenství. Tato pravidla byla předmětem jednomyslné dobrovolné shody. Ve 12. století byl dálkový obchod organizován do karavan (v případě vnitrozemské cesty) nebo námořního konvoje. Vnitrozemské cesty byly nebezpečné, kupci, ačkoliv měli právo nosit meč, byli neustále vystaveni útokům lupičů, a proto cestovali ve skupinách. Jak na cestě, tak po dosažení destinace, byly tyto kupecké společnosti nazývány *Hansen*. Již od časů Karolínské říše byli kupci, kteří se stali součástí společnosti, pod ochranou krále a vztahovala se na ně záruka ochrany. Tito kupci byli tedy přímo odpovědní králům, a to i v případě, že oblast, kde jejich společenství působilo, spadala pod pravomoc jiného místního vládce. Ve 12. a zvláště pak 13. století byla většina pravomocí v Říši převedena na místní šlechtu a císařská ochrana doma ztratila význam, avšak zůstávala neocenitelná při zahraničním obchodu. Tak tedy se každá obchodnická organizace, nehledě na její původ, která hledala královskou ochranu, stala součástí nadřazené organizace královských nebo císařských obchodníků, a ta se stala

¹⁷ Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 700 loc.

známou jako *mercatores imperatoris* neboli doslova císařští obchodníci¹⁸. Bez ohledu na ekonomickou nebo místní konkurenci byla definována unie všech německých obchodníků v zahraničí, kteří byli pod ochranou krále. Předtím než se kupecký cech vydal na expedici do zahraničí, utvořil hansu a zvolil jejího vedoucího (*wik*), jehož úkolem bylo zajistit královskou ochranu, vést skupinu, platit nutná cla a daně apod. V Anglii bylo německým obchodníkům dovoleno vytvářet organizace, které požívali ochranu anglického krále, se kterým uzavírali kupci z Kolína, Kielu, Hamburku a Lübecku obchodní dohody jménem své hanzy. V zahraničí nebyl činěn rozdíl mezi obchodníky pocházejícími z různých měst, což bylo klíčové pro rozvoj obchodu, protože tak byla eliminována zbytečná konkurence. Tak byli obchodníci, především ti z dolního Saska, schopni čelit potenciálním obchodním partnerům jako jednotná skupina. Na začátku 13. století utvářeli obchodníci ze západní Evropy (Flander nebo severní Francie) podobná společenství, avšak žádné z nich se nevyznačovalo trvalostí nebo soustavností. Objevili se obchodní společnosti plavící se po Baltském moři z Lübecku na Gotland (a odtud do Novgorodu a Rigy) utvářené výhradně pro pobyt v zahraničí. Jedná se o první asociace vytvořené spojením různých menších obchodních skupin, které se tak zbavili vzájemné konkurence a v jednotlivých městech, za různých podmínek, vystupovali jednotně v rámci nadřazené císařské kupecké organizace. Nejvýznamnějšími z nich byly novgorodská Schra (Řád dvora Sv.Petra) a Gotlandské společenství, které sami kupci nazývali *universitas mercatorum Romani imperii Gotlandiam frequentatium* (asociace kupců Svaté říše římské navštěvujících Gotland)¹⁹. Kupci tak prohlašovali, že jejich členové nemají sice společný regionální původ, ale všichni pocházejí ze Svaté říše římské a v současnosti pobývají na Gotlandu. Společenství mělo právo samosprávy a vlastní pečeť. Gotlandští kupci vyslali emisara k novgorodskému knížeti, aby s ním uzavřeli obchodní dohodu, k čemuž nakonec došlo, a kníže, stejně jako později anglický král, uznal jejich společenství, složené z kupců rozdílného původu, jakožto adresáta práv obsažených v dohodě. Společenství v této podobě fungovalo více než 100 let. Takovýto vývoj byl přímým následkem toho, že gottlandští kupci na svých lodích přepravovali zboží svých dolnosaských kolegů z Lübecku na Gotland a odtud dál do Novgorodu.

¹⁸ Hammel-Kiesow, R. The Early Hanses. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 40 s.

¹⁹ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 24 s.

Němečtí obchodníci se při obchodních jednáních v zahraničí nepokoušeli prosazovat své vlastní právo, spíše se podřizovali místním obchodním zvyklostem. Zajistilo jim to přežití v cizím prostředí, a to nejen v obchodním smyslu slova, dokud jejich pozice nebyla natolik silná, aby si sami mohli diktovat podmínky. Od začátku 13. století se objevují záznamy o dvoustranné hanzovní dohodě – *wedderlegghinge*²⁰. Tento termín označuje zakládací akt primitivní společnosti, sloučení kapitálu dvou kupců. Tento kapitál pak tvořil kapitál jejich „společnosti“, poměr podílů byl jednoduše 1:1 nebo 1:2. Kapitál byl zpravidla ovládá pouze jedním ze společníků a to tím, který vložil méně peněz. Tento partner obvykle podnikal obchodní cesty, ovšem zřejmě bez nutnosti držet se zvláštních pokynů. Zisky si obě strany rozdělily, avšak neexistovala žádná ustálená praxe týkající se ztrát. Od roku 1230 se začínají v nejstarších celních registrech města Lübecku objevovat zmínky o obchodních společenstvích lübeckých občanů a cizinců.

2.4 Rozkvět měst

Hanzovní obchodníci dosáhli svého úspěchu hlavně díky tomu, že se jim podařilo eliminovat vnitřní konkurenci a postupovat jednotně v cílových oblastech. Toto mělo tři důležité dopady. Za prvé, obchodníci byli schopni společně a bez konkurence nakoupit velké objemy zboží, které pokryly velkou poptávku v jejich domovině. Jejich největší výhodou bylo obchodní spojení mezi zemí a mořem, přímo spojující oblasti nákupu a prodeje. Vzhledem k objemu zboží se obchodníci brzy stali ekonomicky nepostradatelní pro cílové oblasti a jejich vladaře. V průběhu 13. století hanzovní obchodníci a města rozvinuli spojení mezi vnitrozemským a námořním obchodem v logistickou výhodu, ve které infrastruktura, kterou poskytovala města a kupecké organizace (přístavy, loďářství, sklady a vystavování zboží) hrála naprosto nezbytnou roli. Za druhé, silné pozice hanzovních obchodníků jim umožnily získat významná privilegia, která znamenala hlavně právní ochranu, slevy na clech a poplatcích a zajišťovala relativně autonomní pozici jejich obchodních stanic (*kontorů*²¹). Toto relativně autonomní postavení vytvářelo

²⁰ Hammel-Kiesow, R. The Early Hanses. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 44 s.

²¹ *Kontor* označoval obchodní stanici hanzovních obchodníků, ale zároveň sloužil i jako místo, kde obchodníci v zahraničí pobývali. Jednalo se o uzavřenou jednotku, kde se obchodník mohl dozvědět novinky z domova nebo důležité informace ve svém mateřském jazyce, mohl zde navázat obchodní i sociální vztahy. Obchodníci a jejich zboží zde byli v bezpečí a *kontor* tak poskytoval kupcům relativní jistotu v jinak zcela cizím prostředí (mj. i právní jistotu, neboť

klíčový rozdíl mezi kontory a jinými obchodními stanicemi, např. Fondaco dei Tedesci v Benátkách, která sloužila jako styčný bod pro cizí obchodníky obecně. Ve své vlastní jurisdikci měli němečtí obchodníci právo vynášet soudy a vykonávat tresty. Byli zcela nezávislí na starostech měst, kromě konfliktů mezi hanzovními obchodníky a obyvateli města. Za třetí, zájem společný městům, ze kterých obchodníci pocházeli, umožnil vznik společenství hanzovních měst. Koneckonců obchodníci a města byli úzce propojení, což je vidět i z faktu, že obchodní smlouvy (privilegia), původně dojednané obchodníky v zahraničních pobočkách, vytvářely základ obchodu pro celou Hanzu až do 16. století.

13. století se neslo ve znamení obchodní revoluce. Tento termín původně sloužil pro označení zásadních změn v rámci organizace obchodu italských obchodníků od 12. století. Kupci obchodující na velké vzdálenosti již necestovali na velké trhy, ale řídili své obchody z kanceláří ve svých domovských městech. Vysílali zástupce na místa prodeje a nákupu, kteří se tam zpravidla usadili a obchod zařizovali jménem svých společníků doma. Tento systém umožnil, že velcí kupci byli přítomni zároveň na mnoha místech a mohli tak zvětšit objem svého obchodu. Výsledkem byl vznik úvěru, který otevřel zcela novou dimenzi obchodu. Došlo k rozdělení práce a cestující obchodníci se rozdělili na tři profesní skupiny: kupce usazeného ve městě, zabývajícího se financováním a organizací jeho velkoobchodu a dálkového obchodu; dopravce a námořní kapitány, kteří zajišťovali cestu zboží do určeného cíle; a nakonec zástupce obchodní společnosti, který trvale pobýval v zahraničí. Kupci nicméně neužívali takovýchto zástupců při obchodování v rámci hanzovní oblasti, zde se jednalo spíše o obchodní partnery pro jednotlivé obchodní cesty, kdy mladší většinou vyrážel na cesty a starší zůstával ve městě. Přeměna z cestujícího na stacionárního kupce měla i sociální aspekt: mladý cestující kupec rozšiřoval své obchody i do míst, kde fyzicky nemohl být přítomen, nakonec se usadil a vzdal se zcela cestování za obchodem a stal se majitelem půdy s vlastními finančními prostředky. Jednotlivci s takovým ekonomickým potenciálem se stávali členy městských rad, kde bylo nakonec velké množství hanzovních obchodníků. Kromě obchodníků tvořili elitu městské společnosti členové rodin se zkušeností v teritoriální administrativě a reprezentování osobních zájmů před místními

kontory jednaly v rámci své vlastní jurisdikce do určité míry nezávisle na právních předpisech země, ve které se nacházely). Více ke *kontorům* viz. Burkhard, M. Kontors and Outposts. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill.

šlechtou po několik předchozích generací. I pro ně se otevírali široké finanční možnosti. Příkladem je Arnold Fitz Thetmar²² z Londýna, jehož prvním kronikářem se stal. Měl silné zázemí v německých obchodních centrech (otec byl z Brém a matka z Kolína) a bylo tedy jen přirozené, že od roku 1251 sloužil jako *alderman*²³ pro německé obchodníky v Anglii. Poskytl významnou podporu Richardovi z Cornwallu²⁴ v jeho kampani o získání koruny a titulu Krále Římanů (nebo Krále Německa, titulu, který neměl velký faktický význam), který pak z vděčnosti udělil Brémám a Kolínu speciální obchodní privilegia pro obchod v Anglii. Ze sociální a ekonomické elity středověkého města se začala vytvářet vrstva nižší místní šlechty. Město Lübeck vděčí za svoje významné postavení v rámci státu a status svobodného města, který drželo od roku 1226, právě postavení, které měla jeho elita. V městských radách měst na pobřeží převažovali obchodníci, avšak ve vnitrozemských městech to byli řemeslníci, kteří zde byli považováni více než kupci. Každopádně v mnoha městech se obchodníkům podařilo z městských rad vytěsnit členy skupin, kteří konkurovali jejich vlastním zájmům – v Goslaru to byla nižší šlechta, v Lübecku majitelé velkých pozemků.

Politické síly se vždy snažily o kontrolu východo-západních obchodních cest v pobaltském regionu. Němečtí kupci získali svého ochránce v Jindřichu Lvovi a, ačkoliv nezaložil Lübeck nebo nezajistil jeho ekonomicky výhodnou polohu, podporoval kupce ve své zemi jak svým postavením, tak svou reputací. Kromě mírové dohody mezi Němci a Gotlandy v Artlenburgu, uzavřel ještě dohody se Švédskem a Novgorodem. Jednalo se o typický model té doby: vládce využívající svou moc a postavení k zajištění ochrany dálkovým obchodníkům své říše. Po vyhnání Jindřicha v letech 1180–1181 byla pozice německých kupců oslabena, protože císař byl daleko. Je tedy ironií, že k jejich největšímu rozmachu došlo až tehdy (okolo roku 1180 se usadili ve Visby, v deltě Dunaje v roce 1191, hned poté získali svůj vlastní dvůr v Novgorodu) a když dánský král Waldemar II. roku 1219

²² Ewert, U.C., Sunder, M. Trading Networks, Monopoly, and Economic Development in Medieval Northern Europe: An Agent-based Simulation of Early Hanseatic Trade. In: Kleingärtner, S., Zelinger, G. (ed.) (2012) *Raubildung durch Netzwerke? Der Ostseeraum zwischen Wikingerzeit und Spätmittelalter aus archäologischer und geschichtswissenschaftlicher Perspektive*. In: Zeitschrift für Archäologie, svazek 23. Bonn. 11 s.

²³ *Alderman* byl zprvu volený vedoucí kupeckých karavan, později tento termín označoval i představeného kupců sdružovaných v *kontorech*. Mluvil a jednal jménem obchodníků, mezi jeho pravomoci spadalo i rozhodování sporů mezi kupci a vynášení rozsudků ve věcech, které spadaly do jurisdikce *kontoru*.

²⁴ Lloyd, T.H. (1991) *England and the German Hanse, 1157-1611*. Cambridge: Cambridge University Press. 18 s.

rozšířil svou říši po pobřeží Baltského moře, přes severní Polabí až do Šlesvicka, Hamburku a Lübecku, dále přes Königsberg (Kaliningrad) a do Estonska a na protějším pobřeží přes provincie Blekinge, Skania a Halland. V době míru, který následoval se němečtí obchodníci, zvláště ti z Lübecku, jehož privilegia ovšem Waldemar potvrdil, dostali pod přímou nadvládu dánského krále a mohli v klidu a míru rozšířit svůj obchod po celém Baltském moři. Přirozeně tak činili pod ochranou krále. V této době také všechna města na jižním pobřeží Baltu obdržela své městské statuty. Toto zřízení pokračovalo bez přerušení až do roku 1220, kdy se Waldemar pokusil o zabrání Livonska a ohrozil zájmy obchodníků a biskupa v Rize. O královskou ochranu přišli němečtí obchodníci definitivně v roce 1223, kdy Waldemar ztratil severní Polabí a jižní pobřeží Baltu (1227). Výsledkem bylo, že Lübeck byl svobodným císařským městem a všechna města musela sama zvládat jednotlivé aspekty předchozí královské ochrany pouze s pomocí, v této době ještě zcela nedostačujících, městských prostředků. Takový vývoj byl nevyhnutelný, protože žádný z německých knížat nebyl natolik silný, aby se o tuto oblast dokázal postarat, a císař byl příliš daleko, než aby měl na sever výrazný vliv – stav, který se pouze zhoršoval zintenzivňujícím zápasem císaře s papežem od roku 1239. Nicméně křížová výprava do Livonska přinesla německým kupcům, a zvláště městu Lübeck nového spojence: papeže. Křížová výprava byla ve znamení napětí mezi arcibiskupstvím v Lundu, které reprezentovalo papeže a jeho záměr christianizovat Estonsko, a arcibiskupstvím Hamburk – Brémy, které zde bylo aktivní již od příjezdu misionáře Meinharda na palubě lodí německých kupců²⁵. Pro křížáky, kteří měli chránit biskupství v Rize a šířit z něj křesťanskou víru, byl Lübeck klíčovým přístavem pro dodávku zásob. Město na sebe strhlo papežovu politickou pozornost. Právě v tomto kontextu donutil papež krále Waldemara II. ukončit blokádu Lübecku v roce 1234, když pohrozil, že křížákům shromážděným ve městě a čekajícím na cestu, dá pravomoc ukončit blokádu za pomoci vojenské síly²⁶, což by znamenalo válku proti křesťanskému králi. Dobré vztahy mezi Lübeckem a papežskou kurií nakonec v roce 1254 vedly k obdržení pravidelných papežských potvrzení lübeckých privilegií, a to i po ukončení císařova patronátu nad městem.

²⁵ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 29 s.

²⁶ Hammel-Kiesow, R. The Early Hanses. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 52 s.

2.5 Emancipace měst

Tak tedy ve 20. letech 13. století začala nová éra měst jakožto ochránců obchodníků, která v jistém smyslu znamenala i počátek hanzy jakožto městské organizace. Když ztratili ochranu vládce, obchodníci a města přišli s různými strategiemi, jak si zajistit privilegia v zahraničí. Ta se dala rozdělit do tří skupin:

- Privilegia získaná zástupci obchodnických společností;
- Privilegia získaná městem Lübeck, která se vztahovala na všechny německé obchodníky;
- Privilegia získaná jednotlivými městy, která byla často podnětem pro udělení stejných privilegií i ostatním městům.

Tyto obchodní dohody byly doplňovány meziměstskými úmluvami mezi městy v rámci Říše. Ty měly za úkol vytvořit prostředí politické spolupráce, zvláště pokud šlo o bezpečnost cest a realizaci vzájemných právních nároků. Uzavírání takových smluv také poukazuje na blízkou spolupráci mezi obchodníky a městskými radními. Zdá se, že městská elita doplňovala místa v městských radách obchodníky, resp. *aldermani* kupeckých společností pocházeli z řad městské elity.

2.5.1 Městské ligy

V roce 1246 došlo simultánně ke vzniku dvou městských lig²⁷. Jedná vznikla ve Vestfálsku a zahrnovala Münster, Osnabrück, Minden, Herford, Coesfeld a další města. Jejím cílem bylo zajistit volný přístup na jejich trhy a bránit se společně proti všem agresorům. O sedm let později se vznikla další liga, která spojila Münster, Dortmund, Soest a Lippstadt. Ligy byly opakovaně obnovovány až vznikla jakási permanentní liga vestfálských měst vedená Dortmundem. Druhá liga se objevila v dolním Sasku, zprvu jen jako aliance mezi Mündenem a Northeimem. Její efektivita byla ověřena o 20 let později, kdy město Gent, dotčené ponižováním svých obchodníků, oznámilo, že všechno zboží všech saských obchodníků na jeho území bude zabaveno. Protest proti tomuto rozhodnutí okamžitě vznesla města Lüneburg, Quedlinburg, Halberstadt, Helmstedt, Goslar, Hildesheim, Brunšvik, Hanover a Wernigerode, ke kterým se později přidali i Hamburg, Stade, Brémy a Magdeburg. Saská městská liga byla jednou z nejlépe organizovaných městských

²⁷ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 45 s.

lig té doby. Pro vznik Hanzy je však nejvýznamnější vznik ligy vendských měst v roce 1280 a zahrnovala nová města na vendském území – tedy Lübeck, Kiel, Wismar, Rostock a později i Stralsund. Hamburg a Lüneburg se k lize přidávala ve všech důležitých rozhodnutích²⁸. Liga vznikla na základě dohody mezi Hamburkem a Lübeckem z roku 1230, kdy Hamburg udělil lübeckým měšťanům rovnocenné postavení. V roce 1241 pak uzavřeli formální smlouvu, kde se města zavázala sdílet náklady na údržbu cest a zajištění bezpečnosti na nich, a zároveň souhlasila, že zločinec vypovězený z jednoho města, bude automaticky vypovězen i z druhého. V roce 1259 se pak města dohodla na stejné hodnotě pro feniky ražené v obou městech. Zpočátku spolu města soupeřila a spolupráce byla obtížná – Lübeck vyplenil Stralsund v roce 1249 a spory existovaly i s Rostockem. Mír byl nakonec zprostředkován Wismarem v roce 1256 a obě města se vzdala nároků na odškodnění. O několik let později se pak města dohodla na spolupráci při potírání pirátství a také na vzájemné obraně při útoku ze strany místního vládce, zároveň sjednotila i některé body svých městských práv. Všechna rozhodnutí ligy se měla vztahovat na města používající Lübecké právo. Lübeck se tak zřejmě snažil rozšířit užívání svého práva za účelem posílení svého vlivu²⁹, ale na východě se takové nařízení setkalo s odporem, a tak byl nakonec Lübeck podpořen jen vendskými městy. Vendská liga byla podpořena pomořanskými městy, která, kromě Stralsundu, zahrnovala i důležitá města Greifswald, Štětín a Anklam. Všechny tři městské ligy byly zatím stále samostatnými jednotkami, ale přesto vykazovaly tendence jednat v důležitých otázkách v souladu. V ostatních částech země se objevovaly i další městské ligy, např. sdružení pruských měst, která ovšem na rozdíl od dříve zmiňovaných měst, měla všechna stejného vládce a sice Řád německých rytířů a velmistr Řádu disponoval velkou kontrolou nad jejich sněmy a rozhodnutími. Livonská města sice nebyla tak pevně v rukou Řádu, ale organizovanou skupinu vytvořila až o sto let později. Žádná z lig ovšem nedosáhla velikosti Rýnské městské ligy (1254-1257), která sahala od Lübecku až po Curych. Její existence byla však velmi krátká, přestože měla značné politické ambice.

²⁸ King, W. (1914) *Chronicles of Three Free Cities. Hamburg, Bremen, Lübeck*. New York: E.P. Dutton. 324 s.

²⁹ King, W. (1914) *Chronicles of Three Free Cities. Hamburg, Bremen, Lübeck*. New York: E.P. Dutton. 326 s.

3 Postavení hanzovních měst v rámci organizace hanzy

3.1 Členství v Hanze

Až asi do poloviny 14. století, tedy před zformováním Hanzy měst, nebylo těžké určit, kdo je členem hanzovní společnosti. Všichni němečtí obchodníci, kteří požívali hanzovních privilegií v zahraničí, byli bráni jako členové. Není známo, zda existovalo nějaké přijímací řízení. Pokud se jednalo o kontory, tak zde to byl pravděpodobně *alderman*, kdo o tom rozhodl, nebo je možné, že jednotlivce mezi sebe přijali ostatní členové, když spolu vyrazili z hanzovního přístavu. Každopádně se nezdá, že by to způsobovalo nějaké obtíže. Nezmiňuje se o tom žádná z prvních tří novgorodských *schra*³⁰, ani regulace kontoru v Bruggách z roku 1347. Nejpravděpodobnější se zdá, že zájemce byl přijat, pokud pocházel ze severního Německa nebo alespoň nějakého pobaltského města, kde se nacházela komunita hanzovních obchodníků, protože seznam členů kontoru v Bruggách uvádí i obchodníky ze švédských měst³¹.

Když byla zformována Hanza měst, požívání hanzovních privilegií bylo podmíněno pobytem v členském městě. Zdá se, že zprvu existovaly pochybnosti ohledně členství kupců z malých měst, které nebyly považovány za členy Hanzy, ale hanzovní sněm v Lübecku roku 1366 ustanovil, že pouze obyvatelé hanzovních měst mohou požívat „privilegií obchodníků“. Ostatní tedy museli nejdříve získat statut obyvatele v některém z členských měst Hanzy. V 15. století se ukázalo, že takové nařízení bylo krátkozraké, protože cizinci se začali houfně stávat měšťany v hanzovních městech pouze proto, aby mohli využívat obchodních privilegií. Sněm z roku 1434 proto omezil členství pouze na obchodníky narozené v členských městech. Takové nařízení se muselo velmi těžko prosazovat, protože poté muselo být na sněmech ještě několikrát potvrzeno. Ke konci století byla důležitější města, zvláště ve vestfálské třetině Hanzy, povinna vystavovat potvrzení stvrzující občanství v daném hanzovním městě.

³⁰ *Schra* je název užívaný pro soubor pravidel, jakýsi obchodní a provozní řád, novgorodského kontoru Peterhof. Existoval celkem v sedmi verzích a upravoval vnitřní organizaci obchodní stanice i obchody v ní probíhající. [https://de.wikipedia.org/wiki/Peterhof_\(Nowgorod\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Peterhof_(Nowgorod))

³¹ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 85 s.

Která města byla vlastně členy Hanzy, je ale velmi těžké určit. Sám pojem „hanzovní město“ může být vysvětlen několika způsoby: buď se jednalo o město, jehož kupci byli v zahraničním kontoru přijati mezi členy a požívali hanzovních privilegií, anebo město, které se aktivně podílelo na organizaci a spolupráci v rámci Hanzy, včetně nutných výdajů a bylo tedy pravidelně zváno na hanzovní sněmy. Hanza nikdy neměla zapotřebí vytvářet aktualizované seznamy svých členů. V době prvních hanzovních sněmů bylo patrně předpokládáno, že všechna města, která měla zájem na ochraně svých kupců v zahraničí, byla automaticky členy Hanzy a nikdo neměl potřebu je sepsat. Tato problematika byla v samotné Hanze probírána jen zřídka, jak tomu bylo v případě města Brémy, které zůstávalo velmi dlouho dobu mimo Hanzu, o členství zažádalo v roce 1358 a přijato mezi členy bylo až po dlouhém zvažování. Od té doby tak činila i města, jejichž členství nebylo jasně dané nebo o něm existovaly nějaké pochybnosti. Nicméně pro zakládající hanzovní města nebylo nic takového nutné a jako členové Hanzy jsou zmiňována až v pozdějších dokumentech.

Je možné, že Hanza nebyla nakloněna vytváření seznamu svých členů i z jiného důvodu: takové seznamy byly často požadovány zahraničními vládami, zvláště tou anglickou, jejichž záměrem bylo ukončit zneužívání privilegií. Takové požadavky byly vždy vyřešeny vyhýbavou odpovědí s tím, že není možné předložit přesný seznam. Skutečný důvod ovšem byl, že Hanza nechtěla své odpůrce vybavit dokumentem, který by mohl být použit například pro vymáhání kolektivních nároků na náhradu škody.

Nicméně seznamy členských měst Hanzy existují jako přílohy v různých dokumentech z 15. a 16. století a vznikaly z různých důvodů: např. vyčíslení podílů měst na vojenských kontingentech nebo daních, zápisy o účasti či neúčasti na sněmech apod. Tyto seznamy se přirozeně navzájem dost liší, často v nich jsou úmyslně uváděna města, která se nezúčastnila, či naopak jsou zúčastněná města úmyslně vynechána. Ačkoliv sami o sobě nemají žádnou hodnotu, mohou pomoci utvořit hrubou představu o počtu hanzovních měst. Podle těch nejpřesnějších bylo měst mezi 55 a 80. Tato čísla jsou podpořena i dalšími zdroji. V petici k papeži Urbanovi VI. se zmiňuje „Lübeck, hlava a vůdce 77 velkých měst, dlouho sdružených v lize či asociaci zvané Hanza“. Toto číslo, jakkoliv se může zdát podezřelé, je nicméně podpořeno dalšími zdroji. V roce 1469 se v kontoru

v Bruggách hovořilo o „Hanze, skládající se ze 72 dobrých měst, nepočítaje ta, která se na ně obracejí“. V tomto období se tento počet zdá téměř oficiální, přijímaný i zahraničními královskými úředníky: Ludvík XII. v roce 1507 píše „72 městům vaší komunity a konfederace“³².

Za „hanzovní město“ je někdy považováno každé město, jehož občané požívali výhod obchodních privilegií v zahraničí a lze tak dojít k číslu více než 180. Je pravděpodobné, že důsledné počítání měst podle tohoto kritéria by dalo ještě několik dalších tuctů měst, pokud by všechna členská města byla považována za rovnocenná, nehledě na jejich důležitost.

Je však takové kritérium správné a skutečně bylo v 15. století každé město, jehož obchodníci využívali výhod privilegií, přijato za člena Hanzy? Zřejmě tomu tak nebylo. Z dokumentů je evidentní, že města, která byla přijata do Hanzy, byla pouze ta, která byla zvána na hanzovní sněmy a byla tam reprezentována, ať už přímo či nepřímo delegátem z jiného města. Pouze po těchto městech byly požadovány finanční nebo vojenské příspěvky v případě potřeby. Takzvaná „partnerská města“ (*Beistädte*) nebyla považována za plnoprávně členy Hanzy, ačkoliv také využívala obchodních privilegií. Je tedy možné říci, že v Hanze samotné existovaly dvě, navzájem nerovné, třídy měst: aktivní členové, kterých bylo okolo 70 a sami sebe nazývali „města Hanzy“, a pasivní členové, kterých bylo patrně okolo 100, spíše malá města nazývaná „hanzovní města“. Celkový počet 180 měst pak odkazuje na hanzu obchodníků, kterou zatlačila do pozadí organicky vzniklá Hanza měst.

Je velmi složité sestavit seznam členů Hanzy v letech 1350 až 1450 a není zcela možné dobrat se přesných dat vstupu a odchodu jednotlivých měst.

Existovali tři způsoby, jak se město mohlo stát členem Hanzy:

- přijímáno od počátku, tedy asi od roku 1358³³, jakožto město německé Hanzy,
- oficiálně přijato do Hanzy na vlastní žádost,

³² Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 88 s.

³³ King, W. (1914) *Chronicles of Three Free Cities*. Hamburg, Bremen, Lübeck. New York: E.P. Dutton. 341 s.

- potichu a neoficiálně se k Hanze přidat, což bylo možné v případě malých měst.

Jak již bylo řečeno, oficiální seznamy členů z doby vzniku Hanzy neexistují. Samozřejmě velká zakládající města členy byla, ale existuje i řada případů, kdy je členství měst sporné.

Pro města, která nebyla za hanzovní považována od začátku, byla nutná formální žádost o přijetí. Obecně přijímací proces kladl velký důraz na fakt, zda kupci z takového města v minulosti požívali obchodních privilegií a jednalo se tedy o hanzovní město. Žádost byla projednána a přijata či odmítnuta na hanzovním sněmu. Je známá pouze jedna výjimka z tohoto procesu a sice město Neuss, které bylo přijato císařským dekretem v roce 1457, když vydrželo obléhání Karlem Smělým, vévodou burgundským. Někdy byla žádost odmítnuta, protože žadatel byl příliš vzdálený (např. žádost města Kostnice v roce 1417), ale častěji ze strachu z konkurence či proto, že existovalo podezření, že by kandidát takto zprostředkoval obchodní privilegia cizincům, hlavně Holanďanům, úhlavním konkurentům Hanzy. Přihlášky Utrechtu byly z těchto důvodů odmítnuty v letech 1422 a 1451. Města Arnhem a Kampen byla přijata až v roce 1441, ačkoliv žádost o přijetí podala již v roce 1380. Žádost města Narva v 16. století však byla odmítnuta z pouhé nevraživosti na straně livonských měst³⁴.

Vzhledem k absenci oficiálního seznamu členů se některým malým městům podařilo tvrdit svůj hanzovní status a osobovat si tak nárok na privilegia, aniž by kdy o členství zažádala. Zvláště ve Vestfálsku se v polovině 15. století množili stížnosti na takové praktiky. Nakonec bylo roku 1494 rozhodnuto, že pouze vedoucí města měla právo vydávat certifikáty o hanzovním členství jednotlivým kupcům, což z nich prakticky činilo nejvyšší autoritu ohledně členství měst.

Obdobně členství v Hanze mohlo být ukončeno třemi způsoby:

- vyloučením,
- vystoupením,
- tichým vzdáním se práv i povinností hanzovního města.

³⁴ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 89 s.

Vyloučení, ačkoliv vždy vzbudilo velký rozruch, mělo jen malý podíl na snižování počtu členů Hanzy. V její historii se vyloučení objevilo jen zřídka a, kromě posledních let její existence, bylo vždy jen dočasné. Vyloučení bylo nejčastěji odůvodněno občanskými nepokoji následkem revoluce. Sesazená městská rada vznesla stížnost k hanzovnímu sněmu, která pak rozhodl. Tak tomu bylo v případě Brunšviku v roce 1375, Brém v roce 1427 a Münsteru roku 1454. Méně častý důvod byl porušení základních principů společnosti, jak tomu bylo v případě Kolína, když v roce 1471 získal zvláštní privilegia v Anglii³⁵.

Mnohem častější a permanentnější byla oficiální vystoupení měst z Hanzy. Jedním z důvodů byl nátlak vyvíjený místní šlechtou, která chtěla posílit svůj vliv na město. To byl i případ saského města Northeim v roce 1430, Berlínu v roce 1452, Halle v roce 1479. Ještě častější, i když nepřiznávaná, však byla touha měst uniknout nákladům členství, jako když v roce 1474 oznámila Vratislav, že ji „její obchodní zájmy odvádějí od Hanzy pryč“³⁶.

Nejčastějším způsobem odchodu z Hanzy byla neoznámená vystoupení měst. Rostoucí počet malých měst již nebyl schopen nést finanční břemeno členství, zvláště náklady na vyslání delegátu na sněmy. Jejich kupci již nenavštěvovali kontory a nepotřebovali již výhody z privilegií. Z těchto okolností již bylo jejich členství v Hanze bezvýznamné a čistě teoretické. Po dlouhém váhání sněm v roce 1514 vyloučil asi 30 měst z Hanzy na základě jejich opakované nepřítomnosti. Několik z nich později požádalo o znovupřijetí a bylo jim vyhověno.

Vzhledem k výše uvedeným okolnostem by bylo bezpředmětné pokoušet se vytvářet seznam členů v různých obdobích historie Hanzy, ale obecně lze říct, že počet členů Hanzy prudce narůstal v první polovině 15. století. Zvláště Kolín, který se pokoušel posílit svůj vliv na hanzovních sněmech, prosazoval přijetí několika sousedních měst. V této době byla vyloučení a tichá vystoupení z Hanzy stále poměrně vzácná, i když později jejich počet vzrůstal, a Hanza v této době dosáhla největšího počtu členů. V té době také dosáhla svého vrcholu jako instituce, téměř 50 let po dosažení největšího ekonomického rozmachu.

³⁵ Lloyd, T.H. (1991) *England and the German Hanse, 1157-1611*. Cambridge: Cambridge University Press. 204 s. Blíže pak Fudge, J.D. (1995) *Cargoes, Embargoes, and Emissaries. The Commercial and Political Interaction of England and the German Hansa, 1450-1510*. Toronto: University of Toronto Press. 70 s.

³⁶ Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 1299 loc.

Přestože Hanza byla v zásadě společností měst, mezi její členy se počítal i jeden svrchovaný vládce – velmistr Řádu německých rytířů. Vysvětlením pro tuto anomálii byla role, kterou Řád sehrál při kolonizaci a zakládání německých měst v Prusku a Livonsku³⁷. To vysvětlovalo i autoritu Řádu nad pruskými městy, která byla větší než autorita jakéhokoliv místního vládce. Lze předpokládat, že všichni poddaní velmistra byli tedy považováni za členy Hanzy, ale ve skutečnosti pouze šest pruských měst bylo plnoprávnými členy, i když všechna města patřící Řádu zřejmě využívala hanzovních privilegií všude kromě Novgorodu. Jejich postavení v rámci Hanzy však bylo poněkud nejasné, jak lze vyčíst z dopisu, který velmistr zaslal kontoru v Bruggách. Kontor vyloučil z hanzovních privilegií hlavu obchodního oddělení Königsbergu a jeho zprostředkovatele kvůli jejich hrubému porušení. Velmistr argumentoval, že členové řádu nemohou být členy Hanzy, a tudíž z ní nemohou být vyloučeni, i když by samozřejmě měli respektovat její pravidla³⁸. Nelze pochybovat o tom, že Řád německých rytířů, známý pro své zásluhy na christianizaci, ve kterém figurovaly takové osobnosti jako např. maršál Boucicault nebo earl z Derby, budoucí anglický král Jindřich IV., propůjčovaly Hanze v očích feudální Evropy prestiž, kterou by jako pouhá společnost kupců nikdy nezískala. Velmistr řádu je v některých anglických zdrojích označován jako „náčelník Hanzy“³⁹. Stejně evidentní je, že námořní a vojenská síla Řádu byla pro Hanzu často velmi cenná. Ale taková moc nebyla bez nevýhod. Řád měl své vlastní cíle a často Hanzu zatahoval do záležitostí, které poškozovaly její obchodní zájmy a dostávaly ji do sporu s cizími mocnostmi. Přestože Řád zpočátku přispěl k prosperitě Hanzy, později se stal jednou z příčin jejího úpadku.

Nakonec je třeba ještě zmínit zvláštní případ tzv. Selské republiky Dithmarschen (na západním pobřeží Holštýnska), která se k Hanze přidala později. V roce 1468 komunita uzavřela spojenectví s Lübeckem, které bylo často obnovováno a trvalo až do roku 1558. Impresivní vítězství komunity nad Dány v roce 1500⁴⁰ jen posílilo tuto alianci a od té doby se delegáti z Dithmarschen pravidelně objevovali na hanzovních sněmech. Rolníci z této oblasti obchodovali na moři od 15. století, zvláště s Livonskem, ale livonská města byla vůči těmto rolníkům, kteří s podporou

³⁷ Viz. výše str. 14

³⁸ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 91 s.

³⁹ Lloyd, T.H. (1991) *England and the German Hanse, 1157-1611*. Cambridge: Cambridge University Press. 72 s.

⁴⁰ Bitva u Hemmingstedtu, 17.2. 1500, více viz. např. https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Hemmingstedt

Lübecku využívali hanzovních privilegií, podezřívavá. V roce 1554 hanzovní sněm rozhodl, že obyvatelé Dithmarschen nejsou členy Hanzy, ale jejich podíl na hanzovních privilegiích bude tolerován. Toto rozhodnutí jen odráží nejednoznačnost jejich postavení. O pět let později byla tato komunita zabrána Dány a aliance s Lübeckem skončila.

Případy Dithmarschen a Řádu německých rytířů ukazují možnosti rozmanitosti a flexibility v rámci organizace Hanzy.

3.2 Vnitřní vztahy v Hanze měst

Od roku 1356 dál byl hanzovní sněm neboli všeobecné shromáždění hanzovních měst, kontrolním orgánem Hanzy. Lze říci, že to byla jediná instituce, kterou můžeme nazývat hanzovní, protože Hanza postrádala jakýkoli administrativní aparát a místní sněmy jednali i o věcech, které se Hanzy netýkaly.

Hanzovní sněm byl nejvyšší autoritou v rámci společenství. Rozhodoval bez možnosti odvolání o všech záležitostech důležitých pro celou Hanzu: ratifikací úmluv nebo obchodních povolení, vyjednávání s cizími městy nebo vladaři, vysílání poselstev, otázkách míru, války nebo blokad, finančních a vojenských opatřeních, ekonomických nařízeních nejrůznějšího druhu, vyloučení nebo přijímání členů, mediaci sporů mezi hanzovními městy a podobně.

Toto všechno představovalo úkol, jehož náročnost by předpokládala častá a pravidelná shromáždění, avšak sněmy nebyly pořádány pravidelně, ačkoliv se v 15. století objevil pokus o zavedení jakéhosi systému. Pokud bychom měli vypočítat sněmy, které mohou být nazývány všeobecnými, tedy na kterých byla reprezentována města ze všech hanzovních třetin, bylo to pouze 27 sněmů mezi lety 1356–1400, 12 v období od roku 1400 do 1440 a 7 od 1440 do 1480⁴¹. Pokud bychom chtěli počítat i ty sněmy, kde byly reprezentovány alespoň dvě z třetin, bylo by to méně než jeden sněm ročně ve 14. století a jeden sněm za 3 roky v 15. století. Je to velmi málo v porovnání s četností místních sněmů, které se pořádali často několikrát do roka. Města se snažila vyhnout nákladům na vyslání delegace do vzdáleného města, a otázky, které se na sněmu měly probírat často zajímaly jen některá města, a proto se považovalo za efektivnější svolávat generální sněm Hanzy

⁴¹ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 93 s.

jen v případech, kdy se projednávaná témata týkala skutečně všech členů. To pomáhalo snížit počet absentujících měst. Komunita spoléhala na Lübeck, který činil všechna nezbytná rozhodnutí, kromě rozhodnutí ve věcech mimořádné důležitosti, protože Lübeck byl faktickou hlavou Hanzy v obdobích mezi sněmy. Vedoucí postavení Lübecku bylo pevně určeno už ve 13. století. Ve 14. století bylo ještě markantnější, až konečně v roce 1418, bylo oficiálně ustanoveno, když byl Lübeck společně s vendskými městy formálně požádán, aby se ujal hájení zájmů společenství⁴². Toto rozhodnutí částečně vysvětluje snižující se počet všeobecných hanzovních sněmů v 15. století, ale určitě to neznamená, že rozhodnutí Lübecku byla vždy přijímána bez výhrad. Vzhledem ke svému postavení i geografické poloze byl Lübeck vždy místem pořádání sněmů. Ze 72 sněmů svolaných mezi lety 1356 a 1480, se jich 54 odehrálo v Lübecku. Deset jich bylo ve Stralsundu (pruská města žádala o pořádání sněmu v dostupnější městi), tři v Hamburku, dva v Brémách a po jednom sněmu v Kolíně, Lüneburgu a Greifswaldu⁴³.

Byl to také Lübeck, který zpravidla inicioval svolání hanzovního sněmu. Jeho městská rada zaslala pokyn do vendských měst a do hlavních měst hanzovních třetin, která pak rozeslala pozvánky do dalších měst v oblasti. Takto alespoň zněl popis procesu, jak byl sdělen v regulativech saským městům v roce 1426. Ve skutečnosti se seznam měst, kterým přímo Lübeck zasílal pozvání na sněm, neustále měnil.

Datum konání sněmu bylo vždy určeno s dostatečným předstihem, zpravidla několika měsíců, aby skupiny měst měly možnost shodnout se na záležitostech předkládaných sněmu, ujednotit si postoje a vybavit své delegáty dostatečnými pravomocemi tak, aby na sněm dorazili v určený den. Náklady na cestu byly odpovědností města, které poselstvo vypravovalo, ale částečně se na nich podílela i města, která měla delegace společně reprezentovat. Na počátku 15. století požádala některá města, ve snaze snížit náklady na sněm, aby mohla být reprezentována svými velvyslanci, kteří byli obeznámeni s problémy, které se měli projednávat, ale sněm v roce 1418 rozhodl, že města mohou být na sněmu reprezentována pouze svými radními.

⁴² Jahnke, C. (2014) *Die Hanse*. Stuttgart: Reclam. 121 s.

⁴³ Zimák, A. (2002) *Hanza. Obrazy z dějin severského námořního obchodu*. Praha: Libri. 57 s.

Hanzovních sněmů se zúčastnil mnohem menší počet delegátů, než bylo členských měst. Obyčejně bylo reprezentováno deset až dvacet měst, každé dvěma i třemi vyslanci. Nejvyšší zaznamenaná účast byla 39 delegací na sněmu v roce 1449, což nicméně nepředstavovalo ani polovinu členů. Dá se tedy říci, že na žádném sněmu nebylo v účasti dosaženo nadpoloviční většiny. Kromě vyslanců z měst, kteří jako jediní měli možnost hlasovat a podílet se na výnosech sněmů, byli často přítomni i vážení hosté jako císař, brémský arcibiskup, knížata (buď osobně nebo v zastoupení), delegáti z kontorů, pozvaní kvůli záležitostem, které se jich týkali.

Z vnějšího pohledu byl hanzovní sněm významnou institucí, trpěl však vnitřními problémy. Největším z nich bylo absentérství způsobené snahou měst vyhnout se nákladům na vyslání delegátů na sněm nebo podílení se na nepopulárních rozhodnutích. Když bylo absentujících měst příliš mnoho, musel být k nelibosti přítomných svolán druhý sněm. K posílení účasti byla podniknuta různá neúspěšná opatření. V roce 1430 bylo vyhlášeno, že kdokoliv nepřítomný bez dobrého důvodu, bude muset zaplatit pokutu jedné zlaté marky. Bylo vyhrožováno konfiskací zboží nebo dokonce vyloučením z Hanzy. V roce 1457 bylo třiceti městům nařízeno zaplatit pokutu, pokud rychle neposkytnou pádný důvod k nepřítomnosti⁴⁴. Všechna opatření však byla bez neefektivní, protože nebyl nikdo, kdo by je striktně vynucoval.

Sněm často nemohl započnout ještě dlouho po ohlášeném datu, protože se čekalo na opozdilce. Ani zde se systém pokut neosvědčil. Stejně nepříjemná byla i praxe opouštění sněmu před jeho koncem, kdy se delegáti vytratili ještě před přijetím rozhodnutí, pokud se zdálo, že se situace začíná vyvíjet v neprospěch jejich města. Pro městskou radu dotyčného města pak bylo snazší rozhodnutí neuznat. Bylo tedy nařízeno, že všichni delegáti musí veřejně přednést svou omluvu, než odejdou a podepsat rozhodnutí, které bude přijato za jejich nepřítomnosti, v předstihu.

V zasedací místnosti měl každý z vyslanců své určené místo podle postavení jeho města, což bylo samozřejmě častou příčinou sporů. Přední místo u stolu ve tvaru podkovy měl představitel města Lübeck, ačkoliv toto místo bylo často nárokováno

⁴⁴ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 94 s.

Kolínem. Kolín měl místo po jeho pravici, na levé straně pak bylo místo Brém, sídla arcibiskupa, ačkoli si na jeho místo dělal nárok i Hamburk.

Debatovalo se často dlouho dobu a dojít k rozhodnutí bylo obtížné. Představitelé měst tvrdili, že nemají pravomoc vyslovit rozhodnutí ve věci, že se musejí dotázat svého města, jehož stanovisko by ovšem dorazilo až dlouho poté. Někdy jménem svého mandanta vznesli námitku, která musela být zapsána do usnesení sněmu. Poté bylo pouhou většinou přijímáno rozhodnutí. Ta, která podporoval Lübeck, byla zpravidla přijata. Usnesení (*Rezess*⁴⁵) sněmu bylo zapsáno na pergamen, ke kterému byla připojena pečeť pořádajícího města. Každý z delegátů obdržel kopii a před svým návratem domů nechal pořídit další kopie, které zaslal do měst, která reprezentoval. Takovéto výnosy představovaly legislativní a diplomatické záznamy Hanzy a bylo předpokládáno, že budou přijaty a prováděny všemi jejími členy. Ale mezi teorií a praxí byl značný rozdíl.

Mezi nejvýznamnější hanzovní sněmy se řadí ten z roku 1418, který se vyznačoval vysokou účastí, a jehož průběh je poměrně dobře zaznamenaný⁴⁶. U zasedacího stolu Lübeck zaujímal své obvyklé čestné místo ve středu, po jeho pravici usedli zástupci měst Kolín, Brémy, Rostock, Stralsund, Výmar, Gdaňsk, Brunšvik, Gotland, Riga, Tartu (v dnešním Estonsku), Štětín, Anklam, Osnabrück, Stargard, Stade, Stendal, Buxtehude a Salzwedel, po levici pak delegáti z Hamburku, Dortmundu, Lüneburgu, Greifswaldu, Münsteru, Kolobřehu, Nijmegenu, Zutphenu, Zwolle, Hardwycku, Elblagu, Magdeburku, Mindenu a Soestu. Císař, velmistr Řádu a město Brugy byli reprezentováni vyslanci, vévoda ze Šlesvicka a vévoda z Meklenburska byli přítomni osobně. Sněm trval šest týdnů. Každý dekret musel být přijat jednomyslně, ovšem takového výsledku bylo pravděpodobně dosaženo vyvíjením tlaku na přítomné zastávající menšinový názor. Na tomto sněmu bylo přijato mnoho opatření k regulaci obchodu (viz. níže).

Problém, jaký představovalo shromáždit delegáty zastupující všechny části Hanzy, částečně vysvětluje existenci shromáždění „třetin“. „Třetiny“ jsou poprvé zmíněny

⁴⁵ Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 1037 loc.

⁴⁶ King, W. (1914) *Chronicles of Three Free Cities. Hamburg, Bremen, Lübeck*. New York: E.P. Dutton. 374 s.

ve statutách kontor v Bruggách⁴⁷. V rámci kontor byli obchodníci rozděleni podle místa svého původu do tří „třetin“ – lübecko-saské, vestfálsko-pruské nebo gotlandsko-livonské. První třetina, jejímž hlavním městem byl Lübeck, se skládala z vendských, saských, pomořanských a brandenburských měst. Druhou třetinu vedl nejprve Dortmund a později Kolín. Zahrnovala vestfálská, rýnská a pruská města. Geograficky takové seskupení nedávalo smysl, protože zde neexistovali ani žádné společné zájmy, a skupina byla nejspíše takto utvořena, aby vyvážila silnou vendsko-saskou třetinu. Poslední třetina byla nejslabší a jejím hlavním městem bylo někdy Visby a jindy Riga. Je zajímavé, že livonská města netvořila jednu skupinu s pruskými městy, zvláště i proto, že měli stejného pána. Tato třetina pravděpodobně vznikla kvůli neochotě Visby, které mělo v polovině 14. století stále velký význam, přidat se k některé z předchozích skupin. Tyto třetiny, které vznikly v bruggském kontor, nebyly používány v žádném z dalších kontorů, kde se němečtí kupci rozdělovali zase jinak. Výsledkem bylo, že shromáždění třetin se zabývala především vlámskými záležitostmi, a tvořila tak podpůrnou skupinu pro slabě navštěvované sněmy.

Rozdělení na třetiny znamenalo, že hlavní město každé z třetin mělo vyšší vliv v rámci Hanzy, a města tedy soupeřila o tuto pozici. Kolín, na který se zprvu nebral příliš zřetel, protože v Bruggách bylo jen málo kolínských kupců, si brzy začal nárokovat pozici hlavního města vestfálské třetiny, když využil úpadku Dortmundu, oslabeného válkou. Hlavním městem třetiny se stal v polovině 15. století. Brunšvik se vedení Lübecku podřizoval jen neochotně, a nakonec se mu podařilo dosáhnout reorganizace třetin, kterou oficiálně přijal sněm v Lübecku roku 1494. Od této chvíle existovala lübecká třetina (s hlavním městem Lübeck), vestfálská třetina (Kolín) a saská třetina (Brunšvik). Jejíž součástí byla i pruská a livonská města. Město Gdaňsk se nehodlalo smířit s podřízeným postavením a po 50 letech soupeření o vedení třetiny, vznikla saská „čtvrtina“ vedená Brunšvikem a prusko-livonská „čtvrtina“ s hlavním městem Gdaňsk. Ze tří třetin se tedy staly čtyři čtvrtiny.

Z funkčního hlediska byly shromáždění třetin méně důležitá než místní sněmy. Města ve stejné oblasti měla přirozeně mnohem více společných zájmů, zvláště

⁴⁷ Sarnowsky, J. The „Golden Age“ of the Hanseatic League. In: HARRELD, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 66 s.

pokud jim vládl stejný místní vládce. Tak tomu bylo na východě s brandenburskými, pruskými a livonskými městy, i na západě s městy v hrabstvích Cleves a Guelders⁴⁸. Malá vzdálenost mezi městy umožňovala časté setkávání bez nutnosti vynaložit velké náklady na cestu. Regionální sněmy hráli velkou roli v přípravných pracích na hanzovní sněm, i v rozhodnutích, která tam pak byla přijata. Tyto regionální sněmy však nebyly výhradně hanzovní. Nejdůležitější pro ně bylo přijímání rozhodnutí politické povahy, která měla za následek udržení jejich právního postavení a vztahů s místní šlechtou. Regionální sněmy zahrnovaly i města, která nebyla členy Hanzy, a jejich delegáti zřejmě sněm opouštěli, když se projednávali hanzovní záležitosti.

V rámci regionálních sněmů byly pro politiku Hanzy nejdůležitější ty vendských měst. Scházela se často, i několikrát do roka. Byla situována v srdci hanzovní oblasti, patřila různým místním vládcům, zahrnovala přístavy v Baltském i Severním moři, alespoň jedno saské (Lüneburg) a jedno pomořanské (Stralsund) město, a spadala od vliv hlavy Hanzy, Lübecku – vendská města zosobňovala celou komunitu. I tato města měla samozřejmě své vlastní zájmy, která byly v mnoha ohledech odlišné od zájmů měst západně i východně od nich. Často byla obviňována ze střetu zájmů, ale pochybnosti ohledně jejich mandátu vést záležitosti Hanzy, který jim byl dán roku 1418, nikdy nevyvstaly, což je jen důkazem, že ve všech zásadních rozhodnutích představovala vůli Hanzy jakožto celku.

Hanzovní komunita byla založena především na městských radách jednotlivých hanzovních měst, které hrály, hlavně v případech velkých měst, rozhodující roli. Svolávaly regionální sněmy, projednávali otázky, které měly být předneseny generálnímu sněmu, vysílaly delegáty a přebíraly odpovědnost za náklady na jejich vyslání, obstarávali korespondenci se sousedními městy a s Lübeckem a zajišťovaly prosazování hanzovních nařízení. Výjimečnou pozici zde zaujímal městská rada Lübecku, která musela často přijímat důležitá rozhodnutí jménem celé Hanzy a stát si za nimi, aniž by měla jistotu, že budou později odsouhlasena na hanzovním sněmu.

⁴⁸ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 97 s.

Administrativní a politické fungování Hanzy bylo zajištěno třemi typy shromáždění na různých úrovních. Úplný základ tvořili městské rady jednotlivých měst, nad nimi stály regionální sněmy, a na samém vrcholu byl všeobecný hanzovní sněm – jediná instituce, která byl výhradně hanzovní, a jejímž permanentním reprezentantem byl Lübeck.

3.3 Kontrola Hanzy nad městy

Jednou z nejvíce zarážejících skutečností v historii Hanzy je kontrast mezi širokým spektrem jejích aktivit a proměnlivostí její struktury. Komunita skládající se z měst, z nichž žádné nebylo zcela svobodné, nenaplňovala ani znaky obchodní společnosti. Poté, co bylo zakázáno používání pečeti Gotlandského společenství, neměla dokonce ani vlastní pečeť. Neměla žádnou společnou instituci s výjimkou hanzovního sněmu, žádné permanentní představitele (alespoň ne do 16. století), žádné pravidelné finanční zdroje, žádné loďstvo nebo armádu.

Dalo by se předpokládat, že takovýto organismus, který sice neměl žádnou z charakteristik státu, ale vládl mocí státu velmi podobnou, bude mást juristy pohybující se pouze v rámci principů římského práva, nicméně ve středověku nelze nalézt žádnou snahu právně Hanzu definovat. Tato otázka se objevila pouze ve výjimečných případech – např. v roce 1418 došlo k právnímu sporu mezi Hamburkem a Brémami, v rámci kterého Brémy požádali Kolín o kopii zakládací listiny německé hanzy. Kolín odpověděl, že v jejich archivech se takový dokument nenalézá. O padesát let později, po zatčení německých obchodníků v Anglii, se státní rada pokoušela ospravedlnit takový krok kolektivní odpovědností hanzovních obchodníků. Odpovědí jí byl právní rozbor o povaze Hanzy: nejedná se o společnost (*societas*), ani o kolegium (*collegium*), ani o právnickou osobu (*universitas*), ale o permanentní federaci (*firma confederatio*) měst, podřízených různým knížatům, bez jakéhokoli společného orgánu (ani hanzovní sněm nebyl připuštěn jako oficiální orgán Hanzy), a tedy není nijak odpovědná za jednání žádného z jejích členů⁴⁹.

Takováto volná organizace měla sice své výhody, ale měla i nevýhody, zvláště v případě vážných obtíží. To neuniklo Lübecku, a proto ve 14. a 15. století proběhly

⁴⁹ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 107 s.

pokusy posílit Hanzu prostřednictvím lig, které by přesně definovaly finanční a vojenské povinnosti, byly by zavřeny na dobu určitou s možností obnovení. První taková liga byla Kolínská konfederace, která vznikla v roce 1367⁵⁰, za účelem zintenzivnění válečných snah proti Dánsku. Zahrnovala i holandská a zélandská města, která nebyla členy Hanzy. Přestože byla několikrát prodloužena, po roce 1385 již nebyla obnovena⁵¹, protože vešly v platnost všechny články Stralsundského míru.

V 15. století zesiloval tlak knížat na města, což způsobilo vznik nových lig, zvaných *tohopesaten*⁵². V roce 1418 Lübeck, čerstvě zvolený hlavou Hanzy, představil plán na ligu založenou na organizaci bývalé Vendské ligy. Měla sdružovat asi čtyřicet hanzovních měst z různých regionů a v případě napadení poskytnout prostor pro jednání a následně, pokud by to bylo nutné, vojenskou akci. Velikost vojenských jednotek a finančních příspěvků každého města byla pečlivě rozepsána, nicméně nelze nalézt žádné důkazy o funkci takové ligy. *Tohopesaten* byly obnoveny v roce 1430 a znovu roku 1433, tentokrát omezeny pouze na města lübecké třetiny, a pak ještě několikrát.

Tohopesaten byly jen částečně úspěšným pokusem, jak sloučit města v bližší unii, protože mezi městy probouzely tradiční nedůvěru k závazkům vojenské nebo politické povahy. Byly mnohem méně efektivní než regionální ligy, u kterých byl pocit solidarity posilován hrozbou útisku ze strany pána společného všem členům. Tyto ligy byly vždy pečlivě odlišovány od Hanzy samotné. Naděje, kterou choval Lübeck, že Hanza se přemění ve skutečnou ligu, zůstala nenaplněná, a Hanza se tak nikdy nestal ničím víc než společností s výhradně obchodními zájmy.

Navzdory slabinám ve své struktuře, nebyla Hanza zcela bez prostředků, jak vynutit svá rozhodnutí mezi svým vlastními členy i cizími státy. V jednání s jednotlivým městem se použilo nejdříve přesvědčování, pak vyjednávání a nakonec sankce. Pokud bylo město neústupné, pak podřízení se bylo často dosaženo dopisy, ústními zprávami, napomináním a výhružkami. Spory mezi dvěma městy byli vážnější a

⁵⁰ Sarnowsky, J. The „Golden Age“ of the Hanseatic League. In: HARRELD, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 65 s.

⁵¹ Hammel – Kiesow, R., Puhle, M., Wittenburg, S. (2009) *Die Hanse*. Darmstadt: Primus Verlag. 163 s.

⁵² Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 1326 loc.

bylo důležité dosáhnout dohody bez jakékoli vnější intervence. Hanzovní sněm z roku 1381 představil podrobné instrukce pro takovou situaci⁵³. Sousedící města se měla setkat a pokusit se zprostředkovat dohodu mezi stranami sporu, ale bylo třeba se vyvarovat jakékoliv účasti místního vládcce. Pokud byla takováto mediace neúspěšná, měl být spor přednesen hanzovnímu sněmu, který došel ke konečnému rozhodnutí, odvolávání se ke knížeti či jinému místnímu vládcce bylo zakázáno. Efektivita takového postupu nebyla jednoznačná. K dohodě obvykle došlo až po velkém smlouvání a těžce dosaženém kompromisu. Příležitostně se mohlo stát, že jedno z místních knížat z pocitu, že jeho autorita je přehlížena, zakázalo svým městům předložit spor hanzovnímu sněmu, jak to například učinil Velmistř Řádu německých rytířů v případě sporu mezi pruskými městy. V některých případech se hanzovní sněm setkal s neochotou měst podřídit se jeho rozhodnutí a musel se uchýlit k sankcím. V případě méně závažných provinění, např. nedůslednosti při vymáhání hanzovních nařízení, město dostalo pokutu. Ve vážných případech, zvláště když byla ve městě násilím svržena řádně zvolená městská rada, sněm rozhodl o vyloučení rebelujícího města. To se stalo v Brunšviku roku 1375, v Brémách v roce 1427 i v Kolíně v roce 1471. Vyloučení však bylo vždy jen dočasné. Vynutit si poslušnost města vojenskou silou nebylo nikdy zvažováno.

Vyloučení mohlo být samozřejmě použito proti jednotlivým obchodníkům, kteří se provinili proti „kupeckému právu“ (*Lex Mercatoria*). Rozsudek vyneslo buď město, kde by kupec měšťanem nebo *kontorem*, kde byl přestupek spáchán. Vyloučení jednotlivce zahrnovalo jeho vypovězení ze všech hanzovních měst a konfiskaci jeho zboží, kde určitá část byla ponechána pro jeho dědice. V dobách války byl tento trest určen i pro ty, kteří pašovali zboží skrz blokády. Vyloučení, které přitáhlo mnoho pozornosti se týkalo Christiana Kelmera⁵⁴, velkého obchodníka z Dortmundu a bývalého *aldermana* londýnského Steelyardu, ke kterému došlo v roce 1385. Kelmer dovážel kožešiny do Anglie a zaplatil za ně clo, neprodané kožešiny vyvážel zpět na pevninu a platil za ně clo znovu. Nevyužíval výjimky přiznané hanzovním obchodníkům, a tak vystavoval toto privilegium zpochybnění ze strany Anglie, čímž jej ohrozil. Christian Kelmer byl vysoce postavený u anglického dvora, a tak bez problémů získal anglické občanství, které po vyloučení

⁵³ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 108 s.

⁵⁴ Lloyd, T.H. (1991) *England and the German Hanse, 1157-1611*. Cambridge: Cambridge University Press. 62 s.

často využíval ke ztěžování života svých bývalých kolegů. Zde se ukázalo, že vyloučení mohlo být i dvojsečnou zbraní.

3.4 Diplomatické možnosti Hanzy

Při jednání s cizím státem měla Hanza tři základní nástroje pro vynucování svých zájmů: vyjednávání, pozastavení obchodu a konečně válku.

Pokud došlo ke sporu, zpravidla v důsledku útoku na obchodníky nebo porušení hanzovních privilegií, prvním krokem by pokus o přátelské vyřešení věci. Z cizími městy nebo vládci jednala hlava místního *kontoru*. Pokud jednání k ničemu nevedla, hanzovní sněm vyslal poselstvo, které, alespoň při důležitých příležitostech, sestávalo ze zástupců různých měst, která se teoreticky měla podílet na nákladech, ovšem prakticky tyto náklady často hradil Lübeck.

Ve 13. a 14. století byly delegáty vždy členové městských rad a většinou obchodníci. V 15. století se stalo praxí najímání juristů (absolventů univerzity v oboru římského práva) pro takové účely. Často byli vysíláni také městští úředníci, ale, s ohledem na prestiž takového poselstva, si zde své místo drželi městští radní, jejichž účast byla naprosto nutná. Např. v roce 1476 *kontor* v Bruggách požádal Lübeck o vyslání poselstva k francouzskému králi Ludvíku XI. s poznámkou, že král se bude cítit uražen, pokud hlavou vyslanců bude obyčejný úředník bez titulu doktora⁵⁵.

Hanzovní diplomaté byli schopní a houževnatí. Jeden z anglických vyjednávačů Utrechtského míru řekl, že by raději jednal s jakýmkoli šlechticem na světě než s hanzovním radním⁵⁶. Bylo tedy jen přirozené, že někteří z členové rady se začali na diplomatická vyjednávání specializovat a byli tak neustále na cestách. Jedním z nich byl i lübecký radní Johann Doway⁵⁷, který podnikl několik diplomatických cest do Flander, Dánska, na Gotland a do Livonska. Takové mise nebyly bez nebezpečí, kromě nástrah námořních cest, riskovali vyslanci i uvěznění nebo zabití. Ve smlouvách podepsaných s Novgorodem a Smolenskem ve 13. století měla vražda vyslance za následek nárok na dvojnásobné odškodnění.

⁵⁵ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 109 s.

⁵⁶ Friedland, K. (1991). *Die Hanse*. Stuttgart Berlin Köln: Kohlhammer. 152 s.

⁵⁷ Více viz. https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_van_Doway

Pokud byla vyjednávání neúspěšná a pokud bylo v sázce hodně, Hanza rozhodla o pozastavení obchodu s dotyčnou zemí. Po dlouho dobu byla tato ekonomická zbraň nejefektivnějším opatřením v arzenálu Hanzy, a Hanza ji použila ve 13., 14., i 15. století proti různým subjektům⁵⁸ – Polsku, Novgorodu, Norsku, Anglii, Skotsku, Flandrám, Francii, Kastilii a dokonce Benátkám (i když zde pouze na přímý rozkaz císaře Zikmunda). Embargo samozřejmě poškozovalo i Hanzu samotnou, ale jeho následky zpravidla citelněji dopadly na zemi, proti které bylo zaměřeno, protože zde došlo k úpadku obchodu a zejména naprosté ztrátě určitých komodit – obilí na západě a v Norsku, na východě soli a sledů. Následky nebyly zjevné okamžitě, ale nakonec vedly k obnovení jednání, která během dvou nebo více let vyústili v obnovení míru.

Ve Flandrách Hanza použila flexibilnější verzi embarga, kdy přestěhovala *kontor* z Brugg do jiného města. Vyhnula se tak přerušení hanzovního obchodu v oblasti a Bruggy se ukázaly přístupnější jednání, když viděly, že by mohly být nahrazeny jiným městem. První přemístění kontoru z Brugg do Aardenburgu v letech 1280 a 1307 na příkaz samotného flanderského hraběte byla naprostým úspěchem⁵⁹. Další stejné akce (1358 a 1388), zaměřené jak proti Bruggám, tak proti hraběti, splnila svůj účel. V těchto případech se *kontor* přestěhoval do Dordrechtu. Když se však burgundská nadvláda rozšířila až na území dnešního Nizozemska, ztratilo stěhování *kontoru* smysl, protože by se musel přesouvat do přístavu příliš vzdáleného Flandrám. Poslední přesun do Deventeru a Utrechtu v roce 1451⁶⁰ uškodil víc Hanze.

Bylo složité přísné embargo udržet. Hanza se toho snažila dosáhnout detailními regulacemi obchodu. Obchodníci museli složit přísahu, že určenou oblast nebudou navštěvovat a všechno zboží muselo být opatřeno certifikáty původu. Ti, kteří pravidla porušovali, byli potrestáni vyhnáním a konfiskací zboží. Pašování nebylo možné nikdy zcela vymýtit, ale až do 15. století nikdy neohrožovalo úspěch embarga.

⁵⁸ Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 1577 loc.

⁵⁹ Pagel, K. *Die Hanse*. Braunschweig: Georg Westerman Verlag. 52 s.

⁶⁰ Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 1577 loc.

Pro hanzovní obchodníky samotné však embargo představovalo množství vážných obtíží – nejenže omezovalo hanzovní obchod v postižené oblasti, ale následně i na dalších místech. Pro hanzovní solidaritu to byla vždy zatěžkávací zkouška. Různé skupiny měst neměly nikdy společné zájmy a pro obchodní blokádu neprojevovaly nikdy stejné nadšení. Následkem byly neustále spory mezi vendskými a pruskými městy ve 14. století. Pro konkurenty Hanzy (Holanďany a jižní Němce) představovalo embargo výbornou příležitost zaujmout místo svých rivalů. Za těchto okolností se ekonomická zbraň Hanzy, tolik efektivní v období expanze Hanzy, rychle obrátila proti ní samé, když vliv Hanzy začal upadat.

Konečnou sankcí byla válka. Hanza byla znovu a znovu nucena uchýlovat se k válce, ať už aby zajistila svou nezávislost nebo aby chránila své obchodníky. Přestože komunita neměla žádné vlastní finanční zdroje, žádné loďstvo nebo vojáky, kromě těch, které měli města a Řád německých rytířů, zvládala vedení válek opakovaně. Nedostatek financí byl vyřešen vybíráním daní ze zboží (*Pfundzoll*⁶¹), a takto získané peníze byly použity k pořízení a vybavení válečných lodí a financování pozemních jednotek poskytnutých městy. Vojenské možnosti Hanzy byly i tak vždy jen skromné a byla tedy nucena hledat spojence nejen mezi německými knížaty, ale i mezi cizími státy. Hanzovní válečné akce byly v zásadě piráctvím – velké námořní bitvy byly vzácné. S výjimkou Dánska Hanza nikdy neriskovala vstup na nepřátelská území.

Hlavním nepřítelem Hanzy bylo Dánsko, jehož zájem o severní Německo se periodicky obnovoval a představoval hrozbu pro existenci celého společenství. Dánsko bylo zároveň schopno, díky nadvládě nad Sundem, zasadit Hanze zásadní ránu. Válka s Dánskem se v historii Hanzy neustále opakuje. Většinou byla vedena z politických důvodů a často společně s ostatními skandinávskými státy. Ale bylo zde i množství konfliktů s jinými státy (Anglie⁶², Holandsko, Francie, Kastílie) a také s piráty, které se vedly především kvůli obchodu. Na druhou stranu neexistuje žádná válka vedená na pevnině, která by mohla být zvána hanzovní, dokonce ani válka Řádu německých rytířů s Ruskem, i když na ní Hanza finančně přispívala. Spory s místními knížaty nikdy nezavdaly záminku ke společné hanzovní akci.

⁶¹ Jahnke, C. (2014) *Die Hanse*. Stuttgart: Reclam. 53 s.

⁶² Lloyd, T.H. (1991) *England and the German Hanse, 1157-1611*. Cambridge: Cambridge University Press. 208 s.

Nejzávažnějším počinem v tomto směru bylo vyslání jednotek z různých měst k obléhání města Neuss v roce 1475 na pomoc císařské armádě v jejím boji s Karlem Smělým, vévodou burgundským⁶³.

Není žádným překvapením, že se Hanza, jakožto organizace obchodníků založená za cílem ochrany a podpory obchodu, k válce uchýlovala jen velmi neochotně. Válka představovala velkou finanční zátěž, přerušování obchodu, ztrátu lodí i zboží, znamenala nutnost nebezpečného kompromisu se spojenci, kteří ovšem také sledovali pouze svůj zisk, a přivedla zpátky pirátství. Ještě výrazněji než u embarga se zde projevoval nedostatek vnitřní soudržnosti Hanzy, protože mnoho měst se snažilo vyhnout velkým nákladům na vojenská opatření. Většina válek s Dánskem byla vedena téměř výhradně městy vendské třetiny. Jediné války, které byly skutečně všeobecně hanzovní byly válka proti Valdemarovi VI. v letech 1361–1370⁶⁴ a válka proti Anglii od roku 1470 do roku 1474⁶⁵.

Čelní představitelé Hanzy v Lübecku si byli dobře vědomi toho, že válka ohrožuje existenci celé organizace a považovali ji tedy za absolutně krajní řešení.

3.4.1 Právní postavení členů Hanzy v zahraničí

Udělení královské ochrany kolínským kupcům, kteří se usadili v Londýně v roce 1157⁶⁶ započalo dlouho řadu privilegií přiznaných hanzovním obchodníkům cizími vládci, pány a městy. V průběhu následujících 200 let němečtí obchodníci získali více méně stejné podmínky ve všech zemích, i když největší výhody získaly pravděpodobně ve Flandrách. Pruští vyslanci v Anglii sami v roce 1386 přiznali, že „naši lidé mají větší svobody a privilegia tam než kdekoliv jinde“⁶⁷. Privilegia zahrnovala především na jedné straně politické a právní zajištění bezpečnosti pro osobu a majetek obchodníka, a na straně druhé osvobození od cel a daní. Od samého počátku privilegia uznávala právo hanzovních obchodníků formovat organizované

⁶³ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 113 s.

⁶⁴ Sarnowsky, J. The „Golden Age“ of the Hanseatic League. In: HARRELD, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 69 s.

⁶⁵ Fudge, J.D. (1995) *Cargoes, Embargoes, and Emissaries. The Commercial and Political Interaction of England and the German Hansa, 1450-1510*. Toronto: University of Toronto Press. 66 s.

⁶⁶ Lloyd, T.H. (1991) *England and the German Hanse, 1157-1611*. Cambridge: Cambridge University Press. 15 s.

⁶⁷ Lloyd, T.H. (1991) *England and the German Hanse, 1157-1611*. Cambridge: Cambridge University Press. 64 s.

skupiny, volit si svého *aldermana* a scházet se. Kdekoliv němečtí obchodníci vlastnili uzavřenou nemovitost, tak jako např. v Londýně, Bergenu nebo Novgorodu, vztahovala se na toto místo jakási diplomatická imunita a místní úředníci zde neměli žádnou pravomoc. Všude místní komunitní soud rozhodoval o žalobách a přečinech, které se týkali výhradně členů, a uděloval tresty odnětí svobody nebo konfiskace majetku. V Novgorodě byl tento soud dokonce kompetentní rozhodovat o zločinech trestaných smrtí nebo znetvořením, ale v Londýně nebo v Bruggách byl k takovýmto rozhodnutím příslušný místní soud⁶⁸.

Když hanzovní obchodník způsobil škodu nebo zranění místnímu nebo jinému neněmeckému obchodníkovi nebo obráceně, musel *alderman*, který zde fungoval i jako advokát žalobce nebo žalovaného, podle případu, přednést případ místnímu soudu. Ve všech místních listinách můžeme nalézt množství záruk poskytovaných Němcům. Od 13. století byli vyňati ze soudního souboje, což byl velmi důležitý ústupek. V případě, že by byl člen Hanzy shledán vinným, byla striktně uplatňována individuální odpovědnost. Jiní členové Hanzy nebo občané stejného města nemohli být zatčeni nebo zbaveni majetku místo něj. Navíc pokud byl vinný muž úředníkem, nemohlo být zkonfiskováno zboží jeho pána. A konečně, na rozdíl od všeobecného úzu, majetek hanzovního obchodníka, který zemřel v zahraničí byl navrácen jeho dědicům, a to dokonce i když byl levoboček, a nemohl být zadržen ani přivlastněn místním vládcem nebo korunou⁶⁹.

Hanzovní kupec, který byl napaden nebo okraden zpravidla trval na okamžitém zadostiučinění a místní soud musel danou věc vyšetřit do osmi dnů. Za vraždu nebo zohavení bylo přípustné použít proti pachateli *lex talionis* (kdy míra odplaty je stejná jako způsobená škoda). V případě krádeže byl pachatel uvězněn, dokud nebyla škoda nahrazena. Pokud zloděj uprchl, ale jeho majetek zůstal v zemi nebo tam byl navrácen, byl zadržen a použit na kompenzaci poškozeného. V roce 1389 bylo hanzovním obchodníkům uděleno neobvykle široké privilegium ve Flandrách. Gent, Bruggy a Ypry se společně zaručili, že jakýkoli předmět odcizený hanzovnímu kupci Vlámem v hrabství nebo i mimo něj, bude navrácen nebo nahrazen. Pokud by krádež byla spáchána cizincem, hrabě a města měli vyvinout

⁶⁸ Burkhardt, M. Kontors and Outposts. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 134 s.

⁶⁹ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 187 s.

tlak na město, kde se zloděj ukrýval. Pokud byla náhrada odmítnuta, bylo vyhlášeno zatčení všech obchodníků tohoto města a jejich majetek byl zabaven.

V záležitosti dluhu se postup lišil podle toho, zda byl věřitelem člen Hanzы nebo místní. V prvním případě si Němci obstarali rozhodnutí, zprvu vykonatelné pouze v Bruggách, později v celých Flandrách, že dlužník musí být zadržen místním soudem a donucen k platbě do tří dnů pod hrozbou uvěznění nebo konfiskace zboží. Pokud zemřel, věřitel měl přednostní nárok na jeho pozůstalost. Jakožto dlužníci hanzovní obchodníci opět v první řadě zajistili, že nebude použit princip kolektivní odpovědnosti. Žádný z nich neručil za své kolegy. Největší kompromis, na který Hanza přistoupila bylo, že město, ze kterého dlužník pocházel zaplatí dluh, pokud toto město způsobilo uzavření smlouvy v její řádné formě. Pokud tomu tak však nebylo, německý kupec se mohl dostat z problémů jednoduše složením přísahy. Nicméně německým obchodníkům se nepodařilo získat pro sebe výjimku z uvěznění za dluh (jak je patrné z případu zatčení obchodníka Hildebranda Veckinchusena v roce 1422⁷⁰), ale vězení se mohli vyhnout složením kauce.

Hanzovní obchodníci se zvláště snažili zajistit proti následkům vypuknutí války mezi zemí, kde obchodovali a jiným státem. Nesměli být postiženi proto, že obchodovali s jakoukoli ze stran, ani nesměli v důsledku bojů utrpět žádnou škodu. Klauzule z některých smluv týkající se eskort obchodnických konvojů naznačují, že cizí stát byl alespoň do určité míry odpovědný za bezpečnost kupců na cestě, a to i mimo své hranice.

Jedno z privilegií, na kterých Hanza trvala v každé zemi byla výjimka z práva na zboží z potopených lodí plovoucí na hladině nebo vyplavené na pobřeží či říční břeh. Bylo samozřejmě klíčové, aby obchodník byl schopen získat zpět náklad z lodí, které se potopily nebo uvízly na mělčině. Z právního hlediska bylo toto zvláště obtížné, především proto, že existovalo nekonečné množství okolností, které mohly nastat, a také proto, že nebylo vždy jasné, zda se vrak dostal do

⁷⁰ O životě Hildebranda Veckinchusena a jeho bratrů blíže viz. Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 173 s. a násl. O významu přibuzenství při vytváření obchodní sítě v hanzovním obchodu pak viz. Ewert, U.C., Selzer, S. (ed.) (2016) *Institutions of Hanseatic Trade. Studies on the Political Economy of a Medieval Network Organisation*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.

jurisdikce královského vykonavatele nebo zástupce místní šlechty. A nakonec zde bylo mezi lidmi všeobecně vžitě právo, že vrak patří tomu, kdo jej najde.

Hanzovní obchodníci si vymínili, že jakýkoli vrak musí být uchován obyvateli pobřeží po rok a den a pak musí být předán majiteli nebo jeho dědicům poté, co ti uhradí daň ze záchrany. Navíc plovoucí předměty se mohli pokládat za vrak pouze v případě, že na nich nebyl nalezen žádný živý tvor, a to včetně domácích zvířat. Nicméně pokud všichni pasažéři zahynuli, bylo obtížné zjistit původního majitele lodi. A pokud bylo pátrání přece jen úspěšné, obyvatelé pobřeží a královští a místní rychtáři často odmítali vrak a jeho náklad vydat. Zvláště platba odměny za záchranu (*Bergelohn*⁷¹) vedla ke komplikovaným sporům. Přestože teoreticky byla odměna daná fixně, zachránci pokaždé požadovali astronomické sumy. Pokud loď ztroskotala na pobřeží a posádka přežila, bylo dohodnuto, že má tři dny na to, aby loď zachránila, ale místní obyvatelé často odmítali posádce pomoci, aby nepřišli o právo na převážené zboží, nebo dokonce pokusy o záchranu majitelem či jeho společníkem přímo mařili. K dalším sporům pak docházelo, pokud loď ztroskotala na volném moři a vrak byl vyplaven na pobřeží. Místní autority si dělali nárok na jeho zabavení s tím, že hanzovní původ lodi nebyl jistý. Přestože tedy hanzovní charty obsahovaly výjimku z práva na plovoucí a vyplavené předměty, v praxi takový případ dopadl většinou ke škodě Hanzy.

Bezpochyby nejcennějšími privilegii Hanzy byla ta fiskální, která také vyvolávala mezi ostatními obchodníky nejvíce závisť. Hanzovní obchodníci požadovali a získali ve všech zemích značné slevy na clech a přesné vyčíslení daní, které měli zaplatit, s tím, že tato částka nebude moci být navýšena a žádné nové daně na ně nebudou uvaleny. To se téměř rovnalo omezování moci místního vládce v daňových záležitostech, a je tak pochopitelné, že takové záruky byly udělovány jen neochotně. Například když v roce 1347 anglický král Edward III. zvýšil vývozní daně na anglické plátno, hanzovní obchodníci odmítli zaplatit s odvoláním na své dohody, a král uznal, že mají pravdu, ovšem o 25 let došlo k dalšímu sporu. Hanzovní obchodníci odmítli zaplatit „příspěvky“ požadované královským dvorem, a situace se zkomplikovala ještě úmrtím krále Edwarda III., ke kterému došlo v pro Hanzu velmi příznivém okamžiku. Díky sporům o výběr daní ochladli

⁷¹ Frankot, E. (2012) *Of Laws of Ships and Shipmen (verze pro Kindle)*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 1109 loc.

vztahy mezi Hanzou a Anglií po celé 15. století, ale je pravdou, že daňová privilegia, kterým se dostávalo německým obchodníkům v Anglii byla extrémně rozsáhlá. V určitých případech platili méně než sami Angličané (např. za jednu délku běleného plátna zaplatil hanzovní kupec 12 pencí, Angličan 14 a ostatní cizinci 31)⁷².

Dalším speciálním privilegiem, na které si hanzovní obchodníci činili nárok, byl reexport neprodaného zboží bez nutnosti platit clo. Zdá se, že na tento nárok často nebyl brán zřetel, ale němečtí kupci na něm trvali, jak je patrné z případu Christiana Kelmera z Dortmundu⁷³.

Kromě těch výše zmíněných požívali němečtí obchodníci různá další obchodní privilegia: právo na vlastní vážní dům (kterého se v Bruggách vzdali kvůli vysokým provozním nákladům), právo na ověřování vah a měr pomocí oficiálně uznaných standardů přiznaných jim místní autoritou, právo na přesné a pevné tarify plateb za nosiče, zprostředkovatele a za použití městského jeřábu, právo na vykládání lodí v noci a další. Požadavky hanzovních kupců byly v některých případech skutečně opovážlivé, např. když v roce 1339 požadovali, aby byl řetěz, který v noci zabraňoval lodím vplout do přístavu Sluys odstraněn, aby tam hanzovní lodě mohli bezpečně vplout v každou denní či noční dobu. Filip II. Smělý označil jejich návrh za „věc nečestnou a nerozumnou“, nicméně brzy souhlasil, že správce přístavu v noci řetěz odstraní na žádost hanzovních lodí, bez poplatku, a umožní jim tak vjezd do přístavu⁷⁴.

Bezpochyby byla hanzovní privilegia často ignorována nebo i otevřeně porušována, zvláště v obdobích války. V takovém případě kupci vehementně požadovali náhrady, jakmile byl vyhlášen mír, a cizí vláda se takovým požadavkům podřídila alespoň částečně. Obecně není pochyb, že množství smluv a záruk zaručovalo výjimečné příležitosti pro hanzovní obchod a přispělo k jeho triumfu nad konkurencí. Nicméně stejné výhody vyvolávaly zášť na straně ostatních obchodníků, ale i cizích vládců, kteří je chápali jako omezování své autority. Je

⁷² Lloyd, T.H. (1991) *England and the German Hanse, 1157-1611*. Cambridge: Cambridge University Press. 33 s.

⁷³ Viz. výše str. 40

⁷⁴ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 190 s.

tedy pochopitelné, že v severní Evropě rádi přivítali Holanďany, aby se zbavili Hanzy. Privilegia tak od 15. století paradoxně podrývala vedoucí pozici Hanzy.

Všichni hanzovní obchodníci, nehladě na to, z kterého města pocházeli, si byli v zahraničí rovni. To byl jeden ze základních principů jejich společnosti. Dalo by se tedy očekávat, že německá města nabídla hanzovním obchodníkům z ostatních měst výhodnější podmínky, i když možná ne tak výhodné, jaké měli jejich vlastní měšťané, v porovnání s jinými cizinci, ovšem nebylo tomu tak. V historii hanzovních měst nelze o takových opatřeních nalézt žádný důkaz, ani se Hanza nepokusila takový systém zavést. Každé město zůstávalo pánem své vlastní obchodní organizace a zajímalo se pouze o své vlastní kupce. Nebylo neobvyklé, že město nabídlo speciální privilegia obchodníkům ze sousedních měst, ale rozhodně se to nevztahovalo na všechny hanzovní kupce. Svědčí o tom stížnost, kterou Hamburk podal k Lübecku v roce 1418. Výjimka z přístavních cel se vztahovala pouze na lübecké obchodníky a se žádným zbožím patřícím pruským nebo livonským městům se nezacházelo stejně jako s lübeckým. Taková diskriminace se časem neustále stupňovala. V 15. století se pravidla dále zpříšňovala ve všech městech a většinou byla namířena jako proti hanzovním, tak proti nehanzovním obchodníkům. Zdá se tedy, že Hanza neměla žádný ekonomický koncept kromě toho zahraničního.

3.5 Vztah hanzovních měst a šlechty

Všechna hanzovní města, s výjimkou Visby, Krakova a švédských měst, byla situována na území buď Svaté říše římské nebo Řádu německých rytířů. Dokonce ještě ve 14. století si členové Hanzy sami říkali „běžní obchodníci Římské říše německé“. V praxi však byla Hanza a Říše dvě odlišné politické entity, které ve své společné historii učinili jen několik váhavých a krátkodobých pokusů o jednání v souladu.

Je pravdou, že v raných dobách Hanzy Lothar III. a zvláště pak Jindřich Lev, který byl, jakožto místní kníže, zástupcem císaře v severním Německu, zásadně podpořili expanzi německých kupců v Pobaltí. Privilegia přiznaná Lübecku Fridrichem I. a Fridrichem II. mohou být také považována za důkaz příznivé politiky v tomto směru. Avšak poté, co došlo k úpadku císařské moci v severním Německu v polovině 13. století, císaři se soustředili na obnovu své autority pouze v jižním

Německu. Hanza se vyvíjela nezávisle na nich a tím, že na sebe převzala odpovědnost za bezpečnost německého obchodu v severní Evropě, je efektivně nahradila. Pokud už se císař rozhodl zasáhnout na severu, bylo to spíše z pozice pána císařských měst než jako císaře. V této oblasti však bylo velmi málo císařských měst – kromě Lübecku, to byl ještě Dortmund a Goslar, a na okraji pak Nordhausen a Mühlhausen v Durynsku.

V historii Hanzy byl pouze jeden císař, který o ni jevil zájem, a tím byl Karel IV. Na počátku své vlády se jeho postoj zdál spíše nepřátelským. Odmítl podpořit Hanzu proti Dánům, a článek Zlaté buly, který zakazoval vytváření městských lig zavdával důvod k nervozitě. Ale jeho postoj se změnil po vítězství Hanzy nad Dány. V roce 1375 se osobně vydal do Lübecku, kde zůstal 10 dní, předsedal zasedání městské ligy a městské radní oslovoval jako „mé pány“⁷⁵. Zdá se, že jeho záměrem bylo posílení vztahu mezi Říši a Hanzou. Získání Lužice a tažení na Braniborsko se zdálo předesílat aktivnější postoj v severním Německu, což se v ekonomickém směru projevovalo v bližším vztahu mezi Čechami a severním Německem prostřednictvím řeky Labe. Lübeck zřejmě tyto snahy ale příliš nevítal a ty byly každopádně po smrti Karla IV. o tři roky později zapomenuty. Žádný z jeho následovníků se k jeho plánům nevrátil a Lübeck musel na další císařskou návštěvu čekat celých 500 let, kdy jej navštívil Vilém I.

V 15. století se císař Zikmund také vložil do hanzovních záležitostí, ale pouze v roli mediátora ve sporu mezi Lübeckem a Hanzou, ke kterému došlo poté, co ve městě byla dosazena městská rada nepřátelsky nakloněná patriciátu. Znovu byl nastolen mír, ale k další spolupráci s císařem nedošlo. Zikmund později požádal Hanzu o pomoc v boji proti husitům, ale sám Hanzu nikdy nijak nepodpořil. Konečně v 16. a 17. století učinili Habsburkové ve spolupráci se Španělskem pokus udělat z Hanzy svého politického spojence, ale Hanza ke spolupráci ochotná nebyla⁷⁶, i kvůli tomu, že vztahy v této době ochladly kvůli náboženským rozpory. Za celá staletí společné existence nebyly Hanza a Svatá říše římská schopny spolupráce.

⁷⁵ O návštěvě císaře Svaté říše římské a českého krále Karla IV. v Lübecku v roce 1375 více viz. King, W. (1914) *Chronicles of Three Free Cities. Hamburg, Bremen, Lübeck*. New York: E.P. Dutton. 355 s. a násl.

⁷⁶ Zimák, A. (2002) *Hanza. Obrazy z dějin severského námořního obchodu*. Praha: Libri. 228 s.

Vzhledem k tomu, že však téměř všechna hanzovní města ležela na území nějakého světského či církevního vládce a do určité míry podléhala jeho autoritě, jedním z jejich největších problémů bylo, jak vyřešit vztah mezi městem a knížetem. Ve 13. a 14. století byla moc místních vládců stále příliš slabá na to, aby zabránila emancipaci měst nebo vzniku městských lig. Velká síla měst ležela v jejich bohatství, které jim umožňovalo poskytovat knížatům, kteří měli neustálý nedostatek peněz, půjčky, a na oplátku tak získávat prvky nezávislosti, mezi něž patřilo například právo vybírat mýtné a tržní cla, právo opevňovat města a vykonávat trestní jurisdikci. Vzdání holdu pánovi bylo zpravidla vyváženo potvrzením privilegií a vstup pána do města byl upraven přísným protokolem. Pouze na území Řádu německých rytířů byla situace jiná. Až do bitvy u Grunwaldu (1410) byla pruská města úzce svázána s osobou velmistra a rozhodnutí Hanzy zde mohla být vykonávána pouze s jeho souhlasem.

Od poloviny 14. století však narůstající moc německých knížectví narušila tuto rovnováhu. Knížata dělala vše, co bylo v jejich silách, aby upevnila svou autoritu nad nyní již téměř nezávislými městy a vnutit jim vlastní ekonomickou politiku, která upřednostňovala zájmy knížectví a zpochybňovala tak vztah měst a Hanzy. Docházelo k mnoha zmateným konfliktům, které byli často spojeny s obdobnými spory v Nizozemsku a jižním Německu. V roce 1388 kolínský arcibiskup, povzbuzený drtivou porážkou Švábské městské ligy, napadl Dortmund, ale vítězství nedosáhl. Stejně tak se v roce 1396 vévoda z Brunšviku s podporou meklenburského vévody pokusil silou zabrat Lüneburg, kterému přišel na pomoc Lübeck, Hamburk a několik saských měst. Hanzovní města si byla vědoma nebezpečí a pokusila se zorganizovat obranu proti ambicím knížat, ale, jak již bylo řečeno, pokus posílit Hanzu pomocí *tohopesate*, vojenských a politických lig, neměl valný praktický výsledek. Jako daleko efektivnější se ukázaly regionální ligy, zvláště ty vendských a saských měst. V rámci takové ligy musela být každému městu, které kníže napadl, poskytnuta vojenská nebo finanční pomoc, a vzájemné spory mezi městy náležejícími ke stejné lize museli být vyřešeny bez vměšování knížecí moci.

Naštěstí pro města nebyla solidarita mezi knížaty o nic větší než mezi městy. V roce 1443 došlo ke konferenci mezi dánským králem, vévodou z Brunšviku, vévodou z Meklenburska a braniborským markrabětem, jejímž účelem bylo najít způsob, jak

si podrobit města, ale k žádnému společnému postupu nedošlo. Spory byly zvláště prudké v polovině 15. století, kdy se knížatům podařilo dosáhnout určitého úspěchu. Nejvýznamnější vítězstvím bylo, když se markraběti braniborskému podařilo donutit města ve svém markrabství, mezi která patřil i Berlín a Frankfurt nad Odrou, k vystoupení z Hanzy⁷⁷. Na západě vévoda z Guelders v roce 1466 zabral Arnheim. Z těchto konfliktů však většinou vycházela vítězně města, navzdory jejich značně nedostatečným vojenským možnostem. Od roku 1440 se pruská města spojila se šlechtou, aby se mohla bránit zneužívání moci ze strany Řádu německých rytířů a donutila velmistra Paula von Russdorf k abdikaci⁷⁸. Takové ponížení mocného vládce mělo širokosáhlé důsledky. Štětín, s pomocí vendských měst, odrazil útok braniborského markraběte. A na západě se kolínskému arcibiskupovi, navzdory obrovskému úsilí, nepovedlo zabrat město Soest (1444–1447). Ale byla to především porážka Karla Smělého, velkého přítele německých pánů, pod zdi města Neuss (1475), která se stala symbolem vítězství měst nad šlechtou.

Nicméně tyto střety v 15. století hanzovní města v dlouhodobé perspektivě velmi poškodily. Některým z nich, například Dortmundu nebo Brunšviku, trvalo velmi dlouho, než se vzpamatovala, a téměř všechna města byla významně oslabena vynaloženými náklady na stavbu hradeb a mzdy žoldáků. Jejich vliv ostře upadl, zatímco ten knížat vzrůstal. Šlechta rozšířila nejen své vojenské možnosti, ale i ty ekonomické, například převzala obchod s obilím a kontrolovala tak zemědělský trh. Je evidentní, že jedním ze základních faktorů úpadku Hanzy měst v 15. století byl vyčerpávající boj měst se šlechtou.

3.6 Právní regulace obchodu

Hanza pochopitelně hledala způsob, jak čelit rostoucí holandské konkurenci. Města neměla v úmyslu soupeřit s Holanďany na volném trhu, protože jedním ze základních principů Hanzy byly naprosto rovné podmínky pro všechny její členy, a ty by v systému ekonomické volnosti nebyly udržitelné. Zůstával tedy jen jediný způsob: regulace obchodu. Přestože ucelený systém regulace obchodu nebyl nikdy

⁷⁷Sarnowsky, J. The „Golden Age“ of the Hanseatic League. In: HARRELD, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 94 s.

⁷⁸Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 115 s.

představen, podmínky byly v průběhu 15. století zpřísněny, a sledovaly tři hlavní cíle:

- vyloučení všech nehanzovních obchodníků z využívání hanzovních privilegií,
- omezování aktivit nehanzovních obchodníků v Německu různými způsoby, které byly dohromady známy jako *Gästerecht* („právo hostů“),
- posílení pozice Hanzy v Bruggách, aby byl Holanďanům obchodování ztíženo, co nejvíce.

3.6.1 Obchodní společnosti

Při obchodování v zahraničí se hanzovní obchodníci nevyhnuli obchodním vztahům s cizími obchodníky. Jedním z následků takového podnikání bylo, že neexistovalo jasné rozlišování mezi hanzovními a nehanzovními obchodníky, a ještě méně byl odlišitelný německý a cizí kapitál, pokud bylo obojí investováno do hanzovního obchodu. Dokud Hanza expandovala, tato interpretace svědčila spíše jejím členům, protože transakce tak byly jednodušší. V *kontorech* panovala velká tolerance, obchodníci vně Hanzy v nich dokonce zaujímaly oficiální posty. Ale jakmile se objevila konkurence (asi od roku 1350 dále), situace se obrátila a Hanza začala hledat způsoby, jak se s ní vyrovnat. Některé byly právní povahy, jejichž smyslem bylo jasně odlišit hanzovní obchodníky od zbytku:

- využívání privilegií bylo omezeno pouze na měšťany hanzovních měst
- pozice v *kontorech* mohly být obsazeny pouze hanzovními obchodníky,
- zákaz získání občanství v hanzovním městě nebo být měšťanem dvou měst zároveň,
- využívání privilegií bylo omezeno pouze na měšťany hanzovních měst rodem.

Brzy se ovšem ukázalo, že tato pravidla jsou obcházena najímáním zahraničních úředníků hanzovními obchodníky, a to zvláště v Anglii. Sněm v roce 1447 se snažil tomuto zabránit nařízením, že do budoucna budou smět zahraniční úředníci využívat hanzovní privilegia pouze tehdy, pokud jsou ve službě hanzovního kupce 7 let a sami se stali měšťanem hanzovního města, kde musí vlastnit dům. Pokud nebyly tyto podmínky splněny, nemohli investovat kapitál do hanzovního obchodu

ani se nemohli podílet na zisku nebo vstoupit do partnerství se svým zaměstnavatelem⁷⁹. Avšak ani tyto podmínky se nevztahovali na Angličany, Holanďany, Vlány nebo obyvatele Brabantska nebo Norimberku (tedy největší rivaly Hanzy).

Tyto zákazy jasně ukazují, že smyslem právních opatření bylo zabránit cizincům a cizímu kapitálu podílet se na zisku z hanzovních privilegií. Zvláště zuřivý útok tedy Hanza vedla proti obchodnímu partnerství mezi hanzovními a nehanzovními obchodníky. První impulzy k takovým opatřením přišly z východu, když koncem 13. století novgorodský *kontor* Peterhof doplnil stanovy o zákaz obchodních vztahů s Rusy, ať už by se jednalo o jakoukoli formu partnerství nebo zprostředkování za provizi. Sankcí byla pokuta 50 marek⁸⁰. Stejná sankce se vztahovala i na členy Hanzy, kteří převáželi zboží pro Italy, Vlány nebo Angličany. V roce 1360 zavedl stejné opatření *kontor* v Bruggách, když zakázal svým členům vstupovat do obchodních vztahů s Vlány, a v roce 1405 hanzovní sněm v Lübecku vyhlásil všeobecný zákaz na všechny formy obchodních partnerství mezi hanzovními a nehanzovními obchodníky. V roce 1418 bylo toto nařízení rozšířeno o majitele lodí. Cizinci měli zakázáno vlastnit podíl na hanzovní lodi a Němci analogicky na cizí lodi.

Zákazy byly pravidelně obnovovány po celé 15. století, přestože se vynucovaly jen s obtížemi. Zdá se, že pruská města a Řád německých rytířů se jim jednoduše odmítli podřídit. V Bruggách obchodníci protestovali proti novým nařízením, a výsledkem bylo, že velké množství kupců a vlastníků lodí se dobrovolně vzdalo svého občanství a členství v Hanze, a naturalizovali se v zemi, kde podnikali. Hanza k nim zaujala přísný postoj a zakázala jim znovu získat občanství jakéhokoli hanzovního města a členům Hanzy bylo zakázáno s těmito lidmi obchodovat. Ale i tyto sankce byly vykonávány na různých místech s různou mírou úspěšnosti, navzdory výhrůzkám vyloučení z Hanzy. Nicméně kýženého účelu bylo nakonec dosaženo a pro cizince se stalo obchodování v rámci hanzovních privilegií velmi obtížné. Pravidelné potvrzování těchto opatření ukazuje, že většina členů Hanzy je považovala za nutné, i když individuálně je porušovali. Jednalo se o jediný způsob, jak omezit konkurenci.

⁷⁹ Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 1432 loc.

⁸⁰ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 200 s.

Zajímavé je opatření přijaté na hanzovním sněmu roku 1418, které zakazovalo „prodej ryb dříve, než byly uloveny, obilí, jež ještě nebylo sklizeno a plátna předtím, než bylo utkáno“⁸¹. Z takového nařízení je jasné, že Hanze nebyly cizí kontrakty podobající se dnešním termínovým smlouvám, a obchodní spekulace.

3.6.2 Gästerecht

Regulace, ze kterých se skládalo *Gästerecht* se zabývaly obchodováním cizinců v Německu. Nejjednodušší by bývalo bylo prostě zakázat cizincům přístup do hanzovních měst, ale takto radikální postup nebyl zřejmě nikdy zvažován (s výjimkou Italů). Ani jej nikdo nepožadoval. Města a jednotliví obchodníci nechtěli být připraveni o výnos z obchodů s cizinci, a hlavně hanzovní flotila nebyla tak velká, aby zvládla pokrýt objem veškerého obchodu, zvláště v Prusku a Livonsku. Nedostatek lodí se začal akutně projevovat v 15. století. Bylo třeba transportovat velké množství obilí, které bylo nutně potřeba na západě, a na druhou stranu pak uspokojit poptávku po soli na východě, a hanzovní obchodníci tak museli udělat místo těm cizím. Tyto skutečnosti byly hlavním důvodem pro rozmach holandského obchodu na Baltském moři. Následkem toho pak *Gästerecht* začalo vycházet vstříc cizincům tam, kde z toho plynuly výhody pro hanzovní města, a naopak cizincům kladlo překážky tam, kde ohrožovali zájmy hanzovních měst.

Právní postavení cizinců nebylo všude stejné. V Prusku si Angličané stěžovali, že jsou obětí nařízení, která se vztahují pouze na ně samotné. V Livonsku se města dohodla, že v budoucnu povolí vstup pouze Holanďanům a obyvatelům Zeelandu. Všichni ostatní cizinci, tedy Francouzi, Valoni, Italové, Skoti, Angličané, Španělé a Vlámové, byli vyhoštěni. O pět let dříve pruská města, kromě Gdaňsku a Marienburgu, zakázali vstup měšťanům Norimberku⁸². Taková drastická opatření však většinou netrvala dlouho.

Další nařízení, obecnější povahy, které přijal hanzovní sněm v roce 1417 a pravidelně je pak obnovoval, stanovilo, že cizinci smějí navštěvovat pouze

⁸¹ King, W. (1914) *Chronicles of Three Free Cities*. Hamburg, Bremen, Lübeck. New York: E.P. Dutton. 374 s.

⁸² Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 1518 loc.

hanzovní města a obchodovat tam pouze velkoobchodně a pouze s měšťany⁸³. Přestože hanzovní obchodníci si všude osobovali právo obchodovat přímo se spotřebiteli, hanzovní města rozhodně neměla v úmyslu udělit taková práva recipročně. Navíc bylo nutné zamezit cizincům v obchodování ve vnitrozemí a přímo se spotřebiteli. Sněmy, generální i regionální, opakovaně potvrzovali zákaz cizinců přistávat v jiných než obvyklých přístavech. To bylo evidentně mířeno proti Holanďanům, kteří byli obviňováni z nákupu obilí, které mělo proudit skrz hanzovní přístavy. V Livonsku bylo cizincům zakázáno učit se slovanské jazyky, aby nemohli obchodovat s místními obyvateli. Jejich pobyt v zemi byl omezen na čtyři, tři nebo i jen dva měsíce, takže si zde nemohli založit svou kolonii. Také měli zakázáno zde zimovat nebo se samozřejmě stát měšťanem livonského města.

Je těžké posoudit efektivitu takovýchto opatření. *Gästerecht* nebylo aplikováno plošně a vždy stejně. Anglickým obchodníkům v Prusku působilo značné obtíže a jejich obchod se tam nerozvíjel. Na druhou stranu ani pro Holanďany, ani pro jihoněmecké kupce nepředstavovalo velkou překážku při expanzi jejich obchodních aktivit v Prusku a Livonsku, což bylo ovšem zřejmě způsobeno především náklonností místní šlechty a venkova.

3.6.3 Eliminace konkurence

Posílení pozice Hanzy v Bruggách bylo jedním ze základních opatření v boji proti konkurenci, zvláště té holandské. Ve 14. století byly Bruggy centrálním trhem pro celé Nizozemí (dnešní Benelux), kde se obchodovalo nejen s importovaným zbožím, jako byl vosky, kožešiny nebo kovy, ale i s místním plátnem určeným pro vývoz. Koncem století však Bruggy začaly ztrácet své výsadní postavení. Sama Hanza, počínaje blokadou v roce 1388, přisuzovala Bruggám stále menší význam a důležitá obchodní privilegia získaná v Antverpách v roce 1409 byla prvním krokem k decentralizaci hanzovního obchodu v této oblasti. Všeobecný vzestup holandského tkalcovského průmyslu tento vývoj zastavil. Holanďané sami přivázeli své plátno do oblasti hanzovních měst, kde neustále narůstal počet odběratelů, a došlo k úpadku obchodu s plátnem ve Vlámku, což zasadilo těžkou ránu životně důležitému sektoru hanzovního obchodu v Nizozemí. Jako protiopatření se Hanza, a především Lübeck, rozhodla, že od roku 1440 bude systematicky posilovat své

⁸³ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 202 s.

obchodní centrum v Bruggách⁸⁴. V roce 1442 hanzovní sněm ve Strahlsundu rozhodl, že do hanzovních měst bude vpuštěno pouze plátno nakoupené v Bruggách. O tři roky později hanzovní sněm v Lübecku zakázal nákup plátna v Nizozemí a nařídil všem lodím plujícím do této oblasti, aby svůj náklad, s výjimkou kazivého zboží, odvezli na trh v Bruggách.

To byla pro Holanďany rána, protože nyní nebyli schopní dovážet své zboží do velkého množství zemí na východě Evropy a také se báli, že mnoho cizích lodí přestane navštěvovat jejich přístavy. Zákaz ale poškodil i hanzovní města u Zuiderzee, Kolín a velké množství zákazníků ve východních zemích, kteří preferovali holandské plátno, protože bylo levnější než to vlámské. Situace vyústila v nebývalý nárůst pašování, ke kterému Holanďané všude nacházeli ochotné komplice. Samotné Hanze pak uškodilo i embargo proti Flandrám v letech 1451-1457⁸⁵. Její soupeři se samozřejmě chopili příležitosti, kterou jim nabízelo. To ji ovšem neodradilo od dalšího posilování své obchodní stanice v Bruggách prostřednictvím nařízení v letech 1466 a 1470, ale prudký úpadek Brugg na konci století učinil tyto snahy zbytečnými. Sami němečtí obchodníci porušovali nastavená pravidla a obchodovali v městech Holandska a Brabantska, a velká obchodní bitva mezi Hanzou a Holanďany tak skončila drtivým vítězstvím Holanďanů.

3.7 Měnová unie mezi hanzovními městy

Množství rozdílných používaných měn představovalo pro hanzovní obchod vážný problém. Od 13. století, kdy císař dovolil knížatům razit vlastní mince, objevily se rozdíly v hodnotě pfennigu (jediné ražené mince té doby) v různých regionech severního Německa. I když Německo posílilo svou vnitřní organizaci v polovině 14. století, nedokázal si nikdo ani představit, že by bylo možné na jeho území sjednotit i měnový systém. Různé měny zůstaly v platnosti v různých částech země, např. marky v Lübecku, Pomořansku, Prusku a Rize, později také braniborský tolar na východě a rýnský gulden na západě. V hanzovních obchodech byly nejčastější měnou (kromě lübecké marky) vlámská libra grošů a anglická libra sterlingů.

⁸⁴ Hammel-Kiesow, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck. 925 loc.

⁸⁵ Sarnowsky, J. The „Golden Age“ of the Hanseatic League. In: Harreld, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. 92 s.

Obchodu napomohlo, když města záhy získala právo razit mince. Výjimkou zůstala některá vestfálská a saská města, kde si toto právo udržel biskup. Hanzovní města měla nyní kontrolu nad vlastní měnou a z obavy z ohrožení obchodu si pečlivě hlídala, aby se mince nerazili jako zdroj příjmů a nedocházelo tak ke snižování jejich hodnoty. Nemohla ovšem samozřejmě zabránit poklesu ceny drahého kovu a jeho obsahu v mincích. Nominální hodnota stříbrné marky vzrostla od 14. do 16. století pětkrát. Nicméně měnové výkyvy nebyly velké.

Asi do roku 1350 vedla snaha o zjednodušení měny k měnové dohodě mezi městy určitých německých regionů. Takové skupiny se vytvořily mezi městy v dolním Sasku pod vedením Brunšviku, Goslaru a Hildesheimu, kterým šlo především o regulaci obchodu se stříbrnými slitky, dále pak mezi městy v Pomořansku, a v 15. století mezi vestfálskými městy, ke kterým se přidaly Brémy a města okolo Zuiderzee.

Jedinou důležitou měnovou unií Hanzy však byla měnová dohoda mezi vendskými městy⁸⁶. Vznikla roku 1379 po Stralsundském míru a teoreticky zahrnovala pouze čtyři města – Lübeck, Hamburg, Výmar a Lüneburg. Ale dočasně se k této unii přidala i města Stralsund, Greifswald a Štětín a další města mezi řekami Vezerou a Odrou, a nakonec i Dánsko. Přestože nebyli členy, přijali tento vendský standard a výsledkem bylo, že vliv vendské měnové unie se rozšířil na obrovské území, včetně celé Skandinávie. Principiálně byla měnová unie organizací naprosto nezávislou na Hanze, zahrnovala i nehanzovní města, a její sněmy se konaly jinde a jindy než hanzovní sněmy. Avšak když se Hanza rozhodla vynést rozhodnutí týkající se měnových záležitostí, zvláště tavení a ražení stříbrných slitků nebo dovoz znehodnocené měny, bylo evidentní, že tato rozhodnutí jsou inspirována nařízeními vendské měnové unie. Vendská unie se snažila o udržení dohodnutého měnového standardu, kontrolovala oběh měny, dohlížela na ražení a zlatníky, obstarávala stříbro, které bylo dováženo z Čech a Brunšviku, a udržovala monopol měst na nákup a prodej drahých kovů⁸⁷. Jedním z jejích největších úspěchů však bylo ražení mince hodnotou rovné lübecké marce s erbem čtyř měst a obsahující 18 gramů čistého stříbra (počátek 16. století). Práce unie byla o to dražší, že postrádala

⁸⁶Marmefelt, T. (2013) *Hanseatic Monetary Arrangements and the Functional Separation of Money*. 14 s.

⁸⁷Jahnke, C. (2014) *Die Hanse*. Stuttgart: Reclam. 49 s.

jakékoli vymáhací mechanismy. Pravidelné opakované potvrzování regulací a výnosů svědčí o tom, že zřejmě nebyli plošně dodržováni.

Vzhledem k tomu, že měnová unie a Hanza se držely stříbrného standardu, znepokojilo je rozšíření zlatých mincí ve 14. století. Bez úspěchu se pokoušeli o zavedení pevného vztahu mezi hodnotou zlata a stříbra, ale v roce 1340 získal Lübeck od císaře právo razit zlaté mince⁸⁸. Až do 16. století se Lübeck pevně držel modelu ceněného italského florinu o váze 23,3 karátu, zatímco zlaté guldeny, které byli v oběhu především v Německu, zvláště ty ražené rýnskou šlechtou, vykazovali od 14. století úpadek v obsahu drahého kovu i hodnoty. Je zjevné, že si hanzovní města udržela jistou nedůvěru ve zlaté mince, a dokonce se pokoušela o omezení jejich používání ze strachu, že výkyvy v hodnotě otřesou stříbrným standardem. V roce 1430 livonská města, jako vždy nejkonzervativnější skupina hanzovních měst, oficiálně protestovala proti platbě ve zlatě za náklad francouzské soli⁸⁹. V polovině 15. století vendská města také zakázala platby ve zlatě, dokonce i v západních *kontorech*, pod sankcí konfiskace prodaného zboží. Zde, tak jako již tolikrát, tradicionalistická mentalita vedení Hanzy odporovala obecnému trendu ekonomického vývoje i přáním samotných německých obchodníků. Přestože tato přehnaná zdrženlivost měla své nevýhody, zaručovala relativně stabilní měnovou situaci v hanzovní oblasti.

3.8 Společná úprava vybraných institutů v rámci Hanzy

3.8.1 Námořní právo

Námořní právo představovalo pro Hanzu klíčovou úpravu, avšak první oficiální kodifikace hanzovního námořního práva byla schválena až na hanzovním sněmu v Lübecku roku 1614 a byla vydána pod názvem *Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht* (Lodní řád a námořní právo ctihodných hanzovních měst)⁹⁰. Tato kodifikace však byla pouze první ucelenou a systematickou sbírkou hanzovních pravidel, vydávaných a prováděných po dobu dlouhé existence Hanzy. Přestože vznikl v době, kdy vliv Hanzy již citelně upadal a její akční rádius se

⁸⁸ Marmefelt, T. (2013) *Hanseatic Monetary Arrangements and the Functional Separation of Money*. 15 s.

⁸⁹ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 208 s.

⁹⁰ Frankot, E. *Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht*. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 109 s.

zmenšoval, zákoník přežil své tvůrce a stal se důležitým zdrojem práva pro severní Evropu až do konce 18. století.

Nicméně potřeba upravit zvláštní okolnosti, vyvstávající z potřeb kupců, kteří obchodovali na obrovské vzdálenosti a cestovali především po moři, zde byla po celá staletí, kdy hanzovní města a obchodníci kooperovali a potřebovali zaručit hladký průběh obchodu a zároveň si zajistit právní jistotu všude, kde se pohybovali. Takovéto potřeby samozřejmě neměli pouze hanzovní kupci, ale kupci po celé Evropě, kteří se v této době řídili především námořním právem *Roles d'Oleron*⁹¹. Hanza sama vydávala nařízení námořního práva nejméně od roku 1365, avšak spíše než doplňky k *Roles* se jednalo o doplnění předpisů městského práva jednotlivých hanzovních měst. Ve 13. a 14. století se města (nejen ta hanzovní) v severní a severozápadní části střední Evropy řídila množstvím odlišných regulací a zvykových práv tvořících tzv. městské právo. V hanzovním námořním a městském právu obecně se již objevily některé instituty, které zůstaly aktuálními až dodnes, např. dobrá víra⁹².

Úprava v rámci městského práva se lišila město od města, ale ještě před první psanou verzí *Roles* se v městském právu města Lübecku objevuje odstavec, zabývající se námořním právem, a zcela nezávisle se objevuje námořní právo i v městské právu Hamburku. Nejstarší zachovaná kopie lübeckého městského práva pochází z roku 1227 a zahrnuje pouze jeden relevantní článek, který se týká obchodních lodí s plochým dnem. K tomuto článku však bylo postupem času přidáno jedenáct dalších nařízení. Lübecké městské právo bylo systémem „rodin“ městského práva šířeno mezi „dceřiná“ města Lübecku, např. Kiel, Stralsund⁹³, Elblag a Tallinn, jejichž měšťané se obracely na Lübeck jako na „vyšší“ soud.

V Hamburku se první, latinsky psané, městské právo objevilo v roce 1225, nicméně jeho nejstarší existující opis je z roku 1279 (tato kopie byla vyrobena podle verze

⁹¹ *Roles d'Oleron* (Olerónské svitky) vznikly v průběhu 13. století a jejich základ tvořilo gaskoňské zvykové právo. Později se k nim přidala úprava z Británie nebo Normandie. Byly používány ve Flandrách, Nizozemsku a v Anglii. Stali se základem pro zákoník *Waterrecht* užívaný okolo Brugg a ve Visby. Robinson, O.F., Fergus, T.D., Gordon, W.M. (2000) *European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. 95 s.

⁹² Meyer, R. (1994) *Bona fides und lex mercatoria in der europäischen Rechtstradition*. Göttingen: Wallstein Verlag. 66 s. a násl.

⁹³ Schildhauer, J. (1984) *Die Hanse – Geschichte und Kultur*. Leipzig: Walter Schiller. 216 s.

hamburského městského práva sepsané v roce 1270 notářem Jordanem z Boizenburgu). Oddíl o námořním právu byl k městskému právu přidán krátce poté. V roce 1301 bylo zdejší námořní právo rozšířeno o další články na celkový počet dvaceti osmi. Avšak už v roce 1259 v dopise Lübecku se hovoří o námořním právu nazývaném *scipseghelinge*, což naznačuje, že námořní právo v Hamburku existovalo odděleně souběžně s městským právem, se kterým se spojilo zřejmě tedy až koncem tohoto století. V roce 1497 bylo hamburské městské právo revidováno Dr. Hermannem Langebekem⁹⁴, právníkem a městským konšelem od roku 1482. Část o námořním právu byla významně přepracována a doplněna z dalších právních zdrojů jako např. římské právo nebo holandské zvykové námořní právo známé jako *Ordinancie*⁹⁵. Výsledkem bylo, že Hamburk se pyšnil nejsystematičtějším a nejmodernějším námořním právem pozdního středověku.

Hamburské námořní právo ze 13. století použil lübecký kancléř Albrecht z Bardewicku pro svůj vlastní sborník lübeckého námořního práva z roku 1299. Zákoník je od 18. století nazýván *Jus maritimum in usum Osterlingorum*⁹⁶. Tento soubor se skládal ze čtyřiceti dvou článků, z nichž dvanáct bylo doslovně okopírováno z hamburského městského práva, ostatní byly adaptovány, nahrazeny nebo doplněny. Navíc autor zahrnul i velké množství nových článků⁹⁷. Hamburské námořní právo bylo používáno také městy Brémy a Oldenburg při výkonu námořní spravedlnosti. Ačkoliv lübecké městské právo samo o sobě nemělo tak rozsáhlou vlastní úpravu námořního práva (navzdory tomu, že se jednalo o hlavní obchodní přístav na jižním pobřeží Baltského moře), Lübeck zřejmě nepoužíval úpravu z *Roles d'Oléron* až do počátku 16. století, kdy se začal řídit souborem norem námořního práva zvaným *Waterrecht*, který vycházel z vlámského překladu *Roles* jménem *Vonnesse von Damme*. Zdá se tedy, že vestfálští kupci, kteří se usadili v Lübecku ve 12. a 13. století, nezkušení v úpravě námořního práva, se obrátili o

⁹⁴ Frankot, E. Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 111 s.

⁹⁵ *Ordinancie* vznikla v okolí Zuiderzee záznamem zvykového práva v 2. pol. 14. století, pravděpodobně jako subsidiární zdroj práva k *Vonnesse von Damme*, i když obě sbírky upravují z velké části stejnou problematiku stejným nebo velmi podobným způsobem a později spolu vycházely vždy dohromady jako jeden manuskript. Robinson, O.F., Fergus, T.D., Gordon, W.M. (2000) *European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. 95 s.

⁹⁶ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 148 s.

⁹⁷ Frankot, E. Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 111 s.

pomoc na Hamburg, jak je patrné z jejich vzájemné korespondence, případně i na Šlesvik, kde je námořní právo zaznamenáno již okolo roku 1200.

V úpravě námořního práva je patrný vývoj, předpisy se stávaly s postupem doby sofistikovanějšími. Např. Lübecké městské právo původně stanovilo pouze, že v případě ztroskotání lodě má její kapitán nárok na polovinu dopravného, po roce 1290 byl tento předpis pozměněn tak, že kapitán má nárok na celou částku dopravného. V Lübeckém námořním právu z roku 1299 a hamburském právu byla již úprava obsáhlejší a stanovila, že v případě, že bylo zachráněn dostatek zboží, kapitán obdrží dopravné, avšak pouze za zboží, které se podařilo získat z lodi zpět. V *Roles d'Oléron* je pak stejný problém upraven tak, že musí z lodi musí být zachráněno co nejvíce zboží bude možné. Toto zboží bude vráceno kupci výměnou za platbu dopravného, které bude spočítáno podle toho, jaký úsek cesty byl dokončen. Majitel plavidla mohl loď nechat opravit, pokud to bylo možné provést rychle, nebo si najmout jinou loď, která cestu dokončí, a dopravné pak bylo vyúčtováno podle množství zachráněného zboží⁹⁸.

Námořní právo se vyvíjelo ve městech individuálně, a to jak v hanzovních, tak těch nehanzovních. Rukopis hamburského městského práva z pozdního 13. století se nachází v Rize, kde jej městská rada použila k revizi vlastního městského práva na začátku 14. století. Revidované městské právo Rigy obsahovalo nejen ustanovení z hamburského městského práva, ale i z Lübeckého městského práva a starší ustanovení z řížského městského práva. V této verzi se objevilo 17 článků námořního práva, ke kterým přibylo v průběhu 14. a 15. století dalších pět článků. Některé části úpravy jsou specifické pro pouze pro Rigu, z nichž nejpozoruhodnější je výpočet podílu kupce na škodách ze zboží, které muselo být hozeno přes palubu lodi (za účelem odlehčení plavidla) a bylo ztraceno. Na rozdíl od většiny městských práv zde byl podíl spočítán z váhy zboží, ne z jeho hodnoty. Podíl kapitána lodi byl určen obdobně.

Kampen, holandské město u Zuiderzee, bylo oficiálně do Hanzy přijato až v roce 1441 (je ovšem možné, že bylo členem již dříve) a vytvořilo si počátkem 14. století také své vlastní městské právo, které se vyvíjelo zcela nezávisle na systému „rodin“

⁹⁸ Frankot, E. Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 113 s.

německého městského práva. Dnes existují pouze dva rukopisy z konce 14. a počátku 15. století, které jsou známé jako *Boek van Rechte* a *Gulden Boek*⁹⁹. Obě sbírky obsahují část o námořním právu skládající se z 21, resp. 39 článků, z nichž některé jsou v rámci evropského námořního práva zcela unikátní. Jedná se např. o úpravu zboží hozeného přes palubu, která je zde asi „nejspravedlivější“ ze všech městských práv. Pokud byl pokus o záchranu lodi tímto způsobem úspěšný, kapitán stejně způsobil škodu. Obdrží tedy dopravné za zboží, které bylo zachráněno, ale ne za zboží, které bylo hozeno přes palubu a ztraceno. Nejprve bylo ve městě Kampen ustanoveno, že kapitán musí přispět k náhradě škody, jak hodnotou lodi, tak dopravným. V roce 1407 pak byl doplněna podmínka, že dopravné bude muset být uhrazeno za zachráněné i za ztracené zboží. Protože kapitánovi tak nevznikla žádná ztráta, bude muset přispět jak lodí, tak dopravným.

Město Gdaňsk sice obdrželo při svém založení Lübecké právo, avšak to bylo v letech 1294-1295 vévodou Přemyslem II. Těšínským nahrazeno Magdeburským právem. V roce 1346 pak město obdrželo Kulmské právo od Řádu německých rytířů. Vzhledem k tomu, že ani jedno z těchto městských práv neobsahovalo úpravu námořního práva, gdaňská městská rada zadokumentovala 15 svých rozhodnutí jako precedenty. Některé z nich byly vytvořeny na základě *Waterrecht*, jehož kopie Gdaňsk získal okolo roku 1429, ale jiné se od této sbírky jasně odlišují – např. rozhodnutí, že v případě ztroskotání lodě se musí zaplatit polovina dopravného, pokud se plavidlo potopila na dohled přístavu, odkud vyplulo, ale celé dopravné, pokud se loď potopila dále na moři. Nikde jinde se takové pravidlo nepoužívalo¹⁰⁰.

Vzhledem k tomu, že hanzovní města měla v průběhu 14. a 15. století k dispozici širokou úpravu námořního práva, neměla Hanza potřebu zpracovat všeobecně platné námořní právo, které by nahradilo již existující legislativu. Hanzovní sněm také postrádal potřebnou pravomoc k prosazení takového práva nebo regulací. Hanza vždy byla volným svazem velmi autonomních měst, která měla své vlastní právo a jurisdikci. Hanzovní statuty měly právní váhu pouze tehdy, byly-li implementovány do městského práva, a záviselo tedy na městských radách, zda

⁹⁹ Frankot, E. (2012) *Of Laws of Ships and Shipmen (verze pro Kindle)*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 3774 loc. a násl.

¹⁰⁰ Frankot, E. Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 116 s.

budou směrnice Hanzy lokálně platné. Hanzovní sněm samozřejmě nebyl zcela bez možností, jak prosadit svá rozhodnutí, ale nebylo reálné prosadit u všech měst každé vydané nařízení. Hanza se tedy omezila pouze na individuální úpravu těch oblastí námořního práva, které nebyly dostatečně upraveny v jiných zdrojích. Tak např. v roce 1365 Hanza zakázala nákup a prodej zboží ze ztroskotaných lodí nebo z loupeže. Později se hanzovní regulace stávaly obširnějšími a soustředily se především na vztahy mezi kapitánem a posádkou, povinnosti majitelů lodí k Hanze v oblasti obchodu, lodní doprava a stavba lodí, zákaz lodní dopravy v zimních měsících a odpovědnost kapitána vůči majiteli lodí. Nařízení týkající se námořního práva byla přijímána na hanzovních sněmech v letech 1378, 1380, 1403, 1405, 1412, 1417, 1418, 1434, 1435, 1441 a 1447. Sněm v roce 1447 projednával celkem 25 článků týkajících se námořního práva, které byly z velké části přejaty z dřívějších usnesení a pouze pozměněny a doplněny o důležitá ustanovení.

Mnoho z těchto ustanovení se dostalo do právní praxe, protože jich v 2. pol. 15. století bylo často užíváno. V roce 1471 se tak stalo např. v případě, kdy bylo nutno rozhodnout o platbě dopravného po ztroskotání lodí, a městská rada Tallinnu rozhodla ve prospěch majitele lodí právě podle nařízení z hanzovního sněmu z roku 1447. V dopise města Gdaňsku adresovanému Volyni v roce 1459, Gdaňsk zdůrazňuje, že podle privilegií, usnesení a statut hanzovních měst je kapitánům dovoleno zachraňovat zboží z vraku i loď samotnou. V dopise z roku 1491 Gdaňsk připomíná městům Kolobřeh, Štětín, Greifswald a Stralsund nařízení ohledně obchodu se zbožím vyplaveným na břeh, se kterým se v těchto městech obchodovalo¹⁰¹.

Jindy byla ovšem usnesení hanzovních sněmů částečně nebo zcela ignorována. V roce 1486 rozhodla městská rada Tallinnu ve sporu o platbě dopravného poté, co byl náklad žita poškozen za bouřky. Rada rozhodla, že kupci mají uhradit plné dopravné za množství obilí, které bylo zachráněno a nebylo poškozeno. Poškozené zboží si měl ponechat kapitán místo platby zbytku dopravného. To bylo v souladu s článkem 93 hanzovních statut. Kupci se odvolali k „vyššímu“ soudu v Lübecku, protože měli za to, že škodu na žitě, které bylo částečně spálené, způsobila nedbalost na straně kapitána. Podle článku 32 z hanzovního sněmu v roce 1447 byl

¹⁰¹ Frankot, E. Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 119 s.

kapitán odpovědný za přehřátí žita na palubě a měl je proházovat lopatou. Spálené žito bylo důkazem, že neplnil svou povinnost. Soudy v Tallinnu a Lübecku však posuzovali tento případ jako ztroskotání lodi a lübecký „vyšší“ soud pouze upravil verdikt z Tallinnu podle článku 94 ze sněmu z roku 1447, který městská rada v Tallinnu nepoužila. Podle tohoto článku měli kupci uhradit pouze polovinu dopravného, pokud loď ujela méně než polovinu celkové vzdálenosti, namísto plné částky za dopravné, jak rozhodla tallinnská městská rada¹⁰².

Nicméně městské soudy nerozhodovaly konzistentně, nebylo ani jisté, zda se při rozhodování budou řídit stejnou úpravou. Hanzovní města používala rozdílné individuální úpravy, což bylo považováno za standard – ve městě Kampen dokonce přidali příslušný článek ve svém námořním právu, kde bylo řečeno: „Sepsali jsme toto nařízení týkající se lodí, které připlují do našeho přístavu s hosty nebo měšťany města Kampen, a když připlují do jiného přístavu v jiné zemi, měli by se řídit právem, které je řádné a obvyklé tam.“¹⁰³ Zdá se, že kupci sami využívali v konkrétních případech rozdílných právních úprav a jurisdikcí. V roce 1425 kapitán ze Štětína Merten Jawerk naložil zboží ve Flandrech, které mělo být dopraveno do Rigy z nařízení purkmistra a některých měšťanů z tohoto města. Loď ztroskotala blízko Gotlandu, ale část nákladu byla zachráněna a dovezena do Rigy alternativním způsobem. Jawerk předložil svůj případ nehanzovnímu soudu ve Visby, kde byl rozsudek vydán podle místního městského práva. Kupci byli povinni zaplatit polovinu dopravného za ztracené zboží a celé dopravné za zboží, které bylo v pořádku dovezeno do Rigy. Ale když Jawerk dorazil do Rigy, aby požadoval svou odměnu v souladu s rozsudkem, kupci se rozhodli odvolat se na řížské městské právo, protože to, jako většina městských práv, požadovalo pouze platbu za dopravného za zboží, které se podařilo zachránit a dopravit do cíle, avšak ne za to, které bylo ztraceno¹⁰⁴.

Nezdá se, že by pro kupce bylo důležité, zda svůj případ předloží hanzovnímu nebo nehanzovnímu soudu. Vzhledem k tomu, že většina hanzovního obchodu nějakým

¹⁰² Frankot, E. Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 119 s.

¹⁰³ Frankot, E. (2012) *Of Laws of Ships and Shipmen (verze pro Kindle)*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 3791 loc.

¹⁰⁴ Frankot, E. Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 121 s.

způsobem zahrnovala i osoby, které k Hanze nepatřily (kapitáni, majitelé lodí, námořníci nebo i jiní obchodníci), čistě hanzovní obchod neexistoval a bylo tedy nutné vypořádat se různými zvyky a právní úpravou, a kupci se tedy neobávali stanout před soudem všude, kde se mohli spolehnout na to, že se jim dostane stejně spravedlivého procesu jako místním. Čas od času se v Hanze samozřejmě objevily požadavky po jednotnější a univerzálnější právní úpravě, ale hanzovní představitelé v Lübecku se zpravidla odvolávali na hanzovní statuty a nařízení, přijatá na sněmu v roce 1447 s tím, že Hanza nemá žádnou takovou schválenou jednotnou právní úpravu. Potřeba upravit námořní právo, konkrétně povinnosti námořníků, vyvstala již v roce 1480, kdy se hanzovní kapitáni shromáždili v Bergen op Zoom, aby si stěžovali na vzpoury mezi námořníky a požadovali po Hanze, aby problém vyřešila. V březnu 1481 byla stížnost postoupena *kontorem* v Bruggách a v září téhož roku se o ní hovořilo na sněmu vendských měst. Lübeck zpracoval návrh pravidel s názvem *Schifferordnung*, který byl na tomto sněmu přijat a zaslán do Gdaňsku ke schválení. Po několika úpravách byl *Schifferordnung* přijat na dalším sněmu vendských měst dne 21.4.1482¹⁰⁵. První výhradně hanzovní úprava námořního práva se týkala právního vztahu mezi kapitánem a posádkou lodi. Jedná se sbírku všech odpovídajících nařízení vydaných do té doby Hanzou, nově byly přidány tresty námořníků. *Schifferordnung* byl ovšem od počátku zamýšlen jen jako subsidiární úprava k již existujícím námořním právům, což je i výslovně stanoveno v jeho znění. Zajímavý je zde i způsob, jakým byl tento právní předpis přijat. *Schifferordnung* nebyl přijat generální hanzovním sněmem, ale pouze sněmem vendských měst a městem Gdaňsk. Je možné, že k tomu došlo proto, že předmět úpravy se týkal pouze hanzovních přístavů, vendská města se vnímala (oprávněně) jako jejich představitel, a byla tak tedy kompetentní k přijetí úpravy. Gdaňsk byl hlavou a zástupcem pruských měst a autorizoval tak zákon za ně. Nicméně na hanzovním sněmu roku 1572 bylo vendskými městy předloženo ke zvážení vytvoření komplexní úpravy námořního práva. *Schifferordnung* byl přepracován a tímto sněmem přijat, navíc by Dr. Heinrich Sundermann, hanzovní úředník, pověřen vypracováním námořního práva. Bohužel však neměl s námořním právem žádné zkušenosti a za své funkční období nevypracoval nic¹⁰⁶.

¹⁰⁵ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 148 s.

¹⁰⁶ Dollinger, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd. 149 s.

Postupem času však potřeba další verze spisu narůstala, protože dosavadní úprava nepokrývala všechna odvětví námořního práva. Změny v obchodu a lodní dopravě požadovaly sofistikovanější úpravu, a stále větší posádky měli za následek přísnější disciplinární pravidla. Změny v tomto směru započaly s nařízeními pro holandské lodě, které vydal císař Karel V. v roce 1551 a po něm pak Filip II. Španělský v roce 1563. Některé prvky z těchto nařízení se dostaly do dánského námořního práva a odtud pak do hanzovního práva. Hanzovní námořní právo bylo konečně zpracováno jiným hanzovním úředníkem, Dr. Johannesem Domanem, mezi lety 1605 až 1611. Po dlouhém zvažování a vyjednávání mezi Hamburkem, Lübeckem a Gdaňskem bylo přijato na všeobecném hanzovním sněmu 23.5.1614¹⁰⁷. Tak jako všechna hanzovní nařízení, bylo pro měšťany hanzovních měst závazné pouze po schválení příslušnou městskou radou, a tak jako všechna hanzovní nařízení, byla míra jeho přijetí městy velmi rozdílná. V Lübecku měl například tento text větší právní sílu než lübecké vlastní městské právo, ale v Hamburku byl používán jen podpůrně k již existující úpravě v rámci hamburského městského práva. V praxi se tedy s přijetím *Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht* nic nezměnilo.

3.8.2 Obchodní právo

3.8.2.1 Kupní smlouva

Pouhá dohoda mezi stranami nestačila. Ačkoliv nebylo nutné, aby smlouva byla uzavřena psanou formou nebo oficiálně evidována, každé městské právo požadovalo pro uzavření obchodu nějaký formální úkon. Dva nejčastější termíny, objevující se v oblasti působení Hanzy, jsou *winkop* (nákup vínem) a *gottespfennig* (Boží fenik). Pravděpodobně sloužili k uzavření obchodu před platbou. Lübecké městské právo obsahovalo pouze jedno krátké ustanovení upravující obchodní transakce, které říká, že pokud jedna strana dala druhé *hilegen geystes penninc* na kupní smlouvu, je to stejně platné jako *litkop*¹⁰⁸. I když si strany mohly navzájem vrátit „Boží fenik“ a vzít tak svůj úmysl uzavřít smlouvu zpátky předtím, než se rozešli, potom už na to bylo příliš pozdě a smlouva byla závazná. Lze tedy usuzovat, že oba symbolické akty se vyskytovaly ve městech užívajících Lübecké právo.

¹⁰⁷ Frankot, E. *Der ehrbaren Hanse-Städte Schiffs-Ordnung und See-Recht*. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 126 s.

¹⁰⁸ Výrazy korespondují s častěji užívanými *winkop* a *gottespfennig*. Gustafsson, S. *Sale of Goods around Baltic Sea*. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 134 s.

Ačkoliv nikde není jasně řečeno, co přesně představoval *gottespfennig* v praxi, *winkop* znamenal, že strany spolu vypily víno za přítomnosti svědků. Nevztahoval se pouze na obchod se zbožím na trhu, ale také při najímání lodí, zasnubách nebo přijímání do cechů. V Kolíně je zmiňován při obchodě s nemovitostmi, kde byl požadován v každém případě, ať už byla platba provedena ihned či později nebo šlo o výměnu. Víno bylo dáváno svědkům kupujících. Časem se podoba *winkop* změnila, ale jeho význam zůstal. Stále byla požadována přítomnost svědků, ale místo nápoje byli používány peníze. Právě svědci činili *winkop* právně závazným. *Gottespfennig* byl zřejmě jevem specifickým pro severní Evropu a typickým pro Hanzu. Objevoval se v německých, vlámských, francouzských, anglických a skandinávských obchodních centrech. Zdá se, že alespoň na začátku se jednalo o symbolickou částku, která byla darována církvi nebo chudým, ale později se vyvinul v jakousi zálohu na nákup. Nesloužil však pouze jen jako záruka, ale také jako symbolický úkon spojený s právní závazností smlouvy.

Pokud již došlo k symbolickému právnímu jednání, ale transakce ještě nebyla dokončena, bylo možné ještě od obchodu odstoupit. Tedy, byl-li již odevzdán *gottespfennig*, bylo možné odstoupit od kupní smlouvy při platbě a za nízkou pokutu. V Rize bylo možné odstoupit od sjednaného obchodu do dalšího dne od symbolického uzavření. Lübecké městské právo nespécifikuje žádnou lhůtu na odstoupení, ale v souvislosti s *gottespfennig*, že obchod bude neplatný, pokud jej prodávající vrátí nebo, pokud jej kupující bude požadovat zpět dříve, než se rozejdou¹⁰⁹.

3.8.2.2 Odstoupení od smlouvy

Středověké právo upravovalo především obchod na otevřeném trhu, kde se kupující a prodávající setkali tváří v tvář a zboží bylo přítomno při uzavření prodeje. Hlavním principem bylo, že kupující byl schopen prohlédnout si zboží před nákupem a neměl právo pak od něj odstoupit. Pokud zboží neodpovídalo jeho očekávání, byla to jeho chyba, a byl povinen uhradit plnou cenu, jak bylo dohodnuto. Hanza zaujímal spíše negativní postoj k uzavírání obchodů naslepo a

¹⁰⁹ Gustafsson, S. Sale of Goods around Baltic Sea. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 143 s.

později zakazovala obchody s budoucím dodáním (termínové smlouvy)¹¹⁰, což respektovalo mnoho hanzovních měst. Avšak i tak se stalo běžným, že kupujícímu bylo zboží doručeno až po uzavření obchodu a uhrazení platby, a kupující tak neměl možnost si zboží před nákupem prohlédnout. Pro zvýšení jistoty obou stran byly často vyžadovány přísahy, a smlouvy byl navíc často evidovány v městské knize, např. *Niederstadtbuch* v Lübecku nebo *Schuldbuch* v Rize. Zdá se, že ve velkoobchodu se zboží prodávalo pomocí vzorků zaslaných nebo ukázaných kupujícímu s tím, že doručené zboží jim muselo odpovídat v každém směru.

Většina právních systému ve středověku požadovala, aby zboží odpovídalo určitým minimálním standardům, aby mohlo být „obchodovatelné“. Termín často používaný v této souvislosti je *copmans gud*¹¹¹ a zboží muselo být přijatelné kvality, aby mohlo být takto označeno. Pokud se strany nedohodli na určitém stupni kvality zboží, kupující mohl od obchodu odstoupit, pokud se ukázalo, že zboží není *copmans gud*. Pokud se strany dohodli na požadované kvalitě zboží, bylo zboží považováno za nedostatečné, když nedosahovalo dohodnuté kvality. V případě sporu, zda zboží má odpovídající kvalitu rozhodovali nezávislí odborníci ve městě – *aldermani*, představení cechů, obchodní nebo řemeslní inspektoři. Pokud experti vyšli vstříc kupujícímu, mohl vrátit zboží a požadovat zpět peníze. V některých případech mohlo dojít k tomu, že zboží mělo skryté vady. V případě, že došlo k podezření, že bylo prodáno nedostatečně kvalitní zboží (např. vosk, sůl, kadidlo, mléko, špek, lůj nebo chmel), biřic a městská rada jmenovali komisi dvanácti, která měla posoudit, zda bylo zboží „obchodovatelné“ kvality. Pokud se tak skutečně stalo, prodávající dostal vysokou pokutu, kupující dostal zpět své peníze a zboží bylo na trhu veřejně spáleno. Lübecké právo např. stanovovalo, že kupující, který po návratu domů zjistil, že zakoupené plátno je roztržené, nemá nárok na vrácení peněz, pokud prodávající odpřísáhne, že o vadě nevěděl. Takové pravidlo se vztahovalo i na další komodity. Lübecká městská rada řešila řadu případů, kdy byla prodána nemocná nebo jinak vadná hospodářská zvířata. Ze soudních jednání vyplývá pravidlo, že kupující měl tři dny a tři noci na to, aby skryté vady na zvířeti odhalil, později by ztrácel nárok na refundaci peněžních prostředků. Ve Šlesviku a Flensburgu platilo, že balík plátna mohl být vrácen, pokud byl plesnivý nebo

¹¹⁰ Viz. výše str. 55

¹¹¹ Gustafsson, S. Sale of Goods around Baltic Sea. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 141 s.

napadený škůdci. Kupujícím bylo doporučováno prohlédnout plátno pořádně ještě před nákupem. V Braunschweigu, Görlitzu a Rize měl kupující právo vrátit zvířata, jejichž „vady“ vyšly najevo až po koupi. V Rize na to měl osm dní, ale např. v Dortmundu dvacet osm¹¹².

¹¹² Gustafsson, S. Sale of Goods around Baltic Sea. In: Wubs-Mrozewicz, J., Jenks, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. 143 s.

4 Právní režim uvnitř měst a městské právo v Německu

4.1 Vznik a prameny městského práva

Nejdůležitější právní knihou středověku se v Německu stalo Saské zrcadlo, sepsané mezi lety 1220-1235. Obsahovalo převážně normy regulující život rolníků. V Magdeburgu, obchodním centru na toku Labe, se normy vyvinuly ze zvykového práva, které bylo užitečné nejen jako ve sféře obchodu a výroby, ale také při řešení otázek udržení rovnováhy moci ve městech.

Městské právo se vyvinulo z pravidel, která vznikala v souvislosti s utvářením obchodnických svazů a kolonií, a jeho původ sahá minimálně do 10. století. Mezi první prameny městského práva patří především privilegia udílená německým kupcům panovníkem nebo místním vládcem, již existující zvykové právo (místních obyvatel i přišedších obchodníků) a také stanovy, kterým regulovali život ve vznikajících městech sami jejich obyvatelé ve své vlastní kompetenci. Mezi první taková obchodní privilegia patří např. osvobození od cel pro magdeburské kupce v rámci celé říše s výjimkou měst Kolín, Mohuč a Bardewick, které jim udělil císař Konrád II. roku 1024, nebo přiznání kupcům města Quedlinburg stejných práv, jaká měli kupci z měst Magdeburk a Goslar z roku 1038¹¹³. Ve vznikajícím městském právu se však brzy objevili předpisy vycházející z nutnosti upravit středověkou městskou společnost: záruka osobní svobody, majetková práva, právo zaručující čest, osobní integritu a nedotknutelnost života, právo na nerušené podnikání¹¹⁴. Později se přidala speciální úprava nejen pro kupce, ale i pro řemeslníky, lidé ve městě usedlí pak měli lepší právní postavení než lidé potulní (např. kejklíři).

Již v 10. století některá venkovská sídla a později pak i města začala odmítat obecný venkovský právní pořádek. Nakonec vyvstala nutnost odlišit a oddělit stále závazné zemské právo do městských práv, která vyvinula v návaznosti na rozvoji privilegovaných pozic měst a městských právních norem. Na rozdíl o zemského

¹¹³ Brdlík, F. (1888) *O vzniku práv městských v Německu*. Přerov: Knihtiskárna a kamenotiskárna společenstva. 30 s.

¹¹⁴ Zde je možné vidět počátky německé středověké právní zásady, že „městský vzduch přináší svobodu“, tedy že nesvobodná osoba, která nerušeně pobývá ve městě rok a den se stane svobodnou. Hoffmann, F. (1992) *České město ve středověku*. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-182-5. 247 s.

práva, městské právo se objevilo jako nezávislý zdroj práva okolo poloviny 13. století. Regulace v něm obsažené se zásadně lišily od těch v zemském právu. Klíčový rozdíl mezi městem a okolními zemědělskými oblastmi byl právní povahy a zahrnoval dva základní aspekty. Za prvé základ městských sociálních vztahů tvořila speciální právní úprava, která nevyužívala vztahů ze závislosti tak, jak to bylo typické pro zemské právo. Za druhé obyvatelé města (měšťané) spadali pod specifický právní systém, kde byli všichni měšťané vázáni přísahou a byli subjekty rozhodnutí rady, která fungovala jako samosprávný orgán městské společnosti.

Městský právní systém byl obvykle založen na privilegiích¹¹⁵ udělených místním vládcem, která dávala měšťům určitou svobodu (původně byla privilegia udělována pouze kupeckým osadám). Privilegia nebyla často písemně zaznamenávána, ale byla kompilována do tzv. *Handfesten* – nejranější formy městského práva. Privilegia se často týkala jurisdikce, soudního řízení a občanských svobod, jako např. svobodného nakládání s majetkem.

Mezi první taková privilegia patří privilegium udělené císařem Ottem II. roku 975 magdeburským obchodníkům, kterým získali právo svobodného obchodování a celní svobodu v celé říši, kromě měst Kolína nad Rýnem, Mohuče a Bardowicku. Privilegium se však nevztahovalo na město Magdeburg jako takové, ale pouze na jeho kupce¹¹⁶. Až téměř do 12. století není možné hovořit o Magdeburgu jako o středověkém městě, jak jej chápeme dnes, tedy s vlastními správními orgány a vyšším soudem, nicméně již dříve zde musel existovat soubor zvykových norem, ovšem natolik specifikovaný, že jej mohla v písemné formě přebírat další města, resp. jim bylo uděleno lokátorem nebo vrchností.

4.1.1 Magdeburské právo

V Magdeburku se zvykové právní normy rozvinuly poměrně brzy. Některé městské zakládací listiny v 10. století již zmiňují zvykové právo Magdeburku, i když v tuto

¹¹⁵ Panovníkem udělená privilegia byla zpravidla práva, která původně náležela teoreticky pouze panovníkovi (tzv. *regály*) a ten se je později rozhodl propůjčit někomu dalšímu (nemuselo se nutně jednat pouze o město, ale i o skupinu obyvatel, např. obchodníky, klášter nebo nižší šlechtu). Jednalo se např. horní právo (právo těžít nerostné bohatství) nebo celní právo (právo vybírat cla). Každé privilegium udělené panovníkem bylo tedy původně *regálem*. Valentová, V. Regály v proměnách času. In: Knoll, V. (ed.) (2018) *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2017/1*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-711-5. 277 s.

¹¹⁶ Spáčil, V. Spáčilová, L. (2010) *Míšeňská právní kniha*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 978-80-7182-280-6. 76 s.

dobu byli jeho předmětem pouze trh (*forum*) a obyvatelé kupeckého osídlení (*cives forenses*). I ve venkovských oblastech, kde nebyli žádní obchodníci, přijetí právních zvyků Magdeburku představovalo právní základ pro existenci. Např. mezi lety 1150-1170 bylo Albrechtem I. Medvědem, markrabětem braniborským, založeno město Stendal, jemuž jeho zakladatel udělil stejné právo, jakým se řídili v Magdeburgu. Lipsko, později důležité obchodní, i když ne hanzovní, město, bylo založeno Ottem II. Bohatým, markrabětem míšeňským, okolo let 1160-1170 také na magdeburském právu¹¹⁷, i když v této době lze jen těžko říci, zda se jednalo o městské právo v pravém slova smyslu, protože skutečná práva (*iure*), obyčeje (*consuetudines*) nebo speciální obyčeje pro právní jednání (*iusticia*) nejsou nezbytně specifická pouze pro města. Městské právo prostě existovalo pouze tam, kde se dalo hovořit o městě – pojem „městské právo“ se tedy odvíjí od existence „města“ v právním smyslu slova. Nejranější příklady právních obyčejů magdeburského původu naznačují, že odlišná pravidla by měla být aplikována v tomto místě, než by bývaly byla aplikována v okolních venkovských oblastech (zemské právo). Každopádně ale lze najít úzkou souvislost mezi městským právem a právem obchodníků, kteří města zakládali. Podobnost obou systémů spočívá především v tom, že se jedná o soubor speciálních práv, tedy práv, která se odlišují od tradičního zemského práva.

K evidentním posunu v rozlišení městského práva od zemského práva došlo v oblasti Magdeburku mezi lety 1170-1180, zvláště v průběhu funkčního období arcibiskupa Wichmanna z Magdeburku. Arcibiskup Wichmann se významně zasloužil o rozšíření německého (magdeburského) městského práva, protože kromě měst jej uděloval i nově zakládaným vesnicím na pravém břehu Labe, právo se tak šířilo na východ, tedy i blíž k českým zemím. V zakládací listině, kterou arcibiskup vystavil městu Jüteborg v roce 1174, je doslova řečeno, že „...všichni obyvatelé a občané města Jüteborku mohou požívat svobody existující v Magdeburku, zvláště soudní řízení bude obvyklé podle magdeburského městského práva...“¹¹⁸. To se zejména týkalo zrušení přísných formalit při soudním řízení, které představovaly

¹¹⁷ Lück, H. Urban Law: The Law of Saxony and Magdeburg. In: Pihlajamäki, H., Dubber, M., Godfrey M. (ed.) (2018) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-878552-1. 477 s.

¹¹⁸ Lück, H. Urban Law: The Law of Saxony and Magdeburg. In: Pihlajamäki, H., Dubber, M., Godfrey M. (ed.) (2018) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-878552-1. 478 s.

vážné nebezpečí pro strany sporu – např. ordál neboli tzv. Boží soud. Obdobné znění mají i další městské listiny z této doby, např. i ta, kterou arcibiskup Wichmann vystavil samotnému Magdeburku v roce 1188, a která je považována za oficiální zrod Magdeburského práva¹¹⁹. Již se značně lišila od právních zásad zemského práva obsaženého v Saském zrcadle a zahrnovala inovace dosavadního městského práva, kromě již dříve zrušeného ordálu. Udělení takového městského práva ovšem předpokládá již dříve existující soubor pravidel. V roce 1294 zakoupili občané města Magdeburg od arcibiskupa úřady rychtáře a purkrabího, aby jej mohli obsazovat sami. Arcibiskup formálně zůstal hlavou soudu, ale jelikož do úřadu mohl jmenovat jedině osoby určené městem, pravomoc měli de facto v rukou měšťané. Ve stejném roce se povinnosti ve městě rozdělili mezi *Schoppenstuhl*¹²⁰ vytvářející judikaturu a městskou radu odpovídající za správu města a legislativu.

V roce 1233 udělil čtvrtý velmistr Řádu německých rytířů Hermann von Salza Magdeburské městské právo městům založených Řádem nebo ležícím na jeho území (Prusko): „Nařizujeme, aby v těchto městech byla navždy dodržována Magdeburská práva; uděluje se následující privilegium: pokud obžalovaný musí být potrestán 66 šilinky, měl by zde být potrestán 30 šilinky v kulmských mincích.“¹²¹

V průběhu 13. století byl těmto městským privilegiím dán další právní rozměr. Jednalo se o právní normy, které cíleně upravovaly specifické vztahy fungující v městské sféře, a které často fungovaly jako základní principy pro založení a fungování nového města. Ovšem i starší, již existující města často tyto nové právní předpisy přejímala, protože jim přinášela výhody – v německých právních dějinách se toto nazývá *Bewidmung*¹²², tedy podřízení se zvláštnímu právu. Při tomto procesu se vytvořil vztah, který spojoval tzv. „dceřiná“ města s tzv. „mateřskými městy“. Dceřiná města pak často importovala nebo adaptovala městské právo do dalších měst, což vedlo k vytvoření širokých „rodin měst německého městského práva“, ve kterých byly nejvýznamnější právě rodiny Magdeburského a Lübeckého

¹¹⁹ Markmann, F. (1938) *Zur Geschichte des Magdeburger Rechts*. Stuttgart: Kohlhammer. 19 s.

¹²⁰ *Schöppenstuhl* se obvyklé skládal z 11 laických soudců. Do úřadu byli voleni na celý život a své nástupce určovali sami. Od roku 1336 bylo zakázáno souběžné členství v *Schöppenstuhl* a městské radě.

¹²¹ https://de.wikipedia.org/wiki/Magdeburger_Recht (k datu 15.3.2020)

¹²² Lück, H. Urban Law: The Law of Saxony and Magdeburg. In: Pihlajamäki, H., Dubber, M., Godfrey M. (ed.) (2018) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-878552-1. 479 s.

práva. Například město Magdeburg si nechávalo za poskytnutí svého práva zaplatit, ovšem jednalo se zřejmě o běžnou praxi.

Pouta k mateřskému městu netvořila pouze sdílená verze městského práva, ale především častá praxe, kdy dceřiná města žádala mateřské o právní radu a informaci buď městskou radu (v Lübecku) nebo soud laických soudců (*aldermanů*, Magdeburk). Byla to obvyklá praxe v případě, že představitelé města narazili na situaci výslovně neupravenou zákonem a bylo třeba městské právo interpretovat. Městská rada nebo laičtí soudci odpověděli dotazujícímu se městu ve formě tzv. právního naučení. Dceřiná města také často požadovala kopie „mateřského práva“ pro formální založení nového města nebo protože jejich kopie shořela. Odpovědný orgán mateřského města pak zaslal osobě, která žádost podala a mohl to být např. zakladatel nového města, zákonné oznámení.

Nakonec byl tento druh právní pomoci rozšířen, protože se objevila nutnost rozhodnout určité spory soudem mateřského města. V takovém případě rada či soud mateřského města (*Oberhof*) připravili rozhodnutí, které pak bylo pouze doručeno dceřinému městu. Nejednalo se soudy vyšší instance v pravém slova smyslu a mohli rozhodovat pouze ve věcech dotazů obecnější povahy. Autorita jejich rozhodnutí vycházela z širší znalosti práva jejich členů, kteří ovšem neměli právní vzdělání. Aplikovali právo, které vycházelo z psaných zdrojů, nebo se kterým se setkali ústní tradicí, která v této době stále ještě převažovala (zvykové právo). Výsledná právní naučení a rozhodnutí byla sbírána a kompilována do zvláštních knih. Tato vyšší soudní rozhodnutí tvoří další pramen městského práva (spolu s *Handfesten*). Při založení města byl nadřazený „mateřský“ soudní orgán již určen (např. Vratislav v dnešním Polsku pro Neumarkt, Brieg a Glogau). Rozšíření práva do dalších dceřiných měst vedlo k vytvoření nového vyššího soudu jen zřídka, protože města sdílela stejný právní systém s původním mateřským městem.

Stejně jako na venkově, i ve městech se přibližně od počátku 13. století objevili soukromé kompilační knihy, které se snažili obsáhnout všechny právní prameny daného města – zvykové právo, privilegia a panovníkem potvrzené statuta a právní rozhodnutí. Tyto knihy představovali městské verze souborů zemského a feudálního práva, a lze je považovat za další zdroj městského práva. Jeden z nejdůležitějších záznamů Magdeburského práva je tzv. *Sächsisches Weichbild*

(také známý jako *Buch von der Gerichtsverfassung*), jehož nejstarší část se datuje do poloviny 13. století.

Obecný soubor norem představujících Magdeburské právo (značně odlišné od norem zemského práva, které byly extenzivně zpracovány v *Saském zrcadle*) neexistuje. Magdeburské právo jako takové existuje ve formě tisíců soudních rozhodnutí. Sbírky v knižní podobě se zabývají pouze speciálními aspekty práva. Magdeburské právo ve smyslu prototypu nebo původní verze neexistuje. Různá místa, různá doba a měnící se politické a společenské okolnosti si žádaly pokaždé jinou interpretaci Magdeburského práva.

Magdeburská soudní stolice se již od počátku ve svých rozhodnutích neomezovala pouze na použití Magdeburského práva, ale odvolávala se i na normy obsažené v *Saském zrcadle*, i když obsahovalo pouze zemské právo (a feudální právo, irelevantní v městských podmínkách). Svědčí o tom právní naučení Vratislavi z roku 1261, které obsahuje úpravu v několika bodech velmi podobnou *Saskému zrcadlu*¹²³. Magdeburské právo, spolu se *Saským zrcadlem*, se kterým bylo úzce spojeno, dosáhlo až do Slezska, Polska, zemí Řádu německých rytířů, baltských zemí, na Ukrajinu, do Čech a na Moravu a do Maďarska. Terminologické a obsahové podobnosti mezi *Saským zrcadlem* a Magdeburským právem, i jejich společné užití, daly vzniknout termínu Sasko-magdeburské právo.

Městské právo se zpravidla nevztahovalo na židovskou populaci města, protože nebyla považována za součást měšťanstva. Výjimkou bylo např. litevské město Troki, kde bylo v roce 1444 Magdeburské městské právo uděleno židovským obyvatelům města jakožto nezávislé skupině obyvatel, přičemž do té doby se vztahovalo pouze na křesťanské měšťany. Židé byli považováni za královské nevolníky a králi museli odvádět platbu za ochranu (později tato daň přešla na biskupy, a nakonec na města). Běžné spory mezi židy řešil židovský soudce, závažnější spory pak vrchnostenský úředník, který držel židovský soud třikrát do roka. Udržovat opevnění a stavět stráže byli židi povinni pouze ve „své“ části města, ale při obraně města před útokem se museli účastnit spolu s ostatními obyvateli.

¹²³ Lück, H. Urban Law: The Law of Saxony and Magdeburg. In: Pihlajamäki, H., Dubber, M., Godfrey M. (ed.) (2018) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-878552-1. 483 s.

Židé ovšem často obdrželi speciální privilegia, např. císař Jindřich IV. udělil židům ve městě Špýr právo obchodovat na celém území říše a osvobodil je od daní a cel. V různých městech se jim dostávalo speciálně deklarované ochrany, bývaly jim vyčleněny části měst pro jejich potřebu nebo stavbu synagog, ale jak se ukázalo mnohokrát v průběhu historie, skutečnou ochranu však židům nikdo poskytnout nemohl a udílení privilegií nebylo rozhodně nezištné.¹²⁴

4.1.1.1 *Některé úpravy v rámci Magdeburského práva*

Významnou novinkou, která se objevila v Magdeburském právu bylo odstranění rizik při vedení sporu. Již první odstavec vylučoval, že by žaloba mohla být zamítnuta pouze z důvodu špatné volby slov. Posílilo to důvěru v soudy a právní jistotu.

Magdeburské právo zohledňovalo i výše zmíněné *Gästerech*¹²⁵, které se vztahovalo na cizí obchodníky procházející městem, když stanovilo, že v takovém případě musí soud rozhodnout do jednoho dne. I tato procesní pravidla naznačují, že Magdeburské právo vycházelo z kupeckého práva a do určité míry jím i zůstávalo. V oblasti práva obchodníků upravovalo Magdeburské právo např. odpovědnost za zboží, účetní povinnosti kupců a řádné vedení účetnictví, kapitál jednotlivých akcionářů nebo obchodování se svěřeným kapitálem.

V oblasti dědického a manželského majetkového práva zastávalo Magdeburské právo v té době obvyklý názor, že manžel je opatrovníkem manželky. Majetek byl sice po právní stránce oddělen, ale jeho správcem zůstával manžel. Ovšem navzdory tomuto modelu měla žena právo samostatně se soudit u soudu.

V trestní právu bylo důležité zrušení principu příbuzenské odpovědnosti (tzv. *Sippenhaft*¹²⁶). V případě fyzického zranění nebo vraždy mohl být stíhán pouze pachatel a jeho rodina nemohla být považována za odpovědnou. Vedení trestního

¹²⁴ Brdlík, F. (1888) *O vzniku práv městských v Německu*. Přerov: Knihtiskárna a kamenotiskárna společenstva. 43 s.

¹²⁵ Viz. výše str. 55

¹²⁶ Tzv. *Sippenhaft* pocházel ze starého germánského práva a v Německu byl znovu obnoven v době nacistické nadvlády a použit např. v případě Staufenbergova pokusu o atentát na Hitlera.

řízení bylo novelizováno o důkaz výsledkem svědků, který nahradil ordál nebo krevní mstu. Bylo zrušeno promlčení násilných trestných činů.¹²⁷

4.1.1.2 Městské (Magdeburské) právo v Čechách a na Moravě

V českých zemích se města řadila v zásadě do dvou rodin německého městského práva a sice do skupiny sasko-magdeburského práva (Magdeburské právo) a v poněkud menší míře pak do rodiny jihoněmeckého městského práva (Norimberské právo vycházející ze *Švábského zrcadla*¹²⁸). Pomyslná dělicí linka probíhá velmi přibližně ze severozápadu na jihovýchod středem České republiky.

V Království českém a Markrabství moravském, které patřilo do feudálního svazku Velké říše římské, se mnoho měst řadilo do rodiny Magdeburského práva, zvláště na severu Čech, z nichž nejvýznamnější byly Litoměřice. Litoměřice se řídily Magdeburským právem nejpozději roku 1262. Také Olomouc, Hradec Králové, Opava a pražská část Malá Strana se řídily Magdeburským právem. Litoměřice zde měly speciální postavení, protože v nich vznikl „vyšší soud“ pro města a obce užívající Magdeburské právo, který fungoval až do poloviny 16. století. Magdeburské právo však ovlivnilo poměrně malou část měst na severu Čech a Moravy, na zbytku území se města řídila většinou Norimberským či Vídeňským právem. Na rozdíl od Polska nebyl v Čechách vliv Magdeburského práva tak silný, a např. v brněnské *Knize písaře Jana* je citelně znát vliv římského práva. Nejdůležitějším českým městem užívajícím Magdeburské právo tedy zůstávají Litoměřice. Existuje privilegium z roku 1262, kde se vrchnost zavazuje držet se Magdeburského práva při soudních jednáních, v dalším privilegii z roku 1308 král Jindřich Korutanský potvrzuje, že Litoměřice mohou používat Magdeburské právo navždy, a v roce 1325 je Magdeburské právo v Litoměřicích znovu potvrzeno králem Janem Lucemburským¹²⁹. V posledním jmenovaném výnosu je zahrnuta důležitá informace, že města pod Magdeburským právem se mají s právními dotazy obracet právě na Litoměřice. Nejstarší právní naučení Litoměřicím z Magdeburku je z roku 1282, první verdikt z roku 1324. Do právní sféry Litoměřic spadala města

¹²⁷ https://de.wikipedia.org/wiki/Magdeburger_Recht

¹²⁸ *Švábské zrcadlo* (2. pol. 13. st.) je německá právní kniha historicky vycházející ze *Saského zrcadla*, i když se od něj v některých aspektech liší. Stejně jako *Saské zrcadlo* se zabývá zemským a feudálním právem.

¹²⁹ Kejř, J. (2010) *Die Mittelalterlichen Städte in den böhmischen Ländern: Gründung – Verfassung – Entwicklung*. Köln: Bohlau. ISBN 978-3412204488. 204 s.

Uničov, Olomouc, Hlubčice, Hradec Králové a Opava. Zdá se, že Magdeburské právo se do Uničova dostalo z Bruntálu. Právo platné v Uničově sloužilo jako vzor pro ostatní města – Jevíčko bylo jedním z měst pod Uničovským právem. Opat z Uherského Hradiště potvrdil Uničovské právo pro lokátora obce Horní Štěpánov v roce 1273. Přidělení Magdebursko – vratislavského práva Olomouci je jako právní akt zaznamenáno teprve v roce 1352, ale je pravděpodobné, že zde existovalo již od 13. století, nejspíše již od založení města mezi lety 1239 až 1248. V Olomouci byl založen menší „vyšší soud“ pro města pod Olomouckým právem. Také Přerov patřil do sféry vlivu Olomouce, a tedy do rodiny měst Magdeburského práva. V jeho zakládací listině z roku 1256 se Magdeburské právo nezmiňuje, ale jasně je tam uvedeno Olomoucké právo¹³⁰. Dohromady tedy pod olomoucký „vyšší soud“ spadalo asi 110 měst. Hradec Králové později také patřil do rodiny Magdeburského práva a spadala pod něj města Litomyšl, Chrudim, Kladsko v dnešním Polsku, Vysoké Mýto a další. Zajímavostí je zakládací listina Přelouče z roku 1261, kde je zmiňováno užívání Magdeburského práva, jak je aplikováno v Kolíně a Kouřimi.

Právní vliv Hlubčice (v dnešním Polsku) se začal rozvíjet ve 13. století. Městský statut Hlubčice se poprvé objevuje roku 1253¹³¹. Hlubčice nebyly založeny na Magdeburském právu, ačkoliv bylo užíváno všude kolem. Specifické je, že jim nebyl určen žádný „vyšší soud“, na který by se měly obracet. Od počátku se zde o městském právu hovoří jako o Hlubčickém právu. Nejpravděpodobněji stálo na základech převzatých z franckého práva, ale prolínaly se v něm aspekty mnoha dalších právních okruhů, včetně magdeburského, hallského, lvovského, a dokonce vlámského práva. Vlámské právo bylo do této oblasti nejspíše přineseno kolonisty, kteří osídlili nově založené město. Hlubčice sloužila jako „vyšší soud“ pro města severní Moravy, ale zároveň bylo Hlubčické právo uděleno městům jako Krzanowice (dnešní Polsko), Uherský Brod, Freiberg (dnes v Německu) nebo Horní Benešov. Hranice (v dnešním okrese Přerov) spadaly pod Hlubčické právo pouze dočasně od roku 1276, ale po znovuzaložení města bylo jeho právo změněno

¹³⁰ Lück, H. Urban Law: The Law of Saxony and Magdeburg. In: Pihlajamäki, H., Dubber, M., Godfrey M. (ed.) (2018) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-878552-1. 497 s.

¹³¹ Lück, H. Urban Law: The Law of Saxony and Magdeburg. In: Pihlajamäki, H., Dubber, M., Godfrey M. (ed.) (2018) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-878552-1. 499 s.

na Olomoucké právo. Roku 1275 potvrdil král Přemysl Otakar II. Hlubčicím jejich městské privilegium a spolu s ním i jejich specifické právo, které se skládalo, ze čtyř částí: I. dávky panovníkovi, tržní dávky a dávky z mlýnů, II. trestní věci, III. trhy a drobné krádeže na nich, a IV. fojt (rychtář) a rada¹³². Magdeburské právo je zde poprvé zmiňováno roku 1276, kdy jej opavský kníže Mikuláš II. označuje v potvrzení městských privilegií jako podpůrné právo. V roce 1421 Hlubčice přijaly Míšeňskou právní knihu¹³³, vycházející ze sasko-magdeburského práva, ale i ta zde fungovala pouze subsidiárně. Význam Hlubčic jakožto právního centra začal upadat, když začalo ubývat měst, která se k nim obracela pro naučení (zejména i proto, že Hlubčice odmítaly komunikovat v českém jazyce). Tato města se začala místo toho obracet na města Olomouc nebo Vratislav, která se řídila Magdeburským právem. V 17. století se Hlubčice samy obracejí s žádostí o naučení na Vratislav. V roce 1629 kníže Karel z Liechtenštejna určil za „vyšší soud“ pro tuto oblast Krnov a Hlubčice tak zcela pozbyly svého právního vlivu.

V zakládací listině Opavy z roku 1247 není Magdeburské právo také zmíněno, ale přesto patřila mezi města pod Magdeburským právem, a roku 1301 jí bylo přiznáno Magdebursko-vratislavské právo. Navíc Opavským právem bylo ovlivněno i městské právo města Brušperk. Následkem tohoto vývoje se několik měst, který původně patřila pod Hlubčici, začalo obracet s právními otázkami na Opavu.

I na tak malé oblasti je jasně vidět, jak je těžké určit příslušnost města ke konkrétní rodině městského práva. Obtížnost při podřazování města pod určité právo je možné demonstrovat na vztahu mezi Hlubčickým právem a Magdeburským právem: Hlubčice měla relativně nezávislý právní vývoj, podobně jako Brno či Jihlava. Privilegium z roku 1325 udělilo Hlubčické právo městům Opava, Hlubčice, Krnov a Freudenthal. Předpoklad, že zde souběžně bylo aplikováno i Magdeburské právo by však byla chybná, a přesto je zde spojitost se Sasko-magdeburským právem ve formě Míšeňské právní knihy. Kniha se odvolává na Sasko, Magdeburk a městské právo města Halle. Ve výše zmíněném privilegii je zmiňována právě Míšeňská právní kniha, která má původ v široké saské právní oblasti.

¹³² Spáčil, V. Spáčilová, L. (2010) *Míšeňská právní kniha*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 978-80-7182-280-6. 92 s.

¹³³ Právní kniha označovaná jako Míšeňská právní kniha vznikl v 2. pol. 14. století a jejím obsahem je Magdeburské právo dle saského vzoru. Nemá žádný vlastní název.

Nelze najít ani dvě města, která by měla naprosto totožné městské právo, přestože spadala do jedné rodiny městských práv. Vzhledem ke společnému původu městských práv je možné nalézt v rámci jedné „rodiny“ shodné aspekty, ale specifčnost každého jednoho městského práva je jednou z jeho hlavních rysů. Příslušnost města k rodině městských práv se mohla v průběhu jeho historie měnit, dokonce i několikrát (např. v případě města Hranice). Taková změna nebyla v rámci německého práva nic neobvyklého, zvláště na jižním pobřeží Baltského moře je možné pozorovat střídání a spolupráci Lübeckého a Magdeburského práva¹³⁴. Některá města dokonce používala dvojího práva zároveň, přičemž každé z práv se užívalo pro jinou oblast (např. Žilina se ve věcech trhů obracela na Budín, ale ve zbytku se dotazovala do Těšína)¹³⁵.

V době vlády krále Václava IV. bylo výslovně zakázáno obracet se správními dotazy za hranice českého království. Města se v Čechách obracela na Prahu a na Moravě na Brno. Česká kodifikace městských práv *Práva městská království českého* (tzv. Koldínův zákoník, 1579) vydaná v době vlády císaře Rudolfa II. vycházela z Norimberského práva, které se užívalo na Starém městě pražském a z Magdeburského práva přes protesty německých měst magdeburské právní rodiny a měst na severu Čech užívajících magdeburské právo (hlavně Litoměřic) nic nepřejala. Trvalo však téměř 120 let, než byl zákoník závazný plošně pro celé království včetně Moravy.¹³⁶

4.2 Způsoby šíření městského práva

Městské právo v úzkém smyslu slova se rozšířilo jako právo obchodníků po obchodních trasách. Tak vedlo k založení nových trhů a měst, která aplikovala právo, které obchodníci přinesli s sebou. Takové šíření je typické pro Lübecké právo. Městské právo bylo také rozšiřováno osadníky a kolonisty (nejen obchodníky). Zde se objevuje termín lokace nebo lokátor v souvislosti se zakládáním nových měst, kdy právě lokátor žádal o právo pro město, které zakládal. Dalším způsobem šíření je i *Bewidmung* (viz. výše) – jednalo se o právní úkon

¹³⁴ Lück, H. Urban Law: The Law of Saxony and Magdeburg. In: Pihlajamäki, H., Dubber, M., Godfrey M. (ed.) (2018) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-878552-1. 479 s.

¹³⁵ Spáčil, V. Spáčilová, L. (2010) *Míšeňská právní kniha*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 978-80-7182-280-6. 81 s.

¹³⁶ https://cs.wikipedia.org/wiki/Kold%C3%ADn%C5%AFv_z%C3%A1kon%C3%ADk

místní šlechty, kdy je městské právo staršího města přeneseno do nového nebo i již existujícího města. K přenesení práva mohlo dojít i proto, že po vrchnosti sami občané města požadovali přijetí určitého práva a pak zde došlo k jakési smluvní verzi převzetí cizího městského práva. Ale objevují se i města, kde původ jejich právního systému nelze zpětně vystopovat ke kupecké osadě či přijetí práva jiného města. Zde je možné předpokládat, že tato města si vytvořila vlastní právo a byla si jej schopna udržet a prosadit díky své ekonomické síle. Tato práva byla následně potvrzena panovníkem¹³⁷. Městské právo bylo z Velké říše římské šířeno i násilím, a to v případě vojenské okupace nebo šíření křesťanství.

4.3 Vnitřní právní režim ve středověkém městě

Vzhledem k tomu, že ke vzniku měst ve střední Evropě docházelo především prostřednictvím německé kolonizace spojené s pohybem německých hanzovních kupců, i jejich vnitřní správa se utvářela analogicky k německým městům.

Město mělo zcela ve své kompetenci výběr daní, kdy městská rada určovala výši a způsob odvodu daní, a finanční politiku. Městská rada měla však i řadu dalších povinností a pravomocí. Město samo se staralo o své vojenské a bezpečnostní záležitosti, a to jak vně, tak uvnitř. Samo regulovalo stavební, požární, dopravní i zdravotní předpisy. Městu příslušel i dozor nad obchodem a řemesly (cechy). Městská rada rozhodovala o provádění veřejných prací a vykonávala nad nimi dohled (např. údržba hradeb a opevnění). I zásobování města a kontrola cen potravin spadala výhradně do městské kompetence, stejně jako stav ulic a domů, čistota města a případná zdravotní opatření (špitály a chudobince). Školy byly zakládány také městem. Město mělo své vlastní správní a soudní orgány.

Město vystupovalo jako právnická osoba (korporace) a výkon samotné samosprávy byl v kompetenci jeho měšťanů, přičemž osoba panovníka se zde objevovala pouze v podobě jím pověřeného královského rychtáře. Postavení královského rychtáře postupem doby sláblo a města si začala tento úřad od krále vykupovat. Rychtář pak vedl městskou policii a odpovědný byl městské radě. Správou měst byl pak přímo

¹³⁷ Lück, H. Urban Law: The Law of Saxony and Magdeburg. In: Pihlajamäki, H., Dubber, M., Godfrey M. (ed.) (2018) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-878552-1. 506 s

u dvora pověřen podkomoří, který jmenoval městskou radu na návrh odstupujících členů.

Město právně vznikalo získáním privilegia¹³⁸, které mu udělil jeho zakladatel (v ideálním případě, ne vždy tomu tak bylo). Privilegium obsahovalo ustanovení týkající se organizace a správy města, výčet povinností jeho měšťanů, udělilo mu právo, kterým se město mělo řídit a pravomoc k výkonu soudnictví a správy. Město tedy bylo schopné tvořit vlastní legislativu a bylo samosprávné. Privilegium tvořilo zásadní rozdíl mezi městem a jinou společností.

Ačkoliv města se řídila různými právy s různým obsahem, jejich společným znakem je vynětí města z pravomoci zemského práva a zřízení vlastních orgánů (soudu a městské rady), které byly odpovědné pouze panovníkovi (buď králi nebo jinému šlechtici – majiteli města). Město tak tvořilo samosprávnou jednotku, jejíž členové si sami volili své zástupce do městské rady, a která mohla tvořit své vlastní právní předpisy v podobě statut upravujících život ve městě a disponovat se svým vlastním majetkem. Jádrem městské samosprávy se pravděpodobně stala soudní imunita měšťanů, kteří byli vyňati z pravomocí zemských soudů a nadále podléhali speciálním městským soudním orgánům (rychtář), které z počátku ustanovoval majitel města a představoval tak jeho moc nad městem. Přisedícími rychtáře ovšem často byli vážení měšťané. Spolu s rychtářem ve městě fungovala městská rada¹³⁹, která měla soudní i správní funkci, a která sama vybírala své nástupce. Úřad purkmistra se ve městech objevil až později, když města začala úřad rychtáře vykupovat od vrchnosti, a funkčně nahradil rychtáře. Rychtář se pak stal součástí městské správy (viz. výše). Počet konšelů městské rady se lišil podle toho, jakým právem se město řídilo. Města pod Magdeburským právem měla soudní stolicí *aldermanů* a vedle něj městskou radu se správní a legislativní pravomocí, která měla zpravidla 4 členy. Města řídící se Norimberským právem měla pouze radu o 12 členech¹⁴⁰. Konšelé se v obou případech střídali na pozici purkmistra tak, aby

¹³⁸ Spáčil, V. Spáčilová, L. (2010) *Míšeňská právní kniha*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 978-80-7182-280-6. 82 s.

¹³⁹ První městské rady se objevili v italských městech asi v 11. století, do Německa se tento jev dostal o 100 let později, kdy v boji o investituru některá města, ačkoliv byla biskupská, podpořila císaře Jindřicha IV. Císař jim jako dík za podporu udělil v 2. pol. 12. století privilegia, která stála na počátku městské samosprávy, jak je popsána výše.

¹⁴⁰ Spáčil, V. Spáčilová, L. (2010) *Míšeňská právní kniha*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 978-80-7182-280-6. 84 s.

v ní každý působil po stejnou dobu v jednom kalendářním roce. S vývojem městské společnosti se však rozdílly mezi oběma sbory měšťanů stíraly, a nakonec se spojili v jediný orgán s 12 členy¹⁴¹. Městská rada se pak stala jediným soudním orgánem města rozhodující o trestních i civilních sporech. Tato funkce pravděpodobně vyplynula z jejího působení jakožto arbitrážního orgánu ve sporech mezi měšťany, kteří se snažili vyhnout nákladům na soudní řízení nebo přednesení sporu vrchnostenské moci. I poté lze ovšem pozorovat rozdíly v soudním řízení či rozložení pravomocí v rámci městské rady, které vyplývají z příslušnosti k rodině městských práv. Často se stalo, že města přejímala úpravu určité problematiky z jiného práva, než kterým se řídila, a docházelo tak k vývoji specifických městských práv.

¹⁴¹ Spáčil, V. Spáčilová, L. (2010) *Míšeňská právní kniha*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 978-80-7182-280-6. 84 s.

5 Závěr

Závěrem lze říci, že Hanza byla pozoruhodná především tím, že jejími členy byla města, která nebyla svobodná, měla svého pána, a to i v případě svobodných císařských měst jako byl např. Lübeck, ale přesto se zcela nezávisle na těchto pánech sdružila do organizace, která byla zcela mimo kontrolu šlechty, v některých případech jí dokonce diktovala podmínky. Důvodem, proč se prakticky nikdy nedostala do většího sporu s vlastní vrchnostenskou mocí bylo pravděpodobně to, že se jí nikdy nepokusila konkurovat ani obházet – města fungovala v jakémsi duálním právním režimu. Na jednu stranu byla členy obchodnické organizace, v rámci které se držela určitých pravidel, ale na druhou stranu fungovala (alespoň ve vztahu k místním šlechticům) stejně, jako kterákoli jiná středověká města. Oba právní režimy existovali souběžně a navzájem se nevyklučovali. V praxi se zřejmě ani příliš neovlivňovali, protože vnitřní právní režim hanzovního města se nijak nelišil od právního režimu ve městě, které členem Hanzy nebylo. Rozdíl zde existoval ve funkci městské rady, která u hanzovních měst navíc plnila povinnosti spojené s jejich členstvím ve spolku, tedy komunikovala s představiteli Hanzy, řešila spory vznikající z čilejšího obchodního ruchu a většího počtu obchodníků, zajišťovala dodržování pravidel regulujících obchod, která Hanza nastavila. Lze tedy tvrdit, že oba právní režimy se spíše doplňovali. Tato dualita přispěla k nebyvalému hospodářskému i společenskému rozkvětu měst, která byla člena Hanzy a pánům těchto měst nakonec jistě nikterak nevadilo, že na jejich území se nachází obchodní centrum evropského významu disponující značnými finančními prostředky a zdroji.

Ve prospěch hanzy měst svědčilo i to, že nikdy neměla žádné skutečné politické ambice. Vznikla za účelem ochrany obchodních zájmů německých obchodníků, a to i přes různé epizody vždy zůstalo jejím jediným cílem. K dosažení tohoto cíle sice muselo toto sdružení měst často použít prostředků ovlivňujících mezinárodní politiku, ale to bylo pouze důsledkem širokého pole působnosti jeho členů. O tom koneckonců svědčí i decentralizovaný charakter organizace, kdy je sice město Lübeck často označováno za její hlavu, ale v drtivé většině pouze pro její vnitřní účely. Hanza měst vždy zůstávala pouze volným spolkem měst, která spojoval jediný společný prvek, a sice podpora rozvoje obchodu jejich měšťanů a ochrana jejich zájmů. Veškeré pokusy o pevnější svazky mezi městy měli pouze dočasný

charakter, reagovali na okamžitou potřebu a většinou skončili neúspěchem. Města totiž neměla zájem, nebyl k tomu důvod. Ostatně upadající solidarita mezi městy nakonec způsobila i samotný zánik této obchodní organizace. Díky nejednotnosti mezi městy nebyla Hanza schopná reagovat na nové výzvy v podobě nových trhů a nové konkurence. Flexibilita a relativní nezávaznost pro její členy, která původně umožnila její rozmach, nakonec způsobila její zánik.

Vzhledem k tomu, že Hanza je především německý fenomén a většina literatury zabývající se tímto tématem je až na výjimky v německém jazyce, i převážnou část svých pramenů tvoří zahraniční publikace buď v původních německých verzích nebo jejich anglických překladech.

6 Seznam použité literatury

6.1 Monografie

BOSAU, H. v. (1973) *Slawenchronik. Neu ubertragen und erlautert von Heinz Stoob*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft. ISBN 978-3534219742

BRACKEN, J., HENN, V., POSTEL, R. (1998) *Die Hanse. Lebenswirklichkeit und Mythos: Textband zur Hamburger Hanse-Ausstellung von 1989*. Lübeck: Schmidt-Römhild. ISBN 3-7950-1219-8.

BRDLÍK, F. (1888) *O vzniku práv městských v Německu*. Přerov: Knihtiskárna a kamenotiskárna společenstva.

DOLLINGER, P. (1970) *The German Hansa*. London: Macmilland and Co. Ltd.

FRANKOT, E. (2012) *Of Laws of Ships and Shipmen (verze pro Kindle)*. Edinburgh: Edinburgh University Press. ISBN 978-0-7486-6809-0

FRIEDLAND, K. (1991). *Die Hanse*. Stuttgart Berlin Köln: Kohlhammer. ISBN 3-17-010529-9

FUDGE, J.D. (1995) *Cargoes, Embargoes, and Emissaries. The Commercial and Political Interaction of England and the German Hansa, 1450-1510*. Toronto: University of Toronto Press. ISBN 0-8020-0559-4

GRAICHEN, G., HAMMEL – KIESOW, R. (2011) *Die deutsche Hanse*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Verlag GmbH. ISBN 978 3 498 02519 9

HAMMEL – KIESOW, R., PUHLE, M., WITTENBURG, S. (2009) *Die Hanse*. Darmstadt: Primus Verlag. ISBN 978-3-89678-356-1

HAMMEL-KIESOW, R. (2014) *Die Hanse (verze pro Kindle)*. C.H. Beck.

HOFFMANN, F. (1992) *České město ve středověku*. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-182-5

JAHNKE, C. (2014) *Die Hanse*. Stuttgart: Reclam. ISBN 978-3-15-960503-6

KAN, A. S., (1983) *Dějiny skandinávských zemí*. Praha: Nakladatelství Svoboda.

KEJŘ, J. (2010) *Die Mittelalterlichen Städte in den böhmischen Ländern: Gründung - Verfassung – Entwicklung*. Köln: Bohlau. ISBN 978-3412204488.

- KING, W. (1914) *Chronicles of Three Free Cities. Hamburg, Bremen, Lübeck*. New York: E.P. Dutton.
- LLOYD, T.H. (1991) *England and the German Hanse, 1157-1611*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-52214-5
- MARKMANN, F. (1938) *Zur Geschichte des Magdeburger Rechts*. Stuttgart: Kohlhammer.
- MEYER, R. (1994) *Bona fides und lex mercatoria in der europäischen Rechtstradition*. Göttingen: Wallstein Verlag. ISBN 3-89244-072-7
- NICOLLE, D. (2014) *Forces of the Hanseatic League*. Oxford: Osprey Publishing. ISBN 978-1-78200-779-1
- PADOA – SCHIOPPA, A. (2007) *A History of Law in Europe. From the Early Middle Ages to the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 978-1-107-18069-7
- PAGEL, K. (1983) *Die Hanse*. Braunschweig: Georg Westerman Verlag. ISBN 3-14-508879-3
- ROBINSON, O.F., FERGUS, T.D., GORDON, W.M. (2000) *European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-406-91360-9
- SCHILDHAUER, J. (1984) *Die Hanse – Geschichte und Kultur*. Leipzig: Walter Schiller. ISBN 3-17-008379-1
- SCHILDHAUER, J., FRITZE, K., STARK, W. (1974) *Die Hanse*. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften.
- SCHUBART – FIKENTSCHER, G. (1942) *Die Verbreitung der deutschen Stadtrechte in Osteuropa*. Weimar: Verlag Herm. Böhlau nachf.
- SPÁČIL, V. SPÁČILOVÁ, L. (2010) *Míšeňská právní kniha*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. ISBN 978-80-7182-280-6
- STOOB, H. (1995) *Die Hanse*. Graz Wien Köln: Verlag Styria. ISBN 3-222-12272-5
- ZIEGLER, U. (1994) *Die Hanse*. Bern München Wien: Scherz Verlag. ISBN 978-3502169000

ZIMÁK, A. (2002) *Hanza. Obrazy z dějin severského námořního obchodu*. Praha: Libri. ISBN 80-7277-107-8

ZIMMERN, H. (2017) *The Hanseatic League*. Scotts Valley: CreateSpace Independent Publishing Platform. ISBN 978-1545593882

6.2 Sborníky a příspěvky

KLEINGÄRTNER, S., ZELINGER, G. (ed.) (2012) *Raubildung durch Netzwerke? Der Ostseeraum zwischen Wikingerzeit und Spätmittelalter aus archäologischer und geschichtswissenschaftlicher Perspektive*. In: *Zeitschrift für Archäologie*, svazek 23. Bonn.

EWERT, U.C., SELZER, S. (ed.) (2016) *Institutions of Hanseatic Trade. Studies on the Political Economy of a Medieval Network Organisation*. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH. ISBN 978-3-631-66183-3

HARRELD, D.J. (ed.) (2015) *A Companion to the Hanseatic League*. Leiden: Brill. ISBN 978-90-04-28288-9

KNOLL, V. (ed.) (2018) *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2017/1*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-711-5

MARMEFELT, T. (2013) *Hanseatic Monetary Arrangements and the Functional Separation of Money*. Příspěvek prezentovaný na konferenci EAEPE Conference 2013: Beyond Industrialisation: The Future of Industries, listopad 2013, Paříž, Francie (k 31.3.2020 dostupné na https://www.researchgate.net/publication/308118007_Hanseatic_Monetary_Arrangements_and_the_Functional_Separation_of_Money)

PIHLAJAMÄKI, H., DUBBER, M., GODFREY M. (ed.) (2018) *The Oxford Handbook of European Legal History*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-878552-1

WUBS-MROZEWICZ, J., JENKS, S. (ed.) (2013) *The Hanse in Medieval and Early Modern Europe*. Leiden: Brill. ISBN 978-90-04-21252-7

6.3 Internetové zdroje

https://de.wikipedia.org/wiki/Magdeburger_Recht (k 31.3.2020)

https://cs.wikipedia.org/wiki/Kold%C3%ADn%C5%AFv_z%C3%A1kon%C3%ADk (k 31.3.2020)

[https://de.wikipedia.org/wiki/Peterhof_\(Nowgorod\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Peterhof_(Nowgorod)) (k 31.3.2020)

https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Hemmingstedt (k 31.3.2020)

https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_van_Doway (k 31.3.2020)

6.4 Další zdroje

LABSKÝ, S. *Hanza a její postavení v mezinárodních vztazích*. Praha, 2014. Bakalářská práce. Metropolitní univerzita Praha.

7 Seznam příloh

1. Mapa hanzovních měst, kontorů a faktorí
2. Mapa hlavních hanzovních obchodních tras

8 Přílohy

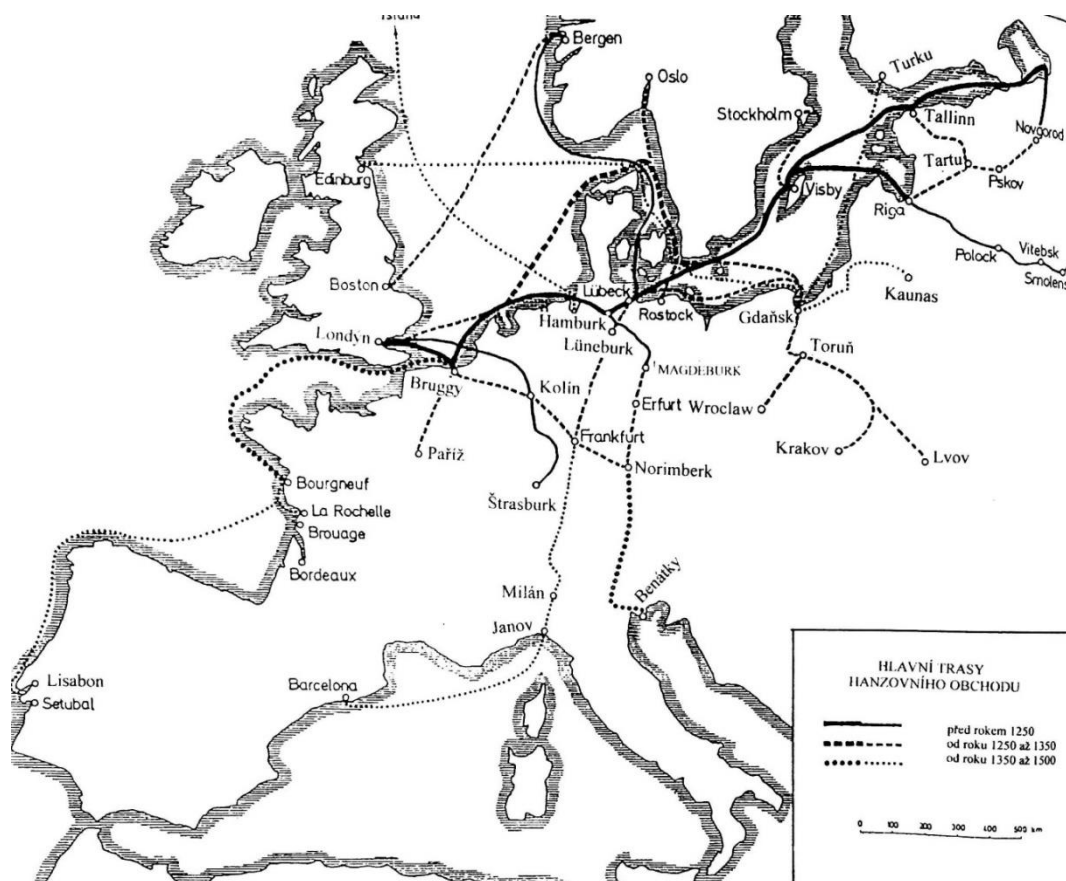
Příloha č. 1

Mapa hanzovních měst, kontorů a faktorií

(Zimák, A. (2002) *Hanza. Obrazy z dějin severského námořního obchodu*. Praha: Libri. ISBN 80-7277-107-8, 47 s.)

Příloha č. 2

Mapa hlavních hanzovních obchodních tras

(Zimák, A. (2002) *Hanza. Obrazy z dějin severského námořního obchodu*. Praha: Libri. ISBN 80-7277-107-8, 118 s.)

9 Summary

This thesis deals with the legal status of Hanseatic towns and their legal regime within and outside the organization. The first part discusses the circumstances of the foundation of Hanseatic towns and their association into urban leagues. The second part then describes the functioning of the Hansa, both in relation to the cities, as its members, and to third parties (foreign powers and merchants, as well as their own German princes and the emperor). At the end of this section we talk about legal regulation of selected legal institutes common to the Hansa as a whole. In the last part, the thesis deals with the functioning of the medieval town from the legal point of view in aspects that were not directly related to Hansa.